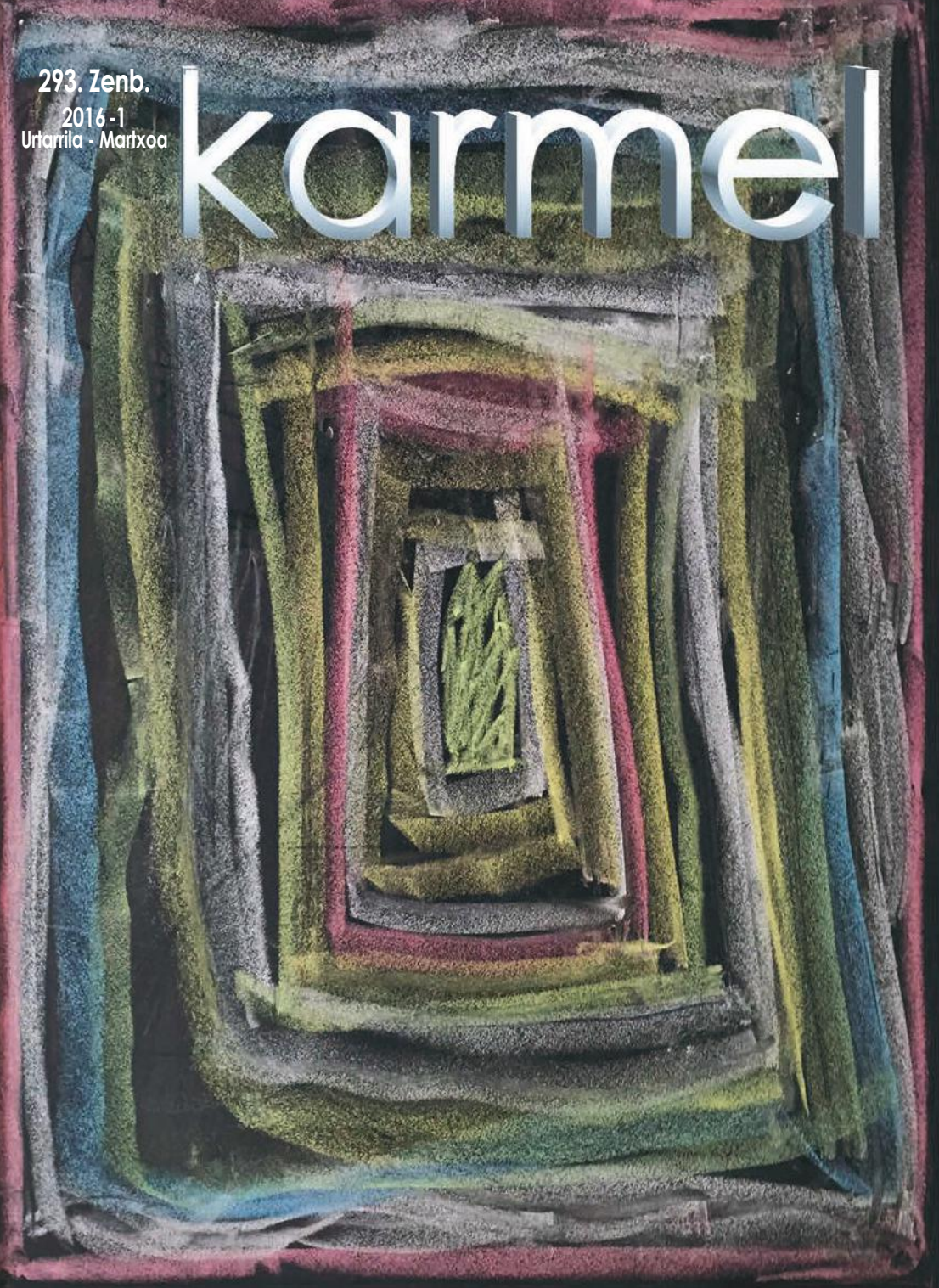

293. Zenb.

2016-1

Urtarrila - Martxoa

karmel

NON ZER**Kultura**

Euskaragileak: Lan mundua euskalduntzeko urrats berria, <i>Paul Bilbao Sarria</i>	3
Gabonen oihartzuna, <i>Luis Baraiazarra</i>	15
Santa Teresa Jesusenaren <i>Idazlan Guztiak</i> euskaraz, <i>Patxi Uribarren</i>	25

Gizartea

Euskal Herriko arkitektura zibila, <i>Juan Mari Arrizabalaga</i>	45
---	----

Eliza:

Frantzizko Aita Santua, <i>A. Olea</i>	59
--	----

Iritziak

“Jesu Kristoren ebanjelioa” liburuaren inguruan “Iturriko”ri, <i>Lontzo Zugazaga</i>	65
Materialismorik garbiena, <i>Roman Garmendia</i>	92

Literatura***Kontu-Kontari***

Perkain pilotaria, historia eta mitoa, <i>Joseba Aurkenerena</i>	97
---	----

Olerkiak

Negu-gomutetan, <i>F. Javier Arrieta Idiakez</i>	108
--	-----

KARMEL

Hiruhilabeteroko aldizkaria

Zuzendaria: Julen Urkiza (Markina)

Idazle kontseilua: Luis Baraiazarra, Ana Urkiza,
Patxi Uribarren, Andoni Olea, Luis Arostegi

Helbidea: Karmeldarrak – Markina
48270 Markina – Bizkaia (Tel. 94-616 6019)
karmelaldiz@telefonica.net

Harpidetza: Urteko harpidetza: 15 €
(Amerika: 35 dolar)

Aldizkariaren azala: Juan Mari Arrizabalaga

Aldizkari honetan agertzen diren mota guztietako lanak Creative Commonsen baimenarekin babestuak daude.

Eratzikipena - Ez komertziala - Deribatu gabe.

Erabiltzaileak Karmel aldizkariako elementu guztiak bistaratu, inprimatu, kopiatu eta gorde ditzake, betiere bere erabilera pertsonal eta pribaturako badira soilik; betiere obraren *egiletza, jabetza modu egokian aitortu* ezkerro. Karmel aldizkariako edukiak baimenik gabe merkataritza-helburuetarako erabiltzea edota halek birsaltzea edo banatzea debekatuta dago. *Lan bati nahastu, eraldatu, edo bertatik beste egintza bat sortzea ere debekatuta dago* betiere **Karmelen** aldez aurretiko baimen idatzia izan ezean, eta hala badagokio, dagokion eskubideen jabearena.

Diruz lagundutako aldizkaria:

Jabe: Euskal Herriko Karmeldarrak
Karmengo kalea, 5. Markina.

ISSN: 1132-2357

Legezko gordailua: BI. 459/68

Inprimaketa: Itxaropena S.A. Zarautz

EUSKARAGILEAK: LAN MUNDUA EUSKALDUNTZEKO URRATS BERRIA

Euskararen Gizarte Erakundeen KONTSEILUAK hasieratik hartu du estrategikotzat lan-munduaren euskalduntzea eta duela hamazortzi urte sortu zenetik hainbat ekarpen egin izan ditu urrats eragingarriak eman daitezen. Finean, gure bizitzaren zati handi bat lanean ematen dugu eta beste zati handi bat besteren zerbitzuak jasotzen.

Horrela, Kontseiluaren hasierako urteetan hizkuntza-normalizazioan jauzi kualitatiboa emateko indarrak biltzeko asmoz, jarduna jarri zuen abian, Bai Euskarari kanpaina hain zuzen ere. Mende berrirako akordioaren beharra aldarrikatu zuen Kontseiluak, bai eta helburu horri begira indarrak batzeko kanpaina abiatu ere.

Bai Euskarari Akordioak zehaztu zuen Kontseiluak hartutako norabidea eta akordio horretan euskara hirugarren mila-urtean bizi eta gara zedin gizarteak duen erabaki sendoa islatu nahi izan zuen. Orduko erritmoan, epe oso luzean edota agian burutuko ez litzatekeen normalizazio-prozesua azkartu beharra islatu nahi izan zen.

Prozesu horren gakoa gizarte estamentu guztiak bertan inplikatzeari zetzala uste zuen Kontseiluak, eta Bai Euskarari Akordioan Euskal Herriko gizarte-eragile nagusien euskararen

normalizazio osora iristeko prestutasuna jaso zen, guztiak protagonista izango zituen esku-hartzeko prozesu ireki batean eta beharrezko izango ziren neurri normalizatzaileak adosteko konpromiso argiarekin.

2000. urtean, Kontseiluak Bai Euskari Akordioaren Plan Estrategikoaren prestakuntzari ekin zion. Horretarako, Bai Euskarari Akordioaren sinatzaileekin batera plangintzaren definitioari ekin zitzaion.

Sektoreka eta lurraldeka hizkuntzaren egoera aztertu ondoren, kasu bakoitzean beharko liratekeen neurri normalizatzaileak zehaztu ziren, planean parte hartu zuten gizarte-eragileek konpromiso zehatzak onartu eta praktikan jartzeko helburuarekin.

Hortaz, Bai Euskarari Akordioaren Plan Estrategikoa sektoreka garatutako planifikazioen bilduma izan zen. Horretarako, lehenik eta behin sektoreak identifikatu ziren. Abiapuntu-ko egoeraren diagnosiak desberdinak zirenez, helburu eta il-do estrategikoak ere desberdinak izango ziren. Horrela, bost lan-eremu nagusi zehaztu ziren, hezkuntza, komunikabideak, ekonomia, gizarte-bizitza eta gizarte-zerbitzuak, eta horien barruan 23 sektore.

Gainera, erakundeei prozesu horretan laguntzeko Kontseiluak beste tresna eragingarri bat abian jarri zuen Bai Euskarari ziurtagiria. Aipatu beharra dugu 2007tik aurrera proiektu horrek bere izaera juridiko propioa hartu duela, eta egun Bai Euskarari Ziurtagiriaren Elkartek 1.400 erakundetan eragiten duela.

Bestalde, tresna horietaz haratago, Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak bestelako proposamenak ere egin izan ditu lan munduaren euskalduntzean urratsak emateko. Hor kokatuko genuke Kontseiluko 2009ko Batzar Nagusiak onartu zuen hizkuntza-politika berri eraginkorrerako proposamena. Proposamen horretan, euskararen lege egoki baterako oinar-

riak ere zehaztu ziren, bai eta lan munduaren euskalduntzearen inguruko hainbat proposamen eta irizpide ere.

Ondotik, 2011ko Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluaren kudeaketa-planeko helburu estrategikoen artean jaso zen bazkideen *sektorekako lanketa eta aktibazioa bilatzea*. Bide horretan, lehenik ere aholkularitzekin¹ abiatutako lanari jarraiki, sektore honetan biltzen ziren erakundearen lan-taldea dinamizatzeko ardura hartu zuen bere gain.

*KONSEILUko aholkularitza sektoreko bazkideetako ordezkariek
“Lan mundua euskalduntzeko adierazpena” aurkeztu zuten 2013ko ekainean*

Jakin bagenekien merkatu lehian murgildutako erakundearen aldetik halako ariketa bati heltzea ez zela erraza izango. Ariketa emankorra izango bazen, zintzotasuna eta elkarrekiko konfiantza izatea eskatzen zuen.

¹ KONTSEILUko aholkularitzen sektorea honako eragile hauek osatzen dute: AHIZE-AEK, ARTEZ, ELHUYAR, EMUN, IBERBA eta Ziurtagiriaren Elkarteak.

Sakoneko galderak erantzutea eta elkarrizketa nahiz adostasuna lantzeko jarrera eskatzen zuen. Aholkularitzek modu egokian, erantzukizunez hartu zuten erronka. Ariketa horren bidez marraztutako estrategiak eta aholkularitzek abiatutako lankidetzak ekarri gaitu prozesu hau burutzeroa.

Abiapuntua

eusko Jaurlaritzak 2011ko urtarrilean argitaratutako “Euskara: erabilera, jarrerak, politikak” txostenean hainbat datu interesgarri jaso ziren:

- Hamar herritarretik zazpiti (%72ri) ezinbestekoa iruditzen zaio jendearen aurrean lan egiten duten funtzionarioek euskaraz hitz egitea.
- Proporzio berak (%69) EAEn lan egiten duten funtzionario guztiek euskara ikasi beharko luketela uste dute.
- Ildo beretik, are gehiago dira kontsumitzaile eta erabiltzaileek saltoki, enpresa eta administrazioaren aldetik euskaraz zein gaztelaniaz artatuak izateko eskubidea dutela diotenak, %81 hain zuzen ere.
- Eta are gehiago dira, %85 hain zuzen ere, gaur egun Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan euskara jakiteak aukera gehiago ematen dituela uste dutenak.

Horrela, herritarren nahi horri erantzunez, ehunka, milaka enpresa txiki, ertain eta handik euskararen aldeko hautua egin dute beren egunerokoan. Horietatik askok, ehunka enpresak, euskara normalizatzeko planak jarri dituzte abian.

Euskara-planen mapa eta Bai Euskarari Ziurtagirien ebaluazioa aztertuta, esan dezakegu, egoera zailenean ere enpresa askok beren burua euskalduntzeko eta euskaraz jarduteko ahaleginari eutsi diotela. Urtez urte gainera, enpresa berriak gehituz joan dira bide horretan.

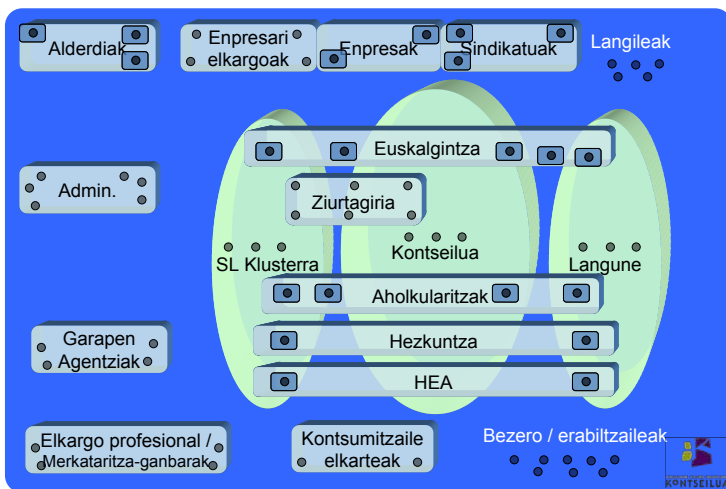
Gero eta enpresa gehiago ohartu da, bezero euskaldunengana heltzeko, gizarte erantzukizunez jokatzeko, euren langileak motibatzeko eta inguruneari balio erantsi bat eskaintzeko, euskaraz lan egiteko urratsak emateak euren negozioak aberasten dituela. Are gehiago, asko ohartu dira produktu eta zerbitzuak euskaraz eskaintzeak euren negozio-aukerak handitzen dituela. Izan ere, bezeroarengandik hurbil jartzen ditu euskarak, eta, horrenbestez, bezeroak fidelizatzeko nahiz berriak lortzeko tresna izan daiteke. Gainera, lehiakideengandik bereizten eta lehiakorrago izaten laguntzen die euskarak.

Zenbait ondorio

prozesu horren abiapuntua aholkularitzen sektorean kokatu arren, lan munduaren ikuspegi ahalik eta osoena izateko saiakera egin zen eta arlo honen euskalduntzearen jomuga izan da ipar nagusia.

Argi dago lan mundua euskalduntzea ez dagoela zuzenean ez aholkularitzen, ez eta Kontseiluaren esku ere. Lan munduaren euskalduntzean, zeresan nabarmena dute bestelako eragile edota aktore ugariak. Hortaz, ezein estrategia zehazteko garaian garrantzitsua da, lan munduaren euskalduntzeari begira zeresana duten aktore horiek identifikatu eta ezagutzea.

Kontseiluaren baitako aholkularitzen estrategia bateratzeko garaian, argitu beharreko gaia izan zen, beraz, zeintzuk ziren lan mundua euskalduntzeari begira, aintzat hartu beharreko aktoreak eta horietako bakoitzak zein funtzio bete beharko lukeen. Jarraian duzuen osatutako aktore nagusien mapa:

Lan mundua euskalduntzeko aktore nagusien mapa

Argi dago horiek guztiek izaera, funtzio eta pisu espezifiko desberdina dutela lan munduaren euskalduntzearen ikuspegitik. Hori aintzat hartuta, lan munduaren euskalduntzeari begira euskalgintzatik eragin beharreko multzo nagusiak zeintzuk ziren aztertu zen.

Horren emaitza, ondorengo lau multzoak definitzea izan zen:

- Enpresariak
- Sindikatuak / langileak
- Bezeroak / kontsumitzaileak
- Administrazioa

Hortaz, multzo horien baitan kokatzen diren eragileen posizionamenduan, jarreretan eta portaeretan eragitea behar-beharrezkotzat jo zen lan munduaren euskalduntzean urrats esanguratsua emango bada.

Horretarako, aholkularitza-sektoreak eta oro har Kontseilua-ren baitan bildutako euskalgintzak zein lan-ardatz edota zein gida-lerro garatu beharko lituzkeen aztertu zen.

Lan-ardatz horien artean ondorengoak nabarmenduko genituzke:

- Lan munduko sektorea euskalduntze-prozesuaren inguruan egituratu beharra.
- Enpresa traktoreak aktibatu eta lan munduaren euskalduntzean enpresa hauek lidergo maila bat euren gain hartu beharra.
- Langileen eta kontsumitzaileen artean, euskaraz lan egin nahia eta euskaraz kontsumitu nahia, hurrenez hurren, barneratu beharra.
- Lan mundua euskalduntzeko corpus juridikoa hobetu beharra.

2013ko ekainaren 13an Euskararen Gizarte Erakundeek KONTSEILUAK lan mundua euskalduntzeko konferentzia antolatu zuen Arrasateko Garaia berrikuntza-zentroan. Konferentzian lan eremuaren euskalduntzean zutabe diren lau eremuetako ordezkariak izan genituen, hain zuzen ere, instituzioak, enpresak, kontsumitzaileak eta sindikatuak eta bertan iritziak jasotzeko aukera izan genuen.

2013ko ekainaren 14an antolatu zuen Kontseiluak Arrasaten lan-mundua euskalduntzeko konferentzia

Konferentzia horren ondorio gisa, Kontseiluak “Lan Mundua Euskalduntzeko Adierazpena” izeneko dokumentua aurkeztu zuen, eta bertan eremu sozioekonomikoaren euskalduntzea urrats eragingarriak egiteko bide-orria zehaztu zuen.

Lan munduaren euskalduntzean urrats esanguratsuak ematea beharrezkoa dela, garaia iritsi dela eta posible dela pentsatzen dugu. Ezin da ahaztu lan munduaren euskalduntzeak herritarren eguneroko bizitzan duen eragin luzezabala. Bertan langile bezala igarotako orduengatik edota lan mundutik datozkigun zerbitzu eta produktuen kontsumitzaile izateagatik, sakoneko eragina du lan munduak gu guztion eguneroko bizitzan eta hizkuntza jardunean. Hala-ber, inoiz baino euskaldun gehiago eta formatuago dago gure herrian.

Argi dago euskalgintzak bere kaxa ezin duela lan mundua euskalduntzea lortu. Halere, gure ustez, helburu hori lorgarria da lan munduaren euskalduntzean zeresana duten eragile nagusien, enpresarien, langileen, sindikatuen, kontsumitzaileen eta administrazioen laguntzarekin.

Lehen urratsa: euskaragileak

lehen esan bezala, lau eragin-gune aurreikusi ziren lan mundua euskalduntzeko adierazpenean: enpresariak/enpresak, langileria/sindikatuak, herritarrak/kontsumitzaileak eta administrazioa. Eta lanari albait azkarren ekitearren enpresarien/enpresen eremua jorratzeari ekin zion Kontseiluak.

Enpresei dagokienez, argi dago enpresa guztiek kudeatzen dituztela hizkuntzak inplizituki edo esplizituki. Lan-tresna izaki enpresek ezinbesteko dute hizkuntzen kudeaketa. Kudeaketa hori egiteko modurik egokiena enpresen baitan hizkuntzen kudeaketa ere kokatzea da. Horretarako, beharrezkoa

da enpresek euren hizkuntza-politika propioa lantzea eta adostea. Horren baitan, langileei ordutegi eta egutegi aldetik erraztasunak eskainiko dizkiete euskaraz lan egiteko gaitasuna eskura dezaten.

Aldi berean, enpresei dagokie euren bezeroekin eta langileekin dituzten hartu-eman guztiak euskaraz garatu ahal izateko baldintzak bermatzea. Horretarako, helburu, neurri, epe eta bitarteko zehatzak jasoko dituzten prozesuak garatu beharko dituzte. Bide horretan aurreratuago dauden enpresen kasuan berriz, lagungarri izango da, euskaraz saldu eta lan egin nahi duten enpresen sarea indartzea eta euren ereduak ezagutzera ematea; bai eta prozesu horren kanpo behaketa eta bermea emango duen ziurtagiria eskuratzea ere.

Horrela, euskalduntze-prozesuan aurreratuago dauden enpresak saretzeari ekin genion, eta hortik etorri zen 2015eko iraillean Donostian aurkeztu genuen EUSKARAGILEAK enpresa-batzordea.

*Euskaragileak enpresa batzordearen agerraldia Donostian,
2015eko iraillean*

Enpresen euskalduntzean aurreratuta dabiltzan hainbat enpresarekin harremanetan jarri ginen eta *Euskaragileak* enpresa batzordea sortzea proposatu genien Hainbat enpresak eman zioten erantzun baikorra deialdiari eta horrela, 2014ko irailean martxan jarri zen batzordea. Gaur egun ondorengo enpresek parte hartzen dute: *Batz, Cikautxo, Eika, Ekin, Elay, Fagor, Goizper Group, IMH, Irizar, Matz-Erreka, Mondragon Unibertsitatea Eskola Politeknikoa, Mondragon Korporazioa* eta *Orkli*.

Izendapenak ere badu bere arrazoa, izan ere, *egiletza* horrek lanbide bati, ofizio bati dagokion adiera duelako. Enpresa horiek piezak, makinak... eta bestelako gailuak edo zerbitzuak ekoizten dituzte, baina, euskara eta euskararen normalizazioa ere ekoizten dute euren enpresetan. Horregatik dira *euskara egile*. Ez hori bakarrik, lan hori euren enpresatan egiteaz gain, gizarte erantzukizunaz jabetu eta inguruan ere eragiteko erabakia hartu dute. Hor kokatzen da hein handi batean batzorde honen funtzioa.

Enpresen euskalduntzean aurreratuta egon daitezkeen enpresek beste urrats bat eman dezaketela uste genuen, kanpora begiratu eta azken urteotan hainbeste aipatzen den enpresaren gizarte erantzukizunetik, euskararen normalizazioan eragile izan daitezkeela ikusi genuen. Alegia, denek erabiltzen eta kudeatzen dituzte hizkuntzak egunerokoan eta hori modu batera edo bestera egiteak, guztiak bihurtze gaitu norabide bateko edo besteko eragile. Hortaz, haien ibilbideak aintzat hartuta, lan-munduaren euskalduntzean urrats berriak emateko aukerak zabaltzeko eta eragin zitzaketela ikusi genuen.

Batzordearen lehen egitekoetako bat bere buruari funtzioa ezartzea izan zen. Honela bada, bost funtzio zehaztu zituzten.

1. Eragile aktibo izatea, lan-munduaren euskalduntzean zeresana duten beste eragileen hizkuntza-politiketan eragiten saiatuz.
2. Eredugarri izatea. Enpresa euskaragileak eginiko ibilbidea partekatuz ezagutza aberastea eta enpresa-euskaragile gisa, ereduagarri izateko eta euskararen normalizazioaren ikuspegitik, egokienak diren portaerak izateko ‘erantzukizuna’ betez.
3. Enpresen arteko sinergiak sustatzea.
4. Enpresa berriak erakartzea bitartekari eta sustatzaile izatea.
5. Enpresa-euskaragileak eginiko bidea balioan jartzea, onurak erakustea eta prestigioa ematea.

Are gehiago, 2016rako ekinbide nagusia ere definitu genuen: Batzordean bildu diren enpresek erabaki dute, haien jarduera euskaraz garatzeko eta lan-munduaren euskalduntzean laguntzeko ere, urrats garrantzitsua izan daitekeela, haien hornitzaile nagusiei zerbitzua euskaraz jaso dezagun eskaera luzatzea. Horrela, komunean izan ditzaketen hornitzaileekin prozesu bat hasiko dute eurek ere zerbitzua euskaraz jaso dezaten konpromisoak hartu eta urratsak eman ditzaten. Modu horretan, guztiok irabaziko dugu: enpresek zerbitzua euskaraz jaso, hornitzaileek euren zerbitzua eta kalitatea hobetuaz eta gizarteak oro har lan-munduaren euskalduntzean urrats berriak emanez.

Euskaragileak batzordeko eta Kontseiluko ordezkariak

Zalantzarik ez, urrats ausartu egin dutela enpresa horiek guztiek, eta lan mundua euskalduntzeari begira eredugarria izango dela. Halere, ez da nahikoa. Kontseiluan argi dugu beste zutabeak astintzen ere hasi behar dugula: langileak, sindikatuak, enpresariak, kontsumitzaileak, administrazioak... Pozik gaude lehen zutabea mugitzen hasi bezain pronto, bidaide berriak aurkitu ditugulako lan munduaren euskalduntzean, eta horrexegatik, Euskaragileak batzordeari gure laguntza guztia eskainiko diogu. Dena den, espero dezagun, berandu baino lehen, aipatutako beste eremu horietan ere horrelako ekimenak abian jartzea. Finean, berriki utzi gaituen OSKORRI taldearen eta horrenbeste aldiz kantatu dugun abestia betetzerik besterik ez dugu nahi: *Euskal Herrian euskaraz nahi dugu hitz eta jolas, lan eta bizi euskaraz eta horretara goaz.*

2016ko urtarrilaren 21ean

Paul Bilbao Sarria

GABONEN OIHARTZUNA

Urteroko zikloan Gabonetako etenaldi hau, laburra bada ere, esanguratsua da oso eta kontzientzian marka sakona uzten duena. Gure herriak mendeetan barrena bildu eta bereganatu ditu hainbat tradizio, ohitura, gabon-kanta, kopla etab. Hauetan jentil aroko bristada bakanak antzematen dira. Kristau aroko marka dute ia guztiek. *Olentzero* bera, jentil arokoa izanik, kristau aroan txertatzen da eta hara egokitzen.

Kixmi eta Olentzero

J.M. Barandiaranek kristautasunaren etorrera azaltzen du eta antzinako siniste eta mito zaharren galtzea Aralar mendian kokatzen den legenda baten bidez:

“(...) Ataungo ipuin zaharrak dioenez, jentilak Argaintxabaletako muinoan, Aralar mendian, jostatzen ari ziren, sortalde-tik hodei argi bat zetorkiela ikusi zutenean. Ikusten zutenarekin beldurtuta, agure jakintsu bati hots egin eta toki hartara eramán zuten hodei miresgarri hura ikusi eta haren esanahia azaldu ziezaien. Eta agureak esan zien: ‘Kixmi jaio da eta gure endarenak egin du: aldameneko amildegitik jaurti nazazue’. *Kixmi*, agurearen hizkeran, tximinoa zen, jentilen arteko Kristoren gaitzizena. Orduan, hodeiak atzetik jarraitzen ziela, sartalderantz lasterka abiatu ziren jentilak eta Arrastarango zelaitxora iritsi zirenean, bat-batean, harri handi baten azpian hondatu ziren; harrezkero, harri honi *Jentil-harri* deritzo. (...) Horra nola amaitu zen jentil-aroa”.

Legenda honek aldaera asko ditu. Hona beste aldaera bat, Ataungo Leizadi mendi-magalean gertaturikoa:

“Dantzan zebiltzan jentilek izar argitsu bat gerturatzen ikusi zuten zeruan. Izugarri ikaratuta jentil zaharrarengana jo zuten, azalpen eske. Honek: “Anai-arrebak, Kixmi heldu da, eta berarekin jentil aroaren azken arnasa. Bota nazazue leize-zulo horretara eta egizue berdin zuek ere. Azkenak itxi dezala harpea haitz batekin eta joan dadila menditik behera Kixmiren jaiotzaren berri ematera”. Hala egin omen zuten denek eta hargatik deitzen diote Ataungo Balankalekuko trikuharriari jentil hilobia eta jentil harria”.

Kristautasunaren garaipena eta sinesteen ordezkatzeara horrela kontatua da gaur egun ere. Olentzero omen da beste jentil guztiak lurperatu eta Kristoren jaiotzaren berri emateko agindua bete zuen azken jentila. Beraz, aurreko legenda hauetan bezala, Kixmi hodei argitsu baten forman edo berriazko izar baten forman agertzen da. Halaxe gertatzen da, guzti gorabehera, beste herri askotan ahoz aho zabaldu diren aldaeretan ere.

Gabonetako zuhaitza

Hemen ere historia eta legenda nahasten zaizkigu, jentil arokoa eta kristau arokoa. Esan dezagun lehenik, tradizio hau, Europa iparraldean eta erdialdean izan zela iraganean erro-tuen eta handik zabaldu zela gainerako herrietara. Jatorria iragan urrunean galtzen dela diote, baina historian dokumentaturik eta gaur egun ezagutzen eta irudikatzen dugun eran azken mendeetakoa izan behar duela.

Zelten kulturaren zuhaitza gauza sakratutzat zen. Badakigu Europa erdialdeko druiden artean, lekuan-lekuan, zenbait zuhaitz apaintzen eta gurtzen zituztela, haien sinesteak izadiko zenbait gauza eta indar sakratu bihurtzean oinarritzen baitzi-ren.

Europa erdialdea eta iparraldea ebanjelizatu eta kristautu zirenean, herri horietako lehenengo kristauak zuhaitza hartu zuten Kristoren jaiotza ospatzeko sinbolotzat, baina lehenago zuen esanahi paganoa aldatuz.

Zortzigarren mendean san Bonifazio gotzaina ageri zaigu Alemanian ebanjelioa aldarrikatzen. Hango tradizio batek, zati bat historia eta beste zati bat legenda denak, dio Gabonetako zuhaitzak VIII. mendean duela hasiera. San Bonifazio (675-754) Ingalaterran jaio eta hazia zen. Bera, izatez edo boka-zioz, monjea zen, aitzindari, maisu eta pedagogoko bikaina, ikasle eta jarraitzaile ugari bere inguruan zituen. Erromara joan zen eta Gregorio II.a Aita Santuak mandatari apostoliko izendatzen du germaniarrei ebanjelioa aldarrikatzeko. Hessen hasi zuen bere lana, eta lehen monasterioa eraiki zuen Amöneburg-en. 722. urtean gotzain izendatu zuen Gregorio II.a Aita Santuak gotzain-aulki finkorik gabe eta Bonifazio zuzenki Erromako Gotzainaren mende geratu zen, hari fideltasun zina eginik.

San Bonifazio apostolu handi izatera iritsi zen eta, ustez, arrakasta harrigarria izan zuen germaniarren ebanjelizatze eta kristautzean, baina Erromatik itzuli zenean, nahigabe handiz ikusi zuen germaniarrak beren antzinako idolatriara itzuli zirela eta neguko solstizioa ospatzeko prestatzen ari zirela, gizon gazte bat Odíngo haritzean sakrifikatuz. Gar santuaz suturik eta sumindurik, Moisesek urrezko zekorraren aurrean egin zuen antzera, aizkora hartu eta sakratutzat zuten haritza bota zuen hondo-hondotik. Gero historiak dio, haritz haren zuraz Fritzlar-eko san Pedro eliza eraikiarazi zuela. Dena dela, egingtza honetan ere bere bidea egin du legendak eta hau dio: lehenengo aizkora kolpean, haize-bolada indartsuak bat-batean eraitsi zuen zuhaitza. Herriak, harri eta zur eginik, Jainkoaren eskua ikusi zuen beldur-ikaraz gertakari honetan eta apalki galdetu zion Bonifaziori nola ospatu behar zituen Gabonak.

Gotzainak –dio legendak– izei txiki bati erreparatu omen zion, haritz eroriaren adar hautsi eta hondakin artean mirariz zutik eta kaltetu gabe iraun zuenari. Jainkoaren maitasun ezin iraungizkoaren sinbolotzat hartuz apaingarritz jantzi omen zuen. Lehenik sagarrak jarri omen zizkion han-hemenka adarretan, tentaldiak esan nahi dituztenak, eta gero, kandelak, mundua argitzera datorren Kristoren argia esan nahi dutenak.

Zenbait kulturatan zuhaitzak lurraren eta zeruaren lotura adierazten du. Lurrean botatzen ditu sustraiak eta gorantz edo zerurantz altxatzen da; horregatik erlijio batzuetan, batez ere ekialdekoetan, zuhaitza sakratuarekin aurkitzearen seinalea da, gizakia jainkozko izakiarekin biltzen den gunea. Beste atributu batzuk ere ezarri izan zaizkio zuhaitzari, esaterako, emankortasuna, hazkundera, jakinduria eta bizitza urtetsua.

Kristau zentzuari dagokionez, Gabonetako zuhaitzak Paradisuko arbola adierazten du; haren fruituetatik jan zuten Adam eta Evak eta hortik dator jatorrizko bekatua; beraz, Jesu Kristo gogorarazten digu, bakeak egiteko eta berrerosteko. Baina baita bizitzako zuhaitza edo betiko bizitza ere, hosto iraunkorrekoa delako. Hiruki formako zuhaitza, gehienetan koniferoa delako, Hirutasun Santuaren ezaugarritzat ere hartzen da.

Jaiotzaren jatorria

Jaiotza edo Belengo estalpea Gabonetako kristau-sinbolorik ezagunenetakoa dugu. Kristoren jaiotza irudikatzea duela 8 mendetik hona datorren Elizaren tradizio baten parte dela diote adituek.

Dirudienez, jaiotzen jatorria Erdi Aroan kokatzen da. San Frantzisko Asiskoa dela uste da ohitura honi edo Jainkoaren Semearen gizon egitearen irudikatze honi hasiera eman ziona, 1200etik 1226ra bitartean. 1223eko Jesusen jaiotza egunean, Greccio herrixkan zela, jainkozko indar batek eragin omen

zion Jesusen jaiotza bizi-bizian berregitera, horretarako baime-na eskatuz Honorio III.a Aita Santuari.

Gertakari hau san Buenaventurak eta Tomás Zelanok kon-tatzen digute, hark *Legenda Luzea* (Legenda Maior) deritzan dokumentuan eta honek *Leben bizitza* deritzan lan biogra-fikoan. Hona bi lekukotasunak *Asisko Frantzisko Asisko Klara* izeneko euskal liburutik hartuta:

“Hil baino hiru urte lehenago, Greccio herrixka ondoan, Je-sus haurraren jaiotza ahal zuen osperik handienaz ospatzea erabaki zuen, jendearen debozioa biziberritzeko. Baina os-paketa hura berrikeriatzat hartua izan ez zedin, lehenik Aita Santuaren baimena eskatu eta lortu zuen.

Ganbela bat prestatu zuen belar eta guzti eta idia eta as-toa ekarrarazi zituen. Anaiak bildu ziren, jendea etorri, basoa ahotsez bete, eta gau beneragarri hura distiraz eta ospez jantzi zen, mila zuziren argitan eta gorespen-kantu gardenen soinu-tan.

Jainkoaren zerbitzaria ganbela aurrean zegoen debozioz beterik, begiak malkotan eta bihotza pozez lehertu beharrean. Ganbela gainean eman zen meza nagusia, eta bertan Frantzis-kok, Kristoren diakonoak, Ebanjelio santua kantatu zuen. Ge-ro, herriari predikua egin zion, Errege pobrearen jaiotzari buruz mintzatuz: hura izendatzean, ‘Bethlemgo Haurra’ esaten zion maitasun samurrez.

Hau guztia zaldun bertutetsu eta egiazale batek ikusi zuen, Greccioko Joan jaunak, Kristoren maitasunez munduko armak utzi eta Jainkoaren zerbitzariarekin familiartasun handiz elkar-tua egon zenak. Zaldun honek baietsi zuen haur oso eder bat ikusi zuela ganbelan lotan, aita Frantzisko dohatsuak, bere bi besoen artean estutuz, lotatik iratzartzen zuela zirudiena.

Zaldun debotoaren ikuskaria sinesgarria da, ez bakarrik le-kukoaren santutasunagatik, baita gero gertatu ziren mirariek

egiazatu eta baieztatu zutelako ere. Izan ere, Frantziskoren etsenpluak, munduaren begi aurrean jarriak, Kristoren fedean motelduak zeuden bihotzak biziberritu baitzituen, eta ganbelako belarra, herriak gordea, gaixo zeuden abereentzat sendagai miragarri eta beste hainbat izurrite aldentzeko eragingarri gertatu baitzen. Horrela, Jaunak aintzaz betetzen zuen bere zerbitzaria eta mirari nabarmen eta harrigarriak erakusten zuen haren otoitz santuen eraginkortasuna” (Legenda Luzea, 10. kapituluko 7. zenbakian).

Tomas Zelanoren *Leben bizitzan* zertzelada gehiago agertzen dira; honela kontatzen du:

“Gogoangarria eta begirunez oroitzekoa da, hil baino hiru urte lehenago, Jesu Kristo gure Jaunaren Jaiotza egunean Greccio izeneko herrixkan egin zuena. Bazen lurralde hartan Joan izeneko gizon bat, izen ona eta biziera hobea zuena. Frantzisko dohatsuak biziki maite zuen, zeren eta, noblea eta bere herrialdean txit agurgarria izanik, odoleko nobletasuna arbuatuz espiritukoa aukeratu baitzuen. Deiarazi zuen, bada, Frantzisko dohatsuak, beste hainbatetan bezala, Jesusen jaiotza baino hamabost bat egun lehenago, eta esan zion: ‘Aurtengo Jaunaren festa Greccion elkarrekin ospatzea nahi baduzu, zoaz hara bizkor eta prestatu arretaz esango dizkizudanak. Belenen jaio zen haurraren oroigarria egin nahi dut, eta neure begiz nolabait ikusi haurrak jasan zituen gabezien ondoezak, nola izan zen askan etzana eta idiaren eta astoaren artean lasto gainean jarria’. Gizon on eta leialak, hau entzun bezain agudo, lasterka joan eta santuak esandako guztia prestatu zuen.

Hurbildu zen egun alaia, bozkariatzeko garaia heldu zen. Hainbat lekutako anaiei egin zitzaien dei, eta lurralde hartako gizon-emakumeek, bihotza pozturik, ahal zuten moduan, kan-delak eta zuziak prestatu zituzten gau hura, bere izar distiratsuz egun eta urte guztiak argitu zituen gaua, argitzeko. Heldu

zen, azkenik, Jainkoaren santua eta, dena prestatua aurkiturik, ikusi eta poztu egin zen. Aska moldatzen dute, belar ondua ekartzen eta astoa eta idia sarrarazten. Han sinpletasuna ohoratzen da, pobretasuna goraiatzeko, apaltasuna gomendatzeko, eta Greccio Belen berri bilakatzen da. *Gauak egunak bezala egiten du argi* eta gozo bihurtzen da gizaki eta abereentzat. Iristen da herria eta misterio berriaren aurrean poz berriz alaitzen da. Basoa soinu betetzen da eta harkaitzek oihartzun egiten diete poz-kantuei. Anaiek Jaunaren gorespenak kantatzen dituzte eta gau osoa bozkarioz janzten da. Jainkoaren santua aska aurrean dago zutik, intzirika, gupidaz eta poz harrigarritz gainezka. Aska gainean ospatzen da meza nagusia, eta apaiza kontsolazio paregabez gozatzen da.

Jainkoaren santuak diakono-jantzia jartzen du, diakono baitzen, eta Ebanjelio santua kantatzen du ahots ozenez. Haren ahots benetan indartsu, gozo, argi eta ozenak zeruko sarietara gonbidatzen ditu denak. Ondoren, predikua egiten dio herriari, eta Errege pobreaken jaiotzaz eta Belen herri txikiatz eztia darien hitzez mintzatzen da. Behin eta berriz, Kristo 'Jesus' aipatzean, maite sugarretan urtua, 'Bethlemgo haurra' esaten dio; eta 'Bethlehem' ardien antzera beeka esatean, ahoa bete-bete egiten zaio doinuz, baina are gehiago maitasun samurrez. 'Bethlehemgo haurra' edo 'Jesus' aipatzean, ezpainak mihiaz miazkatzen ditu, izen horien gozoa dastatuz eta ahogozatuz.

Oparo gertatzen dira han Ahalguztidunaren dohainak, eta bertute handiko gizon batek ikuskari harriagarria izan zuen. Haurtxo bat ikusi zuen sehaskan hilik, eta santuak, harengana hurbilduz, lozorro batetik bezala iratzarri zuen. Eta egia esan, ikuskaria ez zen desegokia; izan ere, Jesus haurra askoren bihotzetan ahaztua zegoen; baina, bere onginahia egiteaz eta bere zerbitzari Frantzisko santuaren bidez, berpiztu egin da bihotzetan eta jendearen oroimenean maitekiro txertatu.

Gaubeila ospetsua amaiturik, pozik itzuli zen bakoitza bere etxera.

Askari jarritako belar ondua gorde egin zen, haren bidez Jaunak, bere erruki santua oparo isuriz, zamariei eta gainerako animaliei osasuna bihur ziezaie. Eta hala gertatu zen: inguruko lurraldean gaitz ezberdinek jotako animalia asko beren gaitzetatik libratu zen, belar hartatik janean. Are gehiago: erditze luze eta mingarriak zituzten emakumeak ere, belar hura sabel ganean ipiniz, onik erditu ziren. Era berean, era askotako ezbeharrak zituen beste andre-gizon multzo handi batek irrikatzen zuen ongizatea lortu zuen.

Askaren tokia Jaunari sagaratu zitzaion kultu-leku bezala: Frantzisko aita txit dohatsuaren ohoretan aldarea eraiki zen askaren ganean eta eliza sagaratu zen. Horrela, inoiz animaliek belarra jan zuten tokian, gizakiek *Bildots garbi eta akasgabearen* haragia, esanezinek maitasunez *bere burua guregatik eman zuen* Jesu Kristo gure Jaunaren haragia, jango zuten beren gorputz-arimen osasunerako. Aintza berari, Aitarekin eta Espiritu Santuarekin Jainko eta errege betiko aintzatsu bizi baita menderen mendetan. Amen. Aleluia. Aleluia”.

Jaiotza irudikatzeko ideiak indarra hartu zuen eta laster batean zabaldu zen kristau-mundu osoan. Baina bizian irudikatetik buztinez eta beste material batzuez eginiko irudietara jo zen.

Deboziozko ohitura hau frantziskotarren Ordenako komentu guztietara zabaldu zen eta Ordena honetakoak izango ziren mundu guztira eramane zutenak.

Beste batzuen arabera, lehenengo jaiotza Napolin, Italian, egin zen buztinezko irudiez.

Azkenik beste batzuek katedraletako fatxadetan oparo egon ohi diren eskulturetan aurkitzen dute jaiotzaren jatorria;

eskola gutxiko fededunei, irudi bidez, erlijioko misteriorik nagusienak irakasteko bidea zen hori. Beste batzuek atzerago jotzen dute jaiotzaren jatorriaren bila eta Kristo ondorengo II. mendean ikusten dute haren aurrekaria izan daitekeena Erromako Priszilaren katakonbetan, Andre Maria Jesus Haurra besoetan duela agertzen baita. Baina ezagutzen den Jesusen jaiotzaren irudikatzerik zaharrena, Kristo ondorengo III. mendekoa, Alemaniako Füssen monasterioan omen dago. Espainian, berriz, lehenengokoa Bartzelonako katedralean agertzen da, IV. mendearen hasieran.

XVIII. mendiaz gero, Murtziako Salzillo, Kataluniako Vallmitjana eta Amedeu eta Valentziako Jose Estebe Bonet eta Jose Ginés eskultoreek gero beste irudikapen batzuetan erabiliko diren eskulturak egin zituzten.

Azken gogoeta

Gabonetako hiru tradizio hauek oraindik bizirik daude gure gizartean, baina aldaketa nabarmenak izan dituztela sumatzen dugu. Garai bakoitzak bere izaera txertatzen diela dirudi, bere desiren eta gogo sakonen zama husten duela haiengan. Gure parean pasatzean merkatu, kontsumo eta apainduria airez bete ditugu. Airea edo moxorroa soilik balitz, gaitz erdi; baina gizartea deskristautu ahala, tradizio hauek ere beren espiritu jatorrez hustu eta arbasoek helarazi digutenez gabetu egiten ditugu. Eta hau ez da izaten, gehienetan, berezko korrontea, nahita bideratua eta gaurko komunikabide eta teknologia indartsuen laguntzaz manipulaturik baizik.

“Bota nazazue leize-zulo horretara eta egizue berdin zuek ere. Azkenak itxi dezala harpea haitz batekin eta joan dadila menditik behera Kixmiren jaiotzaren berri ematera” esan omen zuen jentilen buru zen agureak. Baina agindu hori mendeetan bete duen OLENTZERO egokitu egin da oraingo forma, nahi eta bizimodura, aire modernoagoz bada ere, lehengo

jentil-arima berreskuratu duela esan dezakegu. ZUHAITZA ez da izango VIII. mendean san Bonifaziok bota zuen haritza, baina gehienetan, aipaturiko esanahi haietaz gabeturik, apainduria eta argizko artifizio hutsez jantzirik agertu ohi zaigu. JAIOTZA geratzen zaigu oraindik kristau-tradizio jator antzera. Asisko haren hasierako espiritua gorde dezala!

Luis Baraiazarra Txertudi

SANTA TERESA JESUSENAREN IDAZLAN GUZTIAK EUSKARAZ

Bete dira gura ametsak. Fruitu eder bihurtu dira urteetako ahaleginak. Eskuaratean ditut euskaraz, liburu bikain batean bilduta, Santa Teresa Jesusenaren idazlan guztiak. Oraingoan huts egiteko arriskurik gabe esan dezakegu ‘ekinaren ekinez egina’.

KARMEL aldizkari honetako irakurleok aspalditik duzue gure asmo ederren berri. Batez ere, itzulpen lanean jardun izan duen Aita Luis Baraiazarrak itzulita, lehen fruitu modura 2012an Santa Teresa Jesusenaren *BIZITZA LIBURUA* (Karmel lekukoak-7) euskaraz eta gaztelaniaz argitaratu genuenetik.

Santa Teresaren mendeurrenean zehar (1515-2015) aldizkari honetan aparteko lekua egin diogu karmeldar oinutson bizitzaren erreferentzia nagusi dugun Teresaren doktrinari. Hainbat gogoeta-lan eder jarri izan ditugu zuen esku, zuoi guztioi haren mezuaren oihartzun gozoa helarazi nahiez. Aipamen berezia merezi dute Aita Antonio Oleak eskaini izan dizkigun gogoetek (Begiratu, esaterako, *Karmel*, 2015-4, 32-64).

Horrela, Aita Luisek Santa Teresaren gutunak euskaratzen ziharduen bitartean, dagoeneko euskaratuak zituen idazlan nagusiei buruzko berriak plazaratzen joan izan gara aldizkari honetan. Aita Luisek berak aurkeztu izan dizkigu aldizkari honetako ale desberdinetan lan hau egiterakoan izan dituen asmoak eta eragozpenak idazlan bakoitzari dagozkion hainbat berri eta zehaztasun eskainiz.

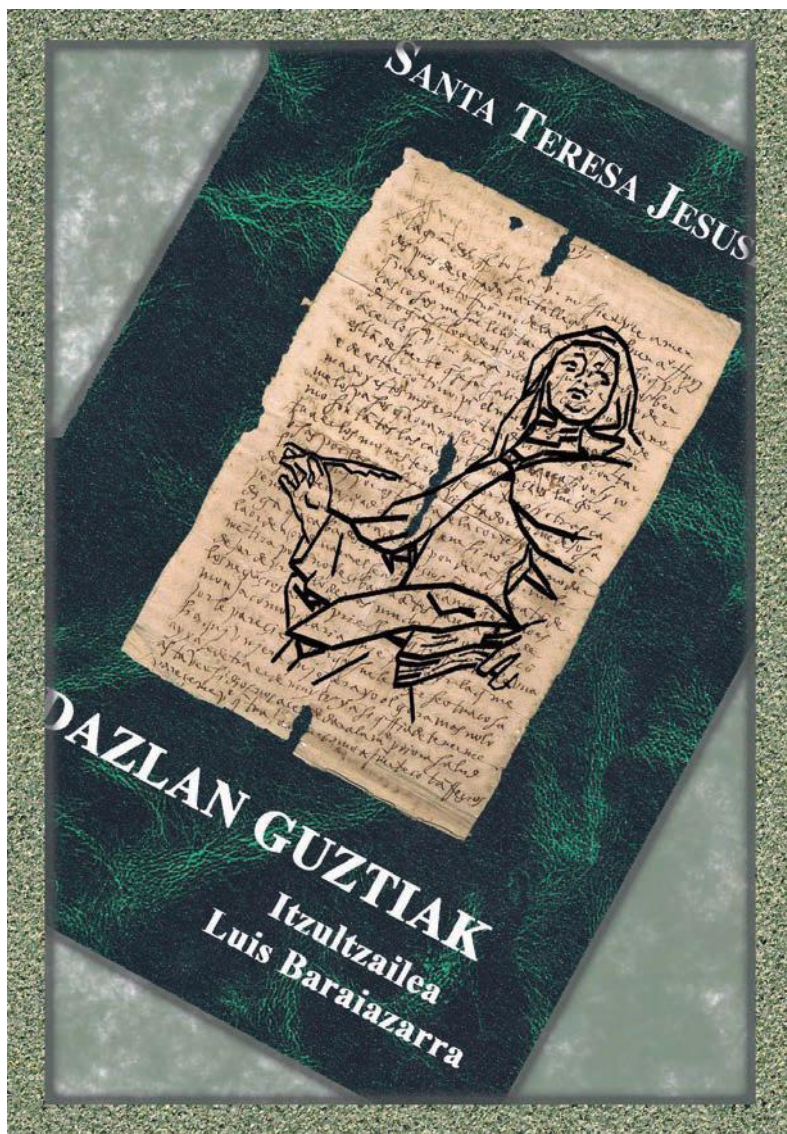
Oraingo honetan, atalka argitaratutako mezu nagusiak sorta bakarrean bildu nahi ditut eskuartearen dudan liburu ederraren aurkezpen orokor hau egitean. Horretarako, *Karmel* aldizkari honetan lehenago argitaratutako atal batzuk eta nik neuk itzultzaileen elkarrekin eskaturik *Senex* aldizkarirako (2015, 46.zk., 115-135 or.) idatzitako lan luzean eskainitako zenbait berri ekarriko ditut hona.

Hasteko, bada, pozez gainezka nauzuela aitortu behar di-zuet hasiera-hasieratik, eskuan txukun argitaratuta dudan liburu bikain honek euskarari nahiz erlijioari aparteko ekarpena egingo diola uste baitut.

Eta aurrera egin aurretik zuen aurrera ekarri nahi dut Karmeldarren liturgia liburuak eskaintzen digun Santa Teresaren Bizitzaren eta Lanaren laburpena:

Avilan jaio zen 1515eko martxoaren 28an. Karmeldar lekaimeen biziera aukeratu zuen beretzat, baita santutasun bidean aurrerapen handiak egin ere. Baina, onbide horretan oraindik gehiago aurreratzeko gosez, karmeldarren ordena berriztatzea erabaki zuen. 1562an eraiki zuen lekaimeen lehenengo komentua. Eta 1568an eman zion hasiera lekaideen berriztatzeari Durueloko komentua eraikiz. Denera 32 komentu eraiki zituen. Eta azkenik, Alba de Tormesen hil zen 1582an. Karmeldarren ordena berriztatzeaz gainera, historian zehar sekulako arrakasta izan duten idazkiak idatzi zituen. Hori dela-eta Paulo VI. Aita Santuak 1970eko irailaren 27an Santa Teresa Eliz Irakasle izendatu zuen.

Aurkezpen labur hau egin ostean, zenbait itaun egin nahi ditut, eskuartearen dugun itzulpenari buruzko nire gogoeta honi muga estuak jartzeko asmoz:

1. Merezi izan du Santa Teresaren idazlanak euskaratzeak?

Behar bada, gaztelaniaren munduan murgildurik bizi izanik, norbaitek uste izan dezake ez zela hain beharrezkoa horrelako ahalegin erraldoi bat egitea. *Klasikoak* sorta euskaratzea planteatu zenean antzerako zerbait jarri zen mahai gainean. Argi ikusi zen, alabaina, gaztelaniazko klasikoak euskaraz itzulita izatea, beste hizkuntzetakoak izatea adina edo parekoa zela. Euskarari ohorea emateaz gain, alor berrietako lexikoa jorratu eta maila guztietarako ateak zabaltzeko bidetzat jo zen.

Antzerako itauna egin zion Jon Kortazar jaunak egunkari-rako eginiko elkarrizketan Aita Luisi. Berak honako hau erantzun zion:

Nigan luzaro izan den asmoa da; basieran, ez erabakia hartzera eramango ninduen asmo sendo legez, kontzientzian piztu eta itzali jardun ondoren, gebiako seinalerik eman gabe geratzen zen argitxo bat legez baizik. Barruko eta kanpoko eragingarriak izan ditut lan boni ekiteko. Barruan, egitearen alde agertzen zitzaidan arrazoiren baten ondoan, ia beti bandiagoo agertzen zitzaidan kontra. Esaterako, euskaldun guztiok gaztelania dakigunez gero, Santa Teresa bere hizkuntzan, gaztelaniaz, irakurtzea dela normalena, eta euskaraz irakurtzeari zentzu gutxiago aurkitzen nion. Ez, behar bada, horretan sentibera garen euskaltzaleontzat, baina bai gebienentzat. Beraz, Santa Teresa euskaratzeak balio sinbolikoa baino askoz gebiagorik ez zuela zetorkidan burura... Jakina, horrekin batera, lanaren zailtasuna eta neure buruari ezartzen nion zama bandia zeuden. Horrek guztiorrek atzeratzen ninduen pixka bat...

Santa Teresaren jaiotzaren 5. mendeurrenaren barian sortu zen gugan baren idazlan guztiak euskaraz jartzeko asmoa. Beraz, Bizitza Liburua helburu zabalago baten barruan

kokatu behar da. Dena dela, ia hasieratik pentsatu genuen obra hau, hain enblematikoa izanik, idazlan guztiekin batera ez ezik, berariazko eran ere argitaratzea, hizkuntza originala –gaztelania– eta euskara ezker-eskuin jarririk.

Goian aipatutako arrazoen beste muturrean, badaude aldeko arrazoiak eta hau batez ere: egoki eta bidezko eta ia beharrezko ikusten dela Santa Teresa euskal literaturan txertatzea eta euskal letretako zaleei haren espirituzko altxor aberatsa euskaraz eskaintzea” (CORREO: 14.03.15).

Aita Luisek –euskaldun eta euskaltzale garenokin batera– Avilako Teresa Santuaren mendeurrena ospatzeko erarik egokiena izan dela uste du, gorago aipaturiko elkarrizketan honakoa gaineratzen baitu:

Argi dugu eremu nabiko mugatua izango duela. Gaztelaniaz ere horrelako obrak ez dira edonoren eskuetarako, irakurle bautatu, espiritual eta ahosabai finekoentzat baizik. Dena dela, Teresaren mendeurrenean sarturik, gauza asko eratzten eta egiten dira han eta hemen: erakusketak, bitzaldiak, ekintza erlijiosoak..., baina unean uneko ospakizun eta egintzen gainetik, balio iraunkorra izango dutenak gurea bezalakoak izango dira. Geure mugak aitortuz eta apaltasunez, baina emakume miresgarri hau euskal letretako plazara agertzea, plaza txikitxo bada ere, ez dela gutxiestekoa uste dut; alderantziz, ekarpen ederra izango dela.

Bada bestelako arrazoirik ere, hain zuzen ere, Avilako Santa Teresa Jesusenaren idazlanak historian zehar mundu zabalean izandako oihartzun zabala. Hainbat hizkuntzatara itzuliak izan dira, osorik nahiz banaka. Era guztietakoak izan dira, gainera, egin izan diren argitalpenak. Luzeegia izango genuke guztiak hemen aipatzea.

Julen Urkiza ikertzaileak nire esku jarritako Manuel Diego Sánchez jaunaren *Santa Teresa de Jesús –Bibliografía sistemá-*

tica (Editorial de Espiritualidad, Madrid 2008) liburuan datu harrigarriak aurkitu ditut. Argi eta garbi azaltzen digu Santa Teresaren lanak munduko hizkuntza handi gehienetara (latin, ingeles, frantses, italiera, portugese, alemanera...) itzuliak izan direla. Horrela, Santa Teresa Jesusenaren lan guztiak biltzen dituzten 21 itzulpen egin dira; banaka argitaratutako itzulpenen artean: *Bizitza liburua* 46 aldiz, *Perfekzio bidea* 28 aldiz, *Barne Gaztelua* 34 aldiz, *Fundazioak* 22 aldiz eta *Gutunak* 48 aldiz argitaratu dira; horietaz gainera, 90 antologia edota lan-sorta ere egin dira. Bertan Teresaren idazlanen itzulpenei buruzko 35 azterketa-lanen bibliografia ere eskaintzen da.

Hori horrela, Santa Teresa Jesusenaren idazlanek nazioartean izan duten arrakasta kontuan hartuz, inoiz baino argiago ikusi dut benetan merezi izan duela lan horiek euskaratzeak. Hori horrela, aurrerantzean euskarak toki eder bat izango du hizkuntza ugari horien artean.

2. Zein leku dute Santa Teresaren bizitzan bere idazlanek?

Santa Teresak ez zituen idatzi bere idazlanak asmo literarioak bultzatuta, bide batez idazki horiek balio literario handia badute ere. Bere asmo nagusia abian jarri zuen karmeldarren erreformatoren zerbitzuan jardutea izan zen. Eta onartu egin zuen horretarako bide izan zitezkeen idazkiak idaztea. Bada-kigu, berak aitortzen du eta, halako batzuk obedientzia hutsez, gogoz kontra idatzi zituela. Beste batzuk hurbileko mojak beraren espirituzko bideak argibidetzat hartu nahirik eskatuta.

Esan bezala, beraren ardura nagusia erreformatutako mojej Jainkoaren maitasunean eta fidelitatean aurrera egiteko bideak jorratzea izan zen. Egia da, baita ere, beraren aitortza-entzuleek emakume zoragarri haren espirituzko esperientziak azalerazte eta idazteko zuen trebezia aparta bultzatu nahi izan zituztela.

Gutunek, bestalde, eguneroko beharriaz erantzuteaz batera, darien freskotasunari esker, Santa Teresaren izaera saketik ezagutzeko aparteko aukerak eskaintzen dizkigute. Baita emakumeek gizarte hartan zuten egoera hobeki ulertzeko parada ere.

Barruko espirituzko bizitzari hertsiki loturiko idazkiak izanik, behin eta berriro ageri zaizkigu espresuki esanda aginduz edota erreguz idatzia izan zirela. Sarritan oso aldats gora gertatzen zitzaion, hara eta hona fundazioetan ibili beharrak eta osasun alorreko eskasiak eragozpen handiak jartzen zizkioteko. Dena dela, zailtasunak zailtasun, Teresa Santak bihotzez eta ardura handiz bete zituen inguruko agindu-erregak emaitza bikainak eskainiz. Agindu edota erregu bizi haiei esker, bizitza espiritualeko esperientziarik sakonena eta moja-bizitza era berri baten bitzeko biderik zuzenena eskaini zizkigun.

3. Egin ahal da lehenago ahaleginik euskaratzeko?

Mendez mende, Euskal Herrian Santa Teresaren bizitzak, erreformak eta idazkiek izugarritzko eragina izan dute. Beraren idazlanek ere aparteko lekua izan zuten, eguneroko bizitzaz aparte, karmeldarren artean batez ere sermolaritzan eta bere omenez egiten ziren elizkizunetan. Izan ere, hainbat dira hark abian jarritako bizimodu berriari jarraituz herritarrentzat erdugarri izan diren euskal karmeldar erlijiosoak. Karmeldar sermolari eta idazle ugarien berri eman nuen Santa Teresaren mendeurrenean *Hemen* aldizkariak eskaturiko idazki labur batean (Patxi Urizarren: *Santa Teresaren eragina Euskal Herriko karmeldar euskaldunengan*; *HEMEN*, 2015, 46. alea –apirila-ekaina).

Hala ere, karmeldarren artean idazle handiak -esaterako Frai Bartolome- izan baditugu ere, ez dute, antza denez, Santa Teresaren idazlanak euskaraz argitaratu beharrik ikusi. Segu-

ruenik, gaztelaniaz ongi zekitenez, eta euskara erraztasun handiz menperatzen zutenez, unean-unean atalak euskaratze-ko eragozpenik ez zutelako edo, ez zuten halakoaren premia-rik sentitu.

Dena dela, XX. mendean, Espainiako gerra zibilak euskara-ren erabilera gizartetik zeharo ezabatu aurretik, Euskal He-rriko karmeldarrek argitaratzen zuten *Karmengo Argia* aldiz-
karian atalka argitaratzen hasi eta ahalegin batzuk egin ziren Santa Teresaren idazlanak euskaratzen (SENEZ, 2015, 116-117 eta 124-105. or.). Laburbilduta honako hauek ditugu euskara-
tutako lanak:

1. Onbidea (Perfekzio-bidea). Lino Akesolo eta Aita Santi Onaindia *Karmengo Argian* atalka *Donekuntza-bidea* argitaratzen hasi ziren 1933an. Geroago, Aita Santi Onaindiak lana osatuz *Onbidea* argitaratu zuen 1963an Bilbon. 273 orrialdeko liburu horretan *Onbi-dea* eskaintzeaz gainera, beste zenbait lan labur ere ageri dira, hala nola, *Biotz-oiuak*-17 lantxo (211-234 or.), *Olerkiak*-31 olerki (236-259 or.) eta *Esanak*-69 esakune (261-266 or.). Bizkaieraz idatzita dagoz.

2. Egoitzak (Barne Gaztelua). Liburuxka hau Aita Santi Onaindiak prestatu zuen Santa Teresaren herio-
tzaren laugarren mendeurrena ospatzeko asmoz. *Egoitzak*, 237 orrialdeko liburuxka, 1981ean argitaratu zuen Larrean. Gipuzkeraz idatzita dago.

3. Santa Teresa. Bizitzea (Bizitza liburua). Santi Onaindiak Teresa Santaren lanak itzultzen jarraitu zuen eta, horrela, 1989an 379 orrialdeko *Santa Tere-sa. Bizitzea* argitaratu zuen Larrean. Bizkaieraz idatzi-
ta dago.

* Itzultze erari dagokionez, gaur egungo ikuspegitik zertxobait aldunduta ageri zaizkigu lan horiek. Garrantzitsuena mezua za-
baltzea izanik, itzulpen zehatza eskaini beharrean, zenbait une-

tan testuaren interpretazioa eskaintzen zaigu, horrela hobeki ulertzeko bideak eskaini nahiez edo. Erabilitako euskarari dagokionez, euskalkia erabiltzeaz gainera, gerra aurreko garbizaletasunaren eragina ere ageri da. Ortografia mailan ere ez du euskara estandarrarena erabiltzen.

4. Zein berezitasun du oraingo itzulpen honek?

Lau ditugu, nire ustez, itzulpen bikain honen ezaugarri nagusiak:

- **Garai egokia:** euskararen egoerari dagokionez garairik egokienean datorkigu itzulpen hau. Lexikologia alorrean aurrerapen handiak egin izan dira. Euskarak azken urte hauetan alor ezberdinetan egin du lekua. Euskara batua nahiko garatua izateak Euskal Herri osorako itzulpen bakarra egitea ahalbideratu du. Guzti horri esker aparteko balioa hartzen du itzulpenak batez ere etorkizunera begira burutua izan delako.
- **Une aproposa:** Avilako Santa Teresa Jesusenaren idazlan guztiak sorta bakar batean argitaratzeko unerik aproposena izan dugu beraren jaiotzako V. mendeurrena. Honelako ahalegin eta inbertsio handiak ezin dira edozein unetan egin. Euskal Herriko Nafarroako San Joakin Pro-bintziako karmeldarrok omenaldi eder bat eskaini nahi izan diogu Santa Teresa Jesusenari, beraren jaiotzaren V. mendeurrenean argitalpen bikain hau eginez.
- **Itzultzaile paregabea:** Luis Baraiazarra Txertudi, idazle eta itzultzaile euskaltzaina, pertsonarik egokiena dugu honelako lan erraldoi bat burutzeko. Sakonetik ezagutzen ditu Santa Teresaren lanak eta irakatsiak. Lanerako aparteko gaitasuna agertu izan du beti. Aparteko gaitasuna erakutsi du gai erlijiosoak itzultzen. Bera izan zen *Teresa Lisieuxkoaren* lanen itzultzaile nagusia eta euskarako koordinatzailea. Berak itzuliak ditugu

Vatikano II.eko testuak eta Benedikto Aita Santuaren hiru entziklika. Euskal idazle ziurra eta jario handikoa da. Lan ederrik ugari argitaratuak ditu euskal letren landa zabalean. Euskaltzaindiko lexikologia lantaldeko kide da. Berau izan da hainbat urtetan *KARMEL* aldizkariaren zuzentzailea. Oso ongi menderatzen du eus-kara batua. Beraz, pertsona aproposa honelako lan bat burutzeko.

- **Guzti horri teknologiaren aurrerakuntza erantsi behar zaio.** Aurreko ezaugarri nagusiei beste bat erantsiko nioke, hots, azken urte hauetan honelako lan mardulak egokiro burutzeko nahiz inprimatzeko bideak errazteko teknikak eskainitako aukera paregabea. Hau da, itzulpena burutzerakoan nahiz inprimategiko lana bideratzerakoan izugarrizko erraztasunak ematen dizkigun ordenagailua izan dugu eskura.

5. Zeintzuk dira, baina, itzulpena burutzeko izandako zailtasunak?

Santa Tereresaren itzulpenari buruz ari garenez, zerbait esan beharra dugu lana burutzerako izandako eragozpen eta gainerakoei buruz. Luze izango litzateke zertzelada guztiak zehatz aztertzen jardutea. Aita Luisek han eta hemen, eging-dako lanari buruz galdetzerakoan emandako erantzun batzuen atalak ekarriko ditut hona:

Santa Teresa, karmeldarrontzat, gutxi-asko ezaguna da, baina gauza bat da oro har ezagutzea eta beste bat haren testuak itzultzea. Itzultzerakoan testu originala zehatz-mehatz ulertu eta interpretatu behar da. Behin hori egindakoan, eduki horri euskarazko janzkia jartzea errazagoa da. Une batzuetan, itsasoan aldeko baizeaz joatea legez da, baina uste-kabea baizea aldatu eta zurrumbiloan sarturik ikusten dau bateg bere burua. Hori, Santa Teresaren autobiografiaren ia

kapitulu guztietan jazotzen da; hasi eta amaitu, buruhauste eta zailtasun barik, nekez egiten da...

Argi esanda, zeintzuk dira Santa Teresaren testuetan aurkitu ditudan zailtasunak? Gaia bera da korapilatsua. Arrazoia bistakoa: haren autobiografia azaleko edozein kontaketaren guztiz kontrakoa da. Barru-barrukoa da. Bere arimaren historia. Jainkoarekin bartu-emon pertsonal eta barru-barrukoan bizi izaniko arimaren historia; aitor-entzuleentzat, honeen eskariz eta aginduz, idatziriko kontu-emote zebatz eta harrigarria. Ume-umetan Jainkoaren maitasuna barruan erne jakonean hasten da; gero, bartu-emon hareetan gaztetxo zala izan zituan gorabeherak azaltzen ditu; bere aitak disimuluz, une haretan eukan arriskutik gordetzearren, mojen barnetegi baten sartu ebanekoa eta, aitak jakin barik, bere neba bat abentura lagun ebala, goizean goiz etxetik ibes egin eta moja sartu zanekoa. Hona artekoa da, kontaketa aldetik, normalena eta euskarara itzultzeko be errazena.

*Azkenik, goiko lerroetan aditzera emonda geratu da pixka bat, baina terminologia be barri-barria da kasu askotan. Esaterako, 'oración mental', 'oración de quietud', 'oración de unión'; 'visión', 'unión', 'arrobamiento', 'elevamiento', 'vuelo de espíritu', 'arrebatamiento', 'éxtasis'. Berak dino 'arrobamiento' dalakotik hasita jarri ditudan hitzak fenomeno bera-
ren izen ezbardinak dirala, hau da, sinonimoak, baina jakina! berak sinonimoak darabiltzan ezker, itzultzerakoan be sinonimoak bilatu behar: arrobamiento: liluramendua; elevamiento: goraldi; vuelo de espíritu: espirituaren hegaldia; arrebatamiento: gainezkaldia; éxtasis: estasia...(Karmel, 2012-1).*

Idatzizko gogoetatxo honi ekin nionean, inauteri giroa zen. Santa Teresaren testuek gaztelaniaz erakusten dute beren izaera jatorra, gaztelania du haren obrak berezko jantzia. Beste bizkuntzetara egindako itzulpenak ez ote dira, nolabait, obra originalaren mozorroak? Hona, inauteri giroan, airean uzten dudun galdera. Eta ez nuke nahi inola ere bala izan dadin.

Traduttore Traditore italierazko esaerak, itzultzaile txarrak kalifikatzen dituenak, itzulpen-abalegin honekin zerikusirik ez izatea nabiko nuke. Ez, Santa Teresa euskarara itzultzean, ez nuke nabi euskal jantzi hau haren egiazko nortasuna ezkutatzen duen moxorroa izan dadin, originalaren isla garbia, euskaraz adierazia, izan dadila baizik.

Gure Santaren obra bikainari euskarazko janjki apain eta duina, beraren betekoa, egiten saiatu gara. Helburua lortu dugun ala ez irakurleak esan beharko du, baina lana eta abalegina hor daude behintzat. Ez da beti erraz gertatzen: itsaso baren leun eta gozo aurrera zoazela, bat-batean haizea harrotu eta dena kizkurtzen eta nabasten denez, hala gertatzen da hemen ere. Eguno argitalpenetan haren testuak ukitu txikiekin eta pixka bat gaurkoturik ageri dira, baina horrek ez du kentzen Teresaren zenbait esaldiren zailtasuna. Nondik datozen zailtasunak? Karmel aldizkari honetan (2012-1) Andoni Oleak niri egin zidan elkarrizketa argitaratu zen. (...) Dena dela, gure santaren estiloa bizi-bizia da; gogo-gogoan ditu bere irakurleak, oso hurbil sumatzen ditu eta baienez idazten du maitasunez beterik, batez ere San Josereneko bere alaba karmeldarrentzat idazten duenean". (Karmel, 2013-1).

6. Zeintzuk dira liburu nagusien ezaugarriak?

Gai hau, dudarik gabe, Aita Luis Baraiazarrak jorratu du egokien. Hona hemen liburuen sarreretatik jasotako paragrafo batzuk:

Bizitza liburua

Berez ez da autobiografia, hitz hau ulertzen dugun eran behintzat, Teresak bere aitor-entzuleentzat idatziriko kontu-emate zabal eta zebatza baizik. Barrukoa da batez ere; gainerako kontakizuna, barruko kontuak ematearen barira datorrela eta haren osagarri dela esan dezakegu. Liburuaren izenburua ez da Teresarena; honek 'ene arima', 'liburu ban-

dia'... erabiltzen ditu hartaz ari denean; 415. gutunean, 1581eko azaroaren 19an Pedro Castro Nerori idatziriko gutunean, berriz, 'Jainkoaren errukiena izenburua jarri nion' dio; liburu handia, liburu txiki edo liburutxo deitzen zionetik bereizteko dela dirudi; Perfekzio Bideari deitzen dio liburu txikia edo liburutxoa. Beraz, liburua izenburua frai Luis Leongok jarria da, 1588an, Teresaren obren lehen edizioa egin zuenean.

Gaur eguneko aditu batzuek uste dute, berak noizbehinka bestelako adierazpenak egin arren, Teresak ederresten zuela bere idazteko era eta ez zuela gogoko inork han eskua sartzerik ez aldatzerik. Hau idazkerari dagokionez zen, noski, ez doktrinari dagokionez. Ana Jesusenak dio, bark bere obren kopia batzuk hainbat hitz aldaturik ikustean, protesta egin zuela: 'Jainkoak barka biezaie nire aitor-entzuleei, niri idazteko agindu zidatenaren kopiak eginez, hitz batzuk aldatzen baitituzte; izan ere, honako hau eta hau ez dira nireak. Eta gero haiek ezabatu eta lerro artean aldatu zuten hitza idazten zuen bere eskuz.

Perfekzio bidea

Perfekzio bidea, Avilako San Josereneko mojen eskariari men eginez burutu zuen. Hau da, Bizitza Liburua, Jainkoak egiten zizkion mesedeen eta ariman gertatzen zitzaizkion gauza ezohikoen kontu aitor-entzuleei emateko idatzia zenez gero, San Josereneko abizpek ez zuten hartarako sarbiderik eta Teresa beren amaren lanak irakurtzeko irrika biziz zeuden, ezinbestean. Obra honi autoreak berak eginiko hitzaurrearen aurreko obarrean hitz hauek ageri dira:

(...)Liburu hau, Teresa Jesusenak, gure Jaunaren eta Jainkoaren Ama Birjina aintzatsu eta gure Amaren laguntzaz, Karmengo Amaren hasierako Erregelaren arabera fundatu zituen monasterioetako abizpa erlijioso bere alabei emandako abisu eta abolkuez, ari da.

Liburu hau idaztean, Teresa gogotsuago dago eta bere burua gai ikusten duela dirudi, bere alaba moja karmeldar oinutsei, batez ere Ávilako San Josereneko mojei, otoitzaz eta perfekzio-bideaz irakaspen probetxugarriak emateko. Alde batetik, esperientzia eta jakintza praktiko handia bildu du otoitz bideetan; bestetik, monasterioko bere alabek maite dute eta maitasunak zoztor guztiak kentzen ditu(...). Hona goiko lefroetan idatzi ditudan ideia horiek Teresaren beraren hitzetan: “Haiek didaten maitasun handiak, akastuna eta hala-holako idazkeran adierazia izan arren, oso ongi idatziak dauden eta zer idazten duen dakienaren liburu batzuk baino ere onargarriago egin dezake.

Teresa bera ere tentsio espiritual handian bizi zen garai borretan. Seigarren egoitzetako zebarkaldian ziboan, barne-bultzada bizi eta maitasun-gainezkaldi artean, beste bizitzarra porturatzea ia begi bistan zuela: “Nik uste dut Jaunak hau amaitzea nabiko duela noizbait, orain bezala gauzak aurrea badoaz, bizia amaitzearekin batera, hain oinaze handia nabiko baita borretarako, baina nik ez dut merezi” (Bizitza Liburua 20,13).

Lagunarteko estiloa du; Irakurleekin bizketan ari balitz bezala idazten du; idazten duena bizitzarekin lotzeko asmo finkoa erakusten du; ez du idazten kontzeptuetatik, bizi iza-niko esperientziatik baizik; Ebanjelioaren mezua du ore ari-men janaria moldatzeko, eta Elizaren ona beti ikusmiran, misiolari-espiritua eragile duela.

Barne Gaztelua (Egoitzak)

Aita Luissek diosku: “Barne Gaztelua egilearen goi-mailako irakaspena da. Haren lurreko azken etapako fruitu heldua, haren bizitza espiritualaren bilakaeran behin betiko fasea, aurreko bi obren, ‘Bizitza Liburuaren’ eta ‘Perfekzio bidearen’, mezua osatzera datorrena. Hemen kontraera autobiografikoa estaliagoa da, anonimoagoa, eta bizitzako azken ha-

markada ere hartzen du, baita Bizitza Liburuak hartzen ez dituen grazia mistikoak ere. Era berean, Perfekzio bidean darrabilen irakasbidea gainditua geratzen da hemen, hau da, bizitza espiritualaren hasieran, trebatze aldian, nabari ziren duda-mudak, atzera-aurrera eta ihunaldiak atzean utziak dira, misterioaren barne-barnean murgiltzeko.

Santa Teresak berak diosku: *Obedientziak agindutako gauzetatik gutxi gertatu zaizkit, otoitzeko gauzez orain idaztea bezain zail; alde batetik, uste dudalako Jaunak ez didala ematen hori egiteko espiritua ezta gogoa ere; bestetik, orain dela hiru hilabeterik bona burua hain burrundara eta abulezia handiekin dut, non behar-beharrezko gauzetarako ere neke handiz idazten baitut. Hala ere, obedientziaren indarrak ezinezkoak diruditen gauzak erraztu egiten dituela kontuan izanik, borondateak egitera jotzen du oso gogo onez, berezko izaerak hartan neke handia hartzen duela dirudien arren (Hitzaurrea, 1).*

Hemen doan hau idazten hasi nintzenean, hasieran esaten dudan gogo txarrez izan bazen ere, amaitu dudanean egundoko poza eman dit eta ontzat ematen dut horretan izandako nekea, oso txikia izan dela aitortzen badut ere. (...) Uste dut pozgarri gertatuko zaizuela barne-gaztelu honetan atsegin hartzea, nagusien baimenik gabe sartzeko eta edozein ordutan bertan paseatzeko aukera baituzue (Barne Gaztelua; Epilogo).

Fundazioak eta Gutunak

Aita Luisek *‘Haren dobainak, humanismoa batez ere ‘Fundazioetan’ eta ‘Gutunetan’ antzematen dira’* diosku. Eta egia esan Fundazioen kroniketan eta bere gutun ugarietan ageri zaigu Avilako Santa Teresa Jesusenaren alde gizatiarra. Otoitz girotik at izan zituen bizipenak, harremanak, eztabaidak, kezkak, hartutako erabaki zailak, emandako gomendioak, etxe berriak sortzerakoan erabilitako irizpideak, hiri batzue-

tan, esaterako Madriden, fundazioa egiteko biderik ezin lortu izatea, Gaztelako bideetan eta herrietan izandako zenbait pasadizo, etxeak eraikitzeke egin beharreko kudeaketa administrazioak, lana burutzerakoan izan zituen adiskide minen eta etsaien berriak.

Bizitzea tokatu zitzaion garaiko alaba zenez, eta ingurumaria zehatz batean ibili behar izan zuenez, gorabehera ugari bizi izan zituen. Garaiko batzuk emakume 'egonezina' zela esateraino helduko ziren. Bestalde, oso esker onekoa zenez, bazekien bere bihotzeko sentimendurik ederrenak aditzera ematen. Guzti hori, esan bezala, Fundazioetako kronika-mota berezian eta, nola ez, kontserbatzen diren bere lauhundik gorako gutun-sortan ageri zaigu.

Aparteko aipamena merezi dute emakumeen hain leku eskasa zuen gizartean Teresak erakusten duen ausardiak eta trebeziak. Ezker eskua trebetasun handiz erabili zuen arazo artean helburuak lortzeko, bidean aurrean jartzen zitzaizkion oztopo guztiak gainditzeko. Teresaren nortasuna eta gizatasuna batez ere etxe berriak fundatzerakoan eta hona eta hara idatzi zituen gutunetan ageri da.

7. Nola antolatuta argitaratu da liburua?

Lehen eta behin esan behar dugu *Santa Teresa Jesusenaren Idazlan Guztiak* jasotzen dituen liburu hau *Karmel Sorta* bildumako 14. liburukia dugula. Era berean gogora dezagun, bide batez, sorta horretan argitaratuak ditugula, besteak beste, karmeldarrokin lotura estua duten lan eder hauek: Lino Akesoloren *Lan guztiak* (KS-1); Santi Onaindiaren *olerkiak* (KS-2); *Karmeldarrak Markinan* (KS-3); Teresa Lisieuxkoaren *Idazlan guztiak* (KS-8); Frai Bartolome Santa Teresaren *Idazlan guztiak* (KS-12). Beraz, sorta horretako liburuaren neurrietara egokituta datorkigu.

Liburuaren antolaketaren eta bertako hainbat gehigarri eta eranskinen prestatzailea Aita Julen Urkiza izan dugu. Bere lanari esker aparteko eraketa izan du liburu onek, izugarrizko gainbalioa jasoz. Itzulpen guztiak Luis Baraiazarrarenak izan arren, liburuaren antolaketan nahiz burutu ahal izateko laguntza materialean laguntza ezinbestekoa eskaini dio Julenek. *Karmel Sorta* bildumako gainerako liburuki guztiak bezala bere esku izan da inprimategiko lana: papera aukeratzea, banaketa prestatzea, zuzenketak eta bideratzea eta abar luzea. Nekez atera ahal izango zen ahalako liburu eder bat bere laguntza oparo hori gabe. Honela dugu antolatua:

Azala: Juan Mari Arrizabalaga jaunak prestatua dugu. Vatikanon Ordena erlijiosoen fundatzaileei eskainitako irudia eta Euskal Herrian agertutako Santa Teresaren azken gutunaren testu zatia jasotzen ditu. Atzealdean Santa Teresaren aurpegi itxuraldatua ageri zaigu

Gehigarriak: *Aurkibide Orokorra* (7-8 or.); *Atariko agurra* (9-10 or.); *Aitzinsolasa* (11-12 or.); *Sarrera Orokorra* (13-20 or.); *Teresaren kronologia* (21-34 or.).

Idazlanak: gaika sailkatuta:

- Barne-kontakizunak: *Bizitza Liburua* (37-304 or.).
- Liburu pedagogikoa: *Perfekzio Bidea* (307-445 or.).
- Teologia mistikakoa: *Barne Gaztelua* (451-601 or.).
- Narrazio-generoa: *Fundazioak* (605-785 or.).
- Barne-kontakizunak: *Arimako kontakizunak* (789-844 or.).
- Glosa biblikoa Kantarik Ederreneko zenbait bertsoari: *Jainko-maitasunari buruzko gogoetak* (847-883 or.).
- Bakarriketako liburutxo bat, otoitz edo salmo antzera osatua: *Arimaren bibotz-oihuak Jainkoari* (887-905 or.).
- Testu arautzaile eta juridikoak: *Konstituzioak* (909-928 or.), *Komentuak bisitatzeke era* (932-944 or.).

- Aforismo antzekoak, herri-jakintzatik jasoak: *Abisuak* (945-950 or.).
- Umorezko bi lantxo: *Kritika umorezkoa* eta *Erronka bati emaniko erantzuna* (951-958 or.).
- Pentsamenduak, apunteak, oroitidazkiak (958-971 or.)
- Olerki sorta txiki bat: lirikoak, mistikoak, jai girokoak (975-1010).
- Gutun sorta ugaria (1013-1772 or.).

Eranskinak: *Liburu honetako biztegitxoa* (1775-1785 or.); *Aurkibide biblikoa* (1787-1791 or.); *Izenen aurkibidea* (1793-1830 or.); *Aurkibide orokorra* (1831-1852 or.).

8. Zer irakur dezakegu aurkezpen-lerroetan?

Honelako liburuen sarrerek aparteko garrantzia izan ohi dute barruko arnasaz jabetzen laguntzen digutelako. Santa Teresaren idazlanak irakurri eta gozatzeri hurbiltzen denak oso komenigarri izan ohi du sarrera orokorra eta liburu bakoitzari egindakoa irakurtzea, bertan agertu izaten direlako testua ongi irakurri eta gozatu ahal izateko hari nagusiak.

Lan honi amaiera emateko liburuaren hasierako lerroetan ageri zaizkigun paragrafo esanguratsu batzuk eskaini nahi dizkizuet, lan osoaren nondik norakoez egokiago jabetzeko bide izango dituzuelakoan.

* * *

Hona liburu batean bildurik bihotzez maite ditudan bi. Maite dut santa Teresa eta maite dut euskara. Horregatik, oso pozik nago santa Teresaren idazlanak euskaraz ikusterakoan.

Erljioa eta fedea, bakoitzaren familian, barruko esperientzian hazten, sakontzen eta lantzen dira. Ama-bizkuntza seme-alabei ematen zaien bezala.

Karmeldar euskaldun askok lan bikaina egin dute santa Teresa-ren pentsamendua, Jainkoarekin zituen harremanak, loturak aztertu, ezagutu eta gure gizartean ezagutarazteko.

Gaur egun geure aurrean dugu abalegin horren emaitza eder bat: santa Teresaren idazlanak euskaraz.

Honek, jakina, abiapuntu bat izan beharko luke, Euskal Herrian ere santa Teresaren mezua gero eta gehiago ulertu, sakondu eta zabal dadin (Jon Aristondo, Euskal Herriko karmeldarren probintziala: Atariko agurra; 9. or.)

* * *

Hona hemen, irakurle abisatuaren eskura, Avilako Santa Teresa-ren lan osoak eta mardulak, era-erara eta gaztelaniatik euskarara biburtuak. Jakina denez, mistikoen artean lehen-lehenetarikoa da Gaztelako Santa eta bertako hizkuntza erabili zutenen artean, goi mailakoa ere. Urrezko letrekin jaso obi da haren testugintza literaturara liburuetan. Gutxiagorako ere ez da, historiaren oihartzunetan haren lana ezaguna eta eredugarria baita Espainiako XVI. mendeko historian.

Berriz pizten da orain Santa Teresa, eta argitara dator, askoren nabiazen arabera. Nolanabi ere, oraingoan berritua eta euskaratua dator, historian lehenetarikoa bere osotasunean, Karmel sortaren bilduman.(...)

Egin-eginean ere, Baraiazarrak itzulpen honetan eskaintzen duena ez da bakarrik Santa Teresarena, ez bada euskara bera ere egoki apaindua eta gaurko erara emana, hain zuzen, euskarazko hizkuntza mistiko eta erlijiosoaren espresa molde garaikoa. Edu horretako opari ederra egiten die euskarari eta aldi berean euskal letrei.

Noizbait eta nonbait zehaztu beharko balitz Baraiazarrak lan honetan erabili duen itzultze teknika, honetara emango litzateke: alde batetik, joskera aparta, perpausetik perpausera irakurlea bera eramaten duena inolako zailtasunik gabe; beste aldetik, lexiko jatorria, inolako garbizalekeriarik gabekoa. Bi-biok osatzen dute Baraiazarraren testugintza, halako poetikotasuna erdietsi eta irakurlearen

jakin mina eta gogoa erakartzen dituen. (Andres Urrutia, euskaltzainburua: Aitzinsolasa; 11-12 or.)

* * *

Santa Teresa bezalako emakume bat (bain handia eta bain berrigarria) euskal letren plazara ez agertzea, butsune larria izango litzateke.

Itzulpena esaten dugu, hitz bakar batez eta nolabait adieraztearren; baina itzulpen soila baino gehiago eskatzen zaigu. Santa Teresa euskalduntzea, geurera ekartzea, erdal urak euskal ur biburturik, gure ubarkara eta gure moldeetara bideratzea. Bestalde, honelako lan bati ekiten diogunean, apurka-apurka eta ia konturatu gabe, pertsonaiaren barruan sartzen gara, edota pertsonaiak berak hartua ikusten dugu geure burua eta, Santa Teresaren kasuan, zein handia den konturatzen gara; barenganako mirespena sortzen da.

Une batzuetan ulertze arazoak sortzen dira, Teresa subjektuen elipsiaz asko baliatzen delako; hau da, oso sintetikoa da. Bestalde, eskuarki gaztelaniaz irakurtzeko eta oro har ulertzeko eragozpenik ez denez gero, azpiko oharretan ez da argibiderik ematen. Baina itzultzerakoan testu originala zehatz-mehatz ulertu eta interpretatu behar da. Behin hori egindakoa, eduki horri euskarazko janzkia ezartzea errazagoa da. Liburu batzuetan darabilen gaia bera da ezohikoa, barnealdera begiratzekoa eta zail samarra. Gutunetan, berriz, bera eta berarekin harremanetan zeudenak egunera bizi ziren eta ongi ezagutzen zuten ingurumaria eta testuingurua. Guri, ordea, ezezagun gertatzen zaigu askotan. Hor dago beste zailtasun bat ongi interpretatzeko.

Obra bonen amaieran, definiziodun biztegi txikitxo bat joango da, erabili diren hitz eta termino behinen batzuen esanahia adieraziz. (Aita Luis Baraizarra, itultzaila: Sarrera orokorra; 13-20 or.)

Patxi Uribarren Leturiaga

EUSKAL HERRIKO ARKITEKTURA ZIBILA

Euskal Herriko arkitektura zibilaren izaera, deskripzioa, garapena, eta berezitasunak ezagutu nahi izan ezkerro, nahiko bibliografia aurkitu daiteke gaur egun gure artean. Baina ez da hau monigrafikotxo hau egiterakoan neukan asmoa. Ez eta gure historian zehar Euskal Herriak sortu dituen eraikin zibilen ikerketa sistematiko edo bilduma bat eskaintzea ere. Hona begira ditzakegunak:

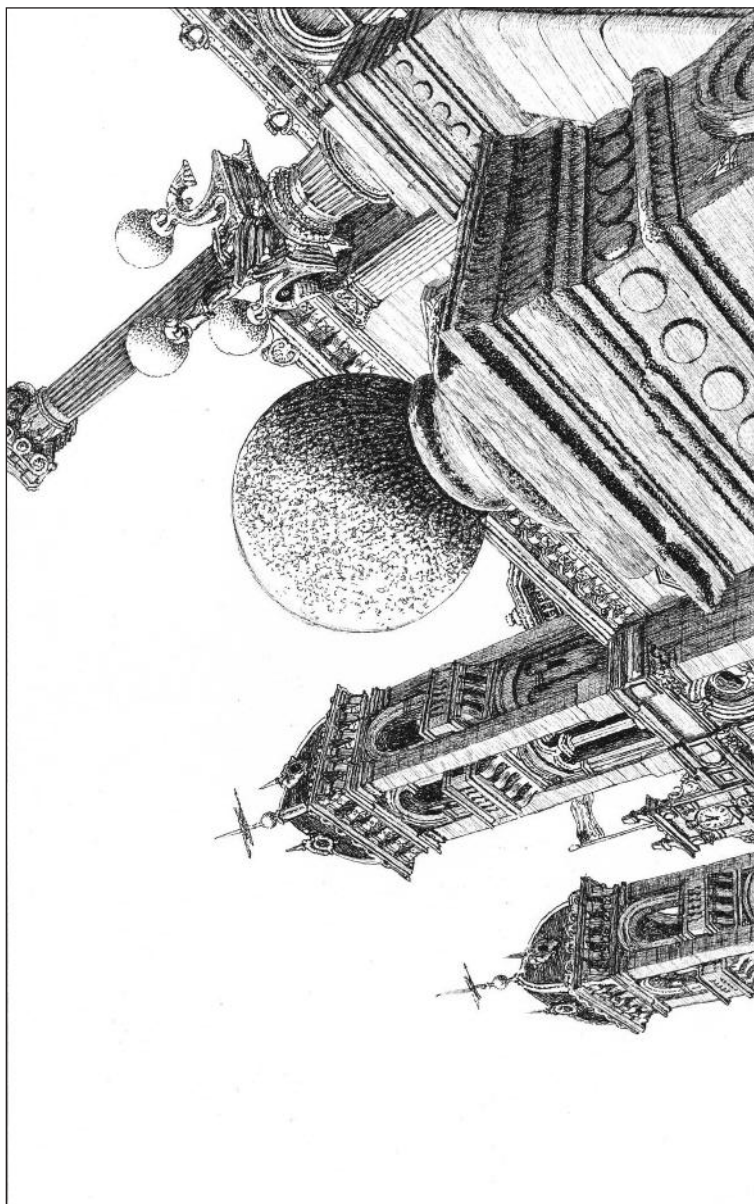
- **Baserriak:** Antzina harrizkoak, zurezkoak, bilbadura-dunak; gero, XVI. mendeko lehengo hamarkadetan, garapen ikusgarri baten ondoren, gure arkudun baserri barroko aberatsa, harria adreiluarekin eta egurrarekin erraz konbinatzen zituena.
- **Errenazimentuko garapena,** askotariko jauregien eraikuntza, harria besterik erabiltzen ez zutelarik itxiturak eta euskarriak egiteko.
- **XV. eta XVI. mendeak,** euskal arkitektura mundu zabalera begiratu eta berarekin bat egiten saiatu zenekoak.
- **Gotikoa,** gure herrialdean indar handiarekin finkatu zenekoa.
- **Neoklasizismoa,** XVIII. mendean, bai eraikuntza kultuan bai herrikoian teknika eta tresneriaren ezaguera sakonduz eta arrazionaltasun handiagoarekin erabiliz sortu zen joera.

- **XIX. mendearen** bukaera aldera gertatu zen aldaketa sakona, garaiko joera eta ikusmolde arkitektonikoak –eta baita urbanistikoak ere– bereganatzen zituen.
- **Art Nouveau, Modernismoa**, erreboluzio industrialetik burdina eta kristala erantsiz, naturan bilatutako forma organiko, forma kurboak irudikatzen dituen arte aske, libre probokatzaile eta moderno.
- **XX. mendearen** hasieran arrazionalismotik sortutako arkitektura joera modernista, forma geometriko soila-goekin espazio arkitektonikoa era dinamikoagoan erakitzen zuena.
- **Arkitektura modernoa**, XX. mendeak arkitekturari, arte modernoaren joerak (kubismoa, espresionismoa, neoplastizismoa, futurismoa, ea.) bereganatuz, material (altzairua eta hormigoia) eta teknologia berriak erabiliz eman dion iraultza nabarmena.

Bada, horrelako azterketa zientifiko, historiko, arkitektoniko artistiko bat egin beharrian, arrano begirale bat izango banintz bezala, Euskal Herriko zeruetatik zehar hainbat hegalditxo egin eta nire begirada zorrotzak bat-bateko aukera espontaneoan topo egiten zuen hainbat eraikinetan solasalditxo bat egitea erabaki nuen.

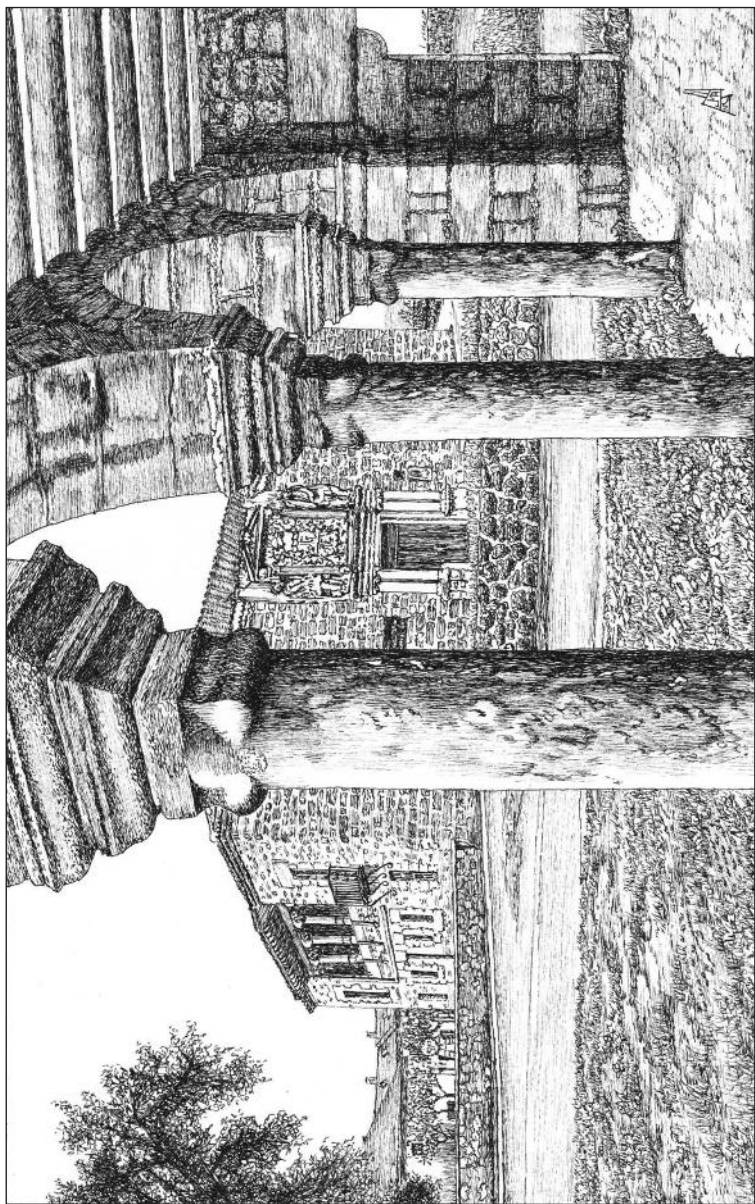
Eraikina aukeratu, gainbehera bizian hegaldia eraikin horietako batera zuzendu, han jarri, ikuskatu eta lumatxo birsortzen saiatu naiz. Hona, bada, nire hegaldi turistiko, arkitektoniko horien emaitza: arkitektura zibilar buruzko sortatxo hau.

Juan Mari Arrizabalaga

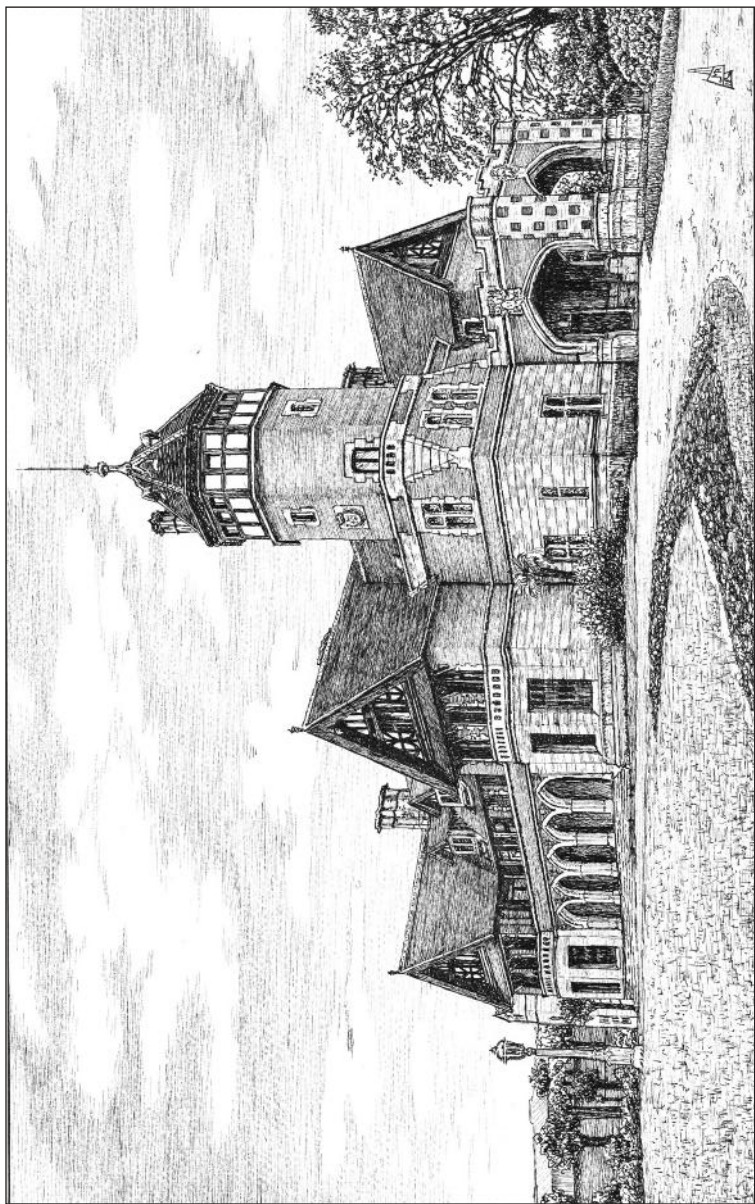
1. Kasino Handia. Donostia

Eklektizismo kutsuko "eraikin arina eta malgua; ikusleentzako erakargarria, aisiarako egokia eta eroso". 1882an kasino izateko eraikia eta 1945ean udaletxe bilhurtua.

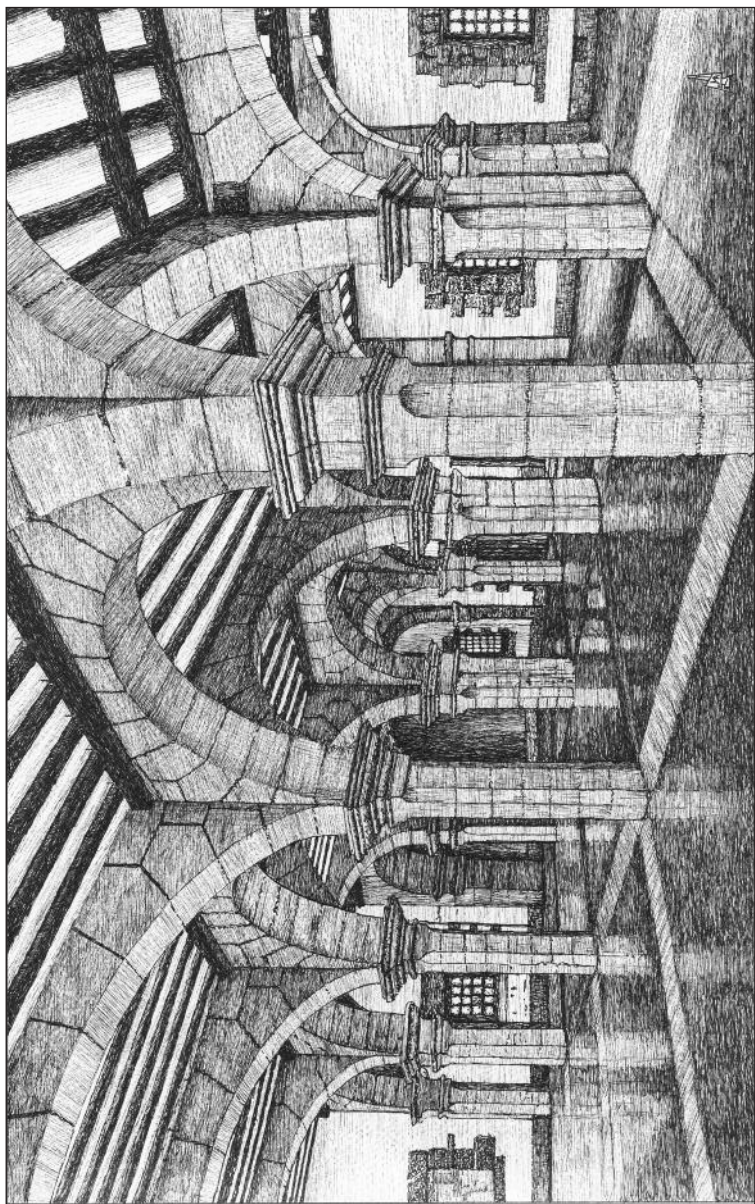
2. Lizarraga Jauregia. Zaldundo

Arabako errenazimentuko arkitekturaren eredu bat da, ekialdeko kanpoalde harrigarri bat bereizten dela. “Gizonen jauregia” deritzona, armari erraldoi bat eusten duten bi gizonen estatua direla medio.

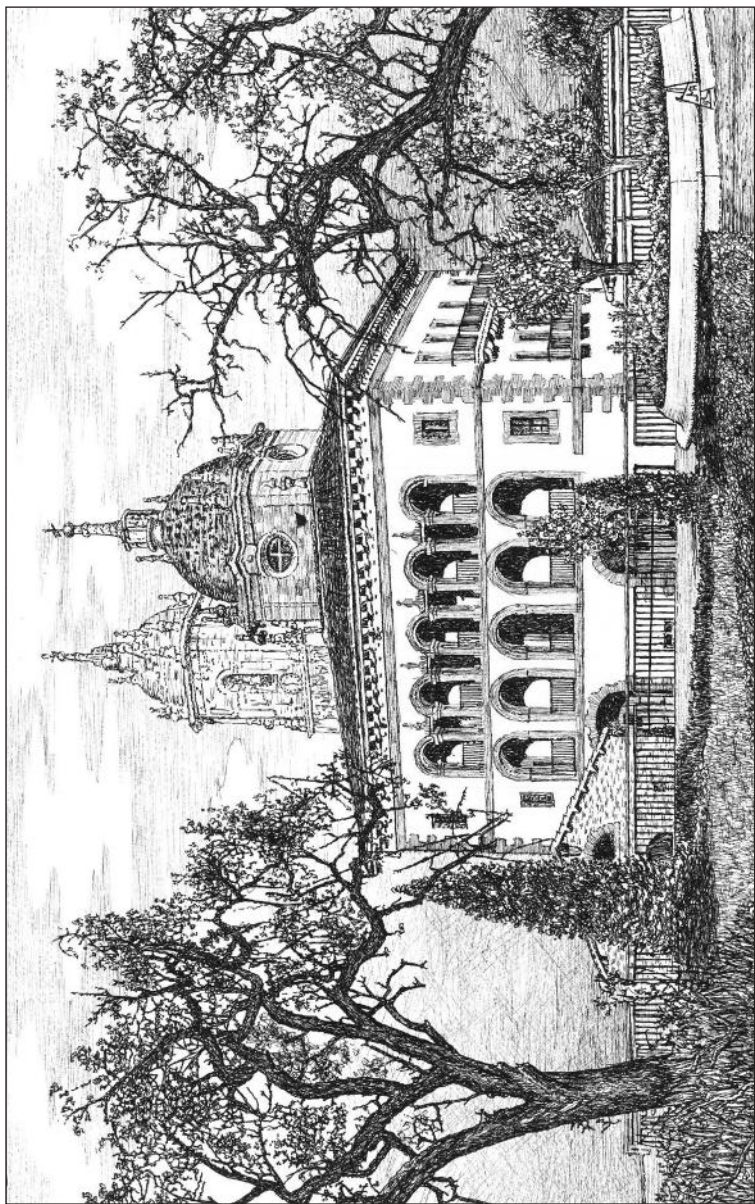
3. Miramontes errege Jauregia. Donostia

XIX. mende hasierako ingeles basetxeen eredura eraikia, "Ana erregearen estiloa"ren eredura hain zuzen, ezaugarri gotiko ugaitrekin.

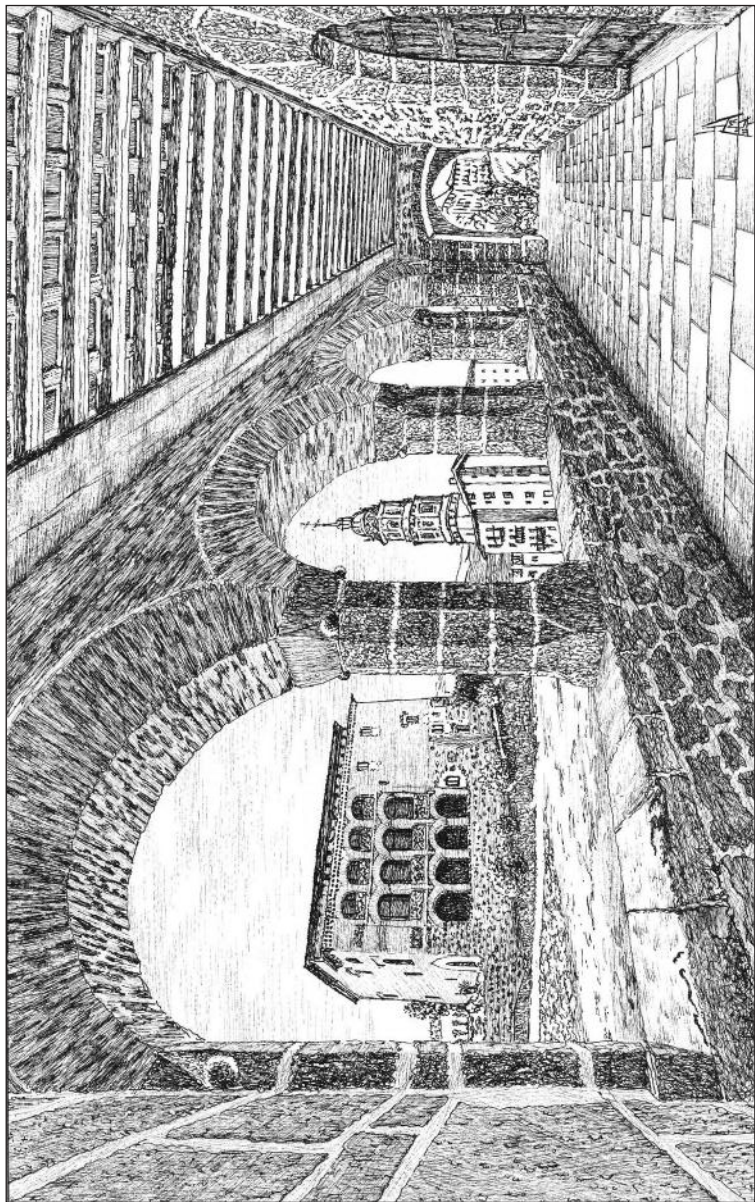
4. Udaletxeako arkupea. Balmaseda

Udaletxearen zutabezko portiko hedatu eta ikusgarria, mudejarren antzekoa denez Balmasedako Mezquita lez eza-
guna. Bost tarte eta sei hormartez osatua, arkupe deigarri bat agertzen zaigu.

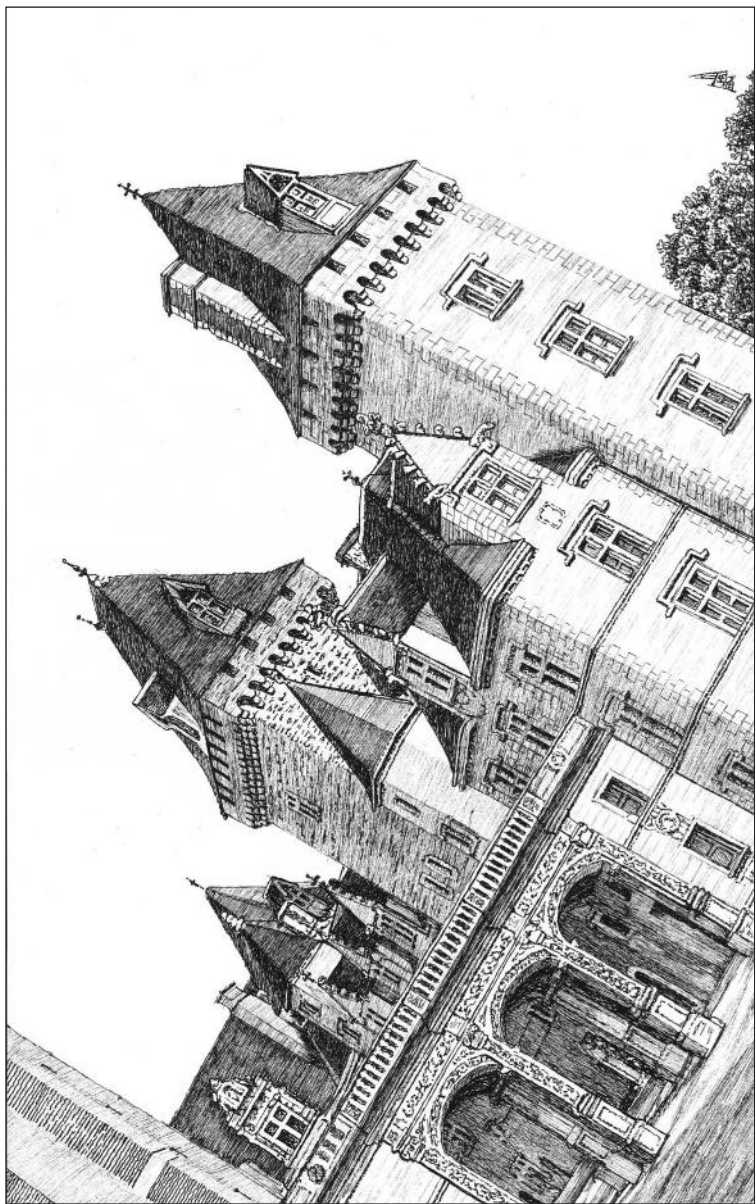
5. Valdespina jauregia. Ermua

Jauregi barrokoa, antzinako gotiko eta errenazentistak gainditu eta gero, estilo berriari ongietorria emateko hala dekorazio nola eustruktura arloan. Elizako eta jauregiko kupulak dira nortasun agiriak, berdintsu eta osagarriak direnez.

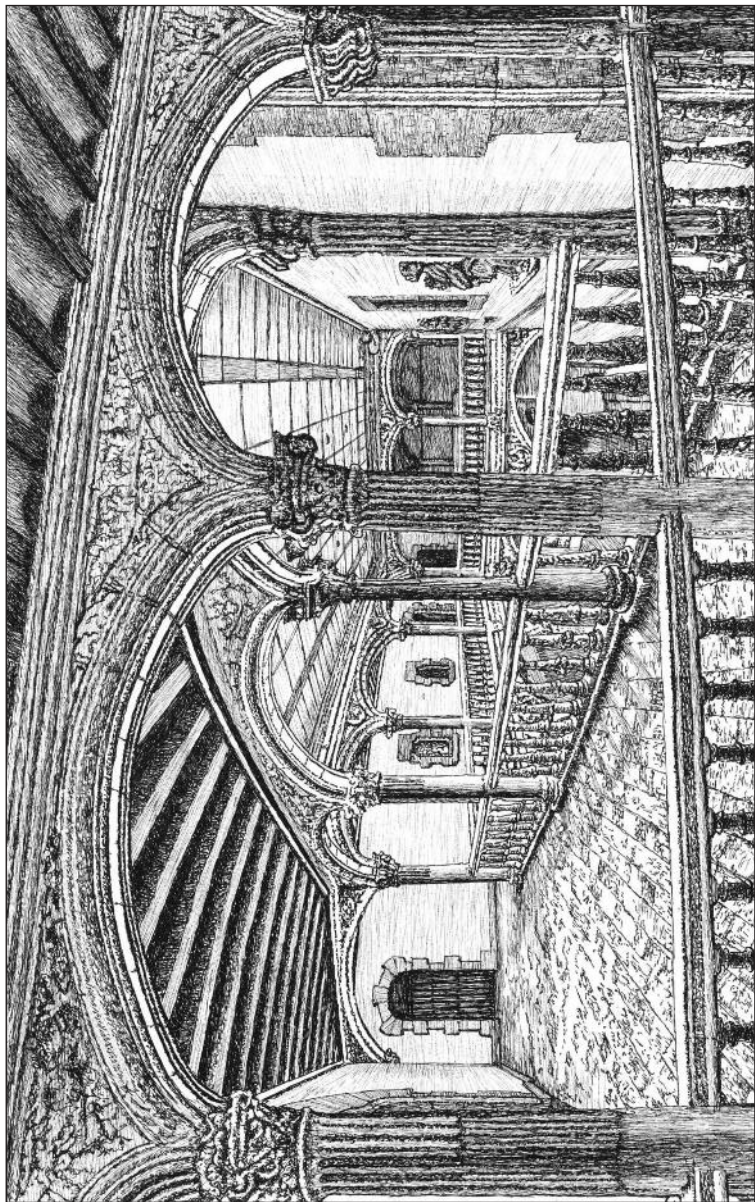
6. Floreaga etxea. Azkoitia

Estilo mudejarreko jauregia, 1514an hasi ziren eraikitzen. Aurreko aldean hiru galeria ageri dira bata bestearen gainean jarriak, eta itxura oso berezi eta ezohikoa ematen diote eraikinari. Adreiluz egindako apaindura deigarriak nabarmentzen dira.

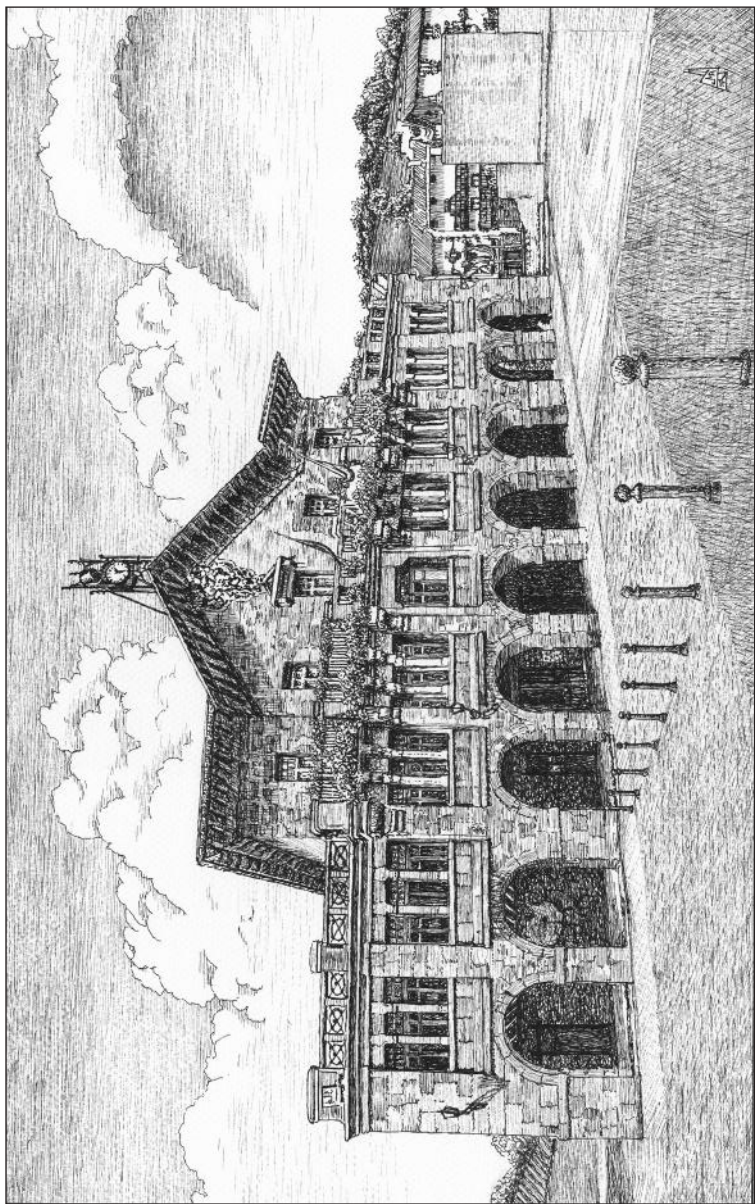
7. Pabeko gaztelua

Erdi Aroko gaztelu hau Nafarroako erregeen egoitza izan zen. Bertan jaio zen Enrike III.a Nafarren erregea -eta Frantziako IV.a- "Errege zintzoa".

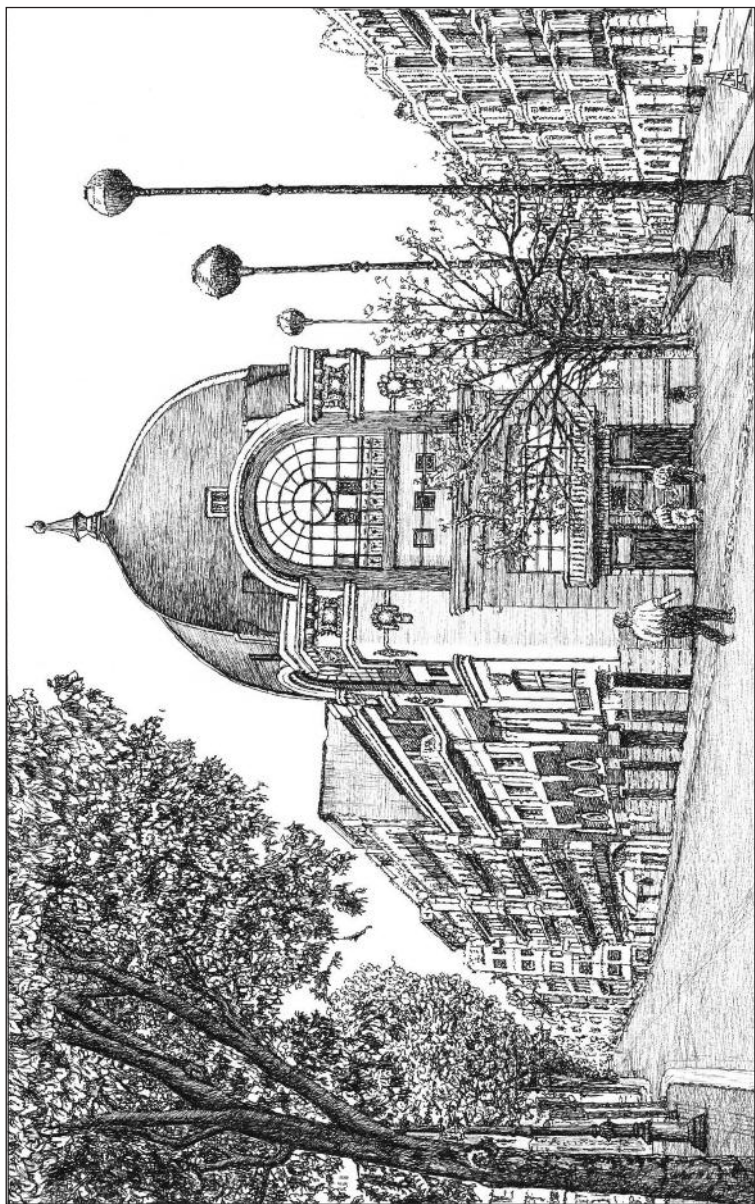
8. Eskibel jauregia. Gasteiz

Errenazimentuko jauregiaren adibide garbiena da hirian, apaingarrietan eta arkitekturari dagokionez. Arkuteri bikoitza etxartea eta eskailera nabarmentzekoak, biak Berpizkunde garaikoak.

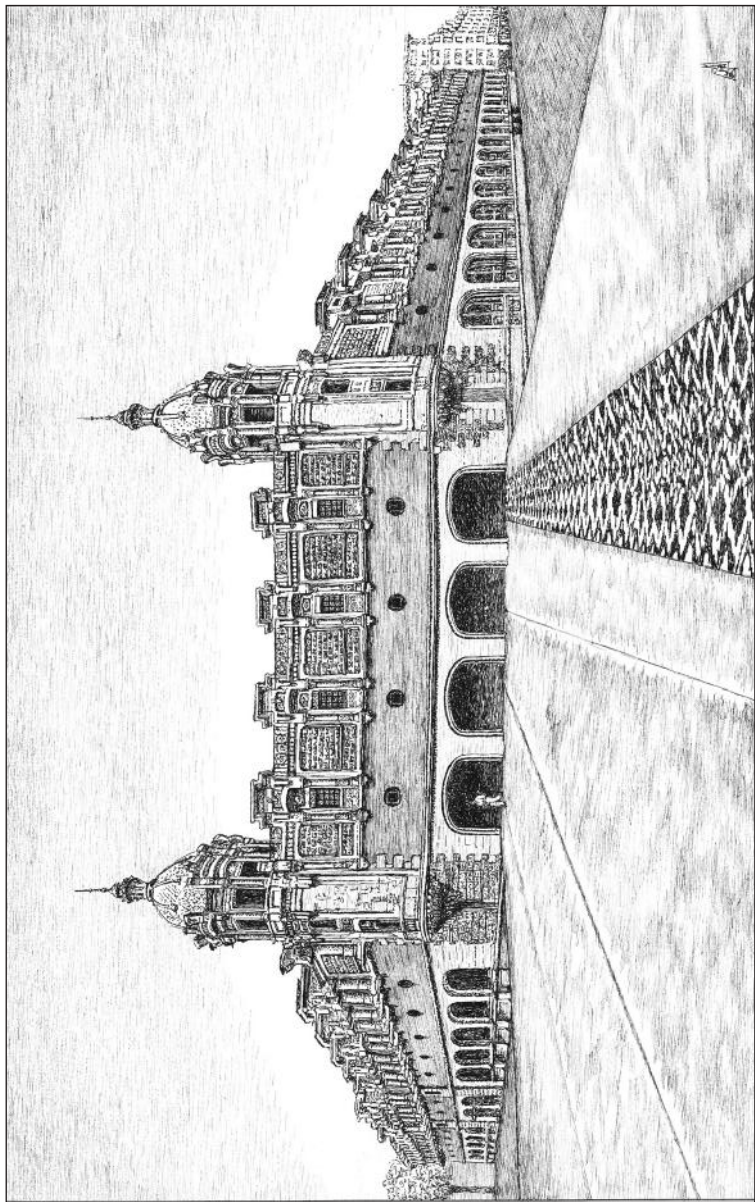
9. Udaletxea. Leiza

Udaletxea (1915) bere izaera monumentaltasunagatik nabarmentzen da. Bertako harri gris-urdin tipikoaz egina, estilo soilekoa eta behean pilareetan bermatzen diren erdi-puntuko bederatzirekin osatutako arkupea.

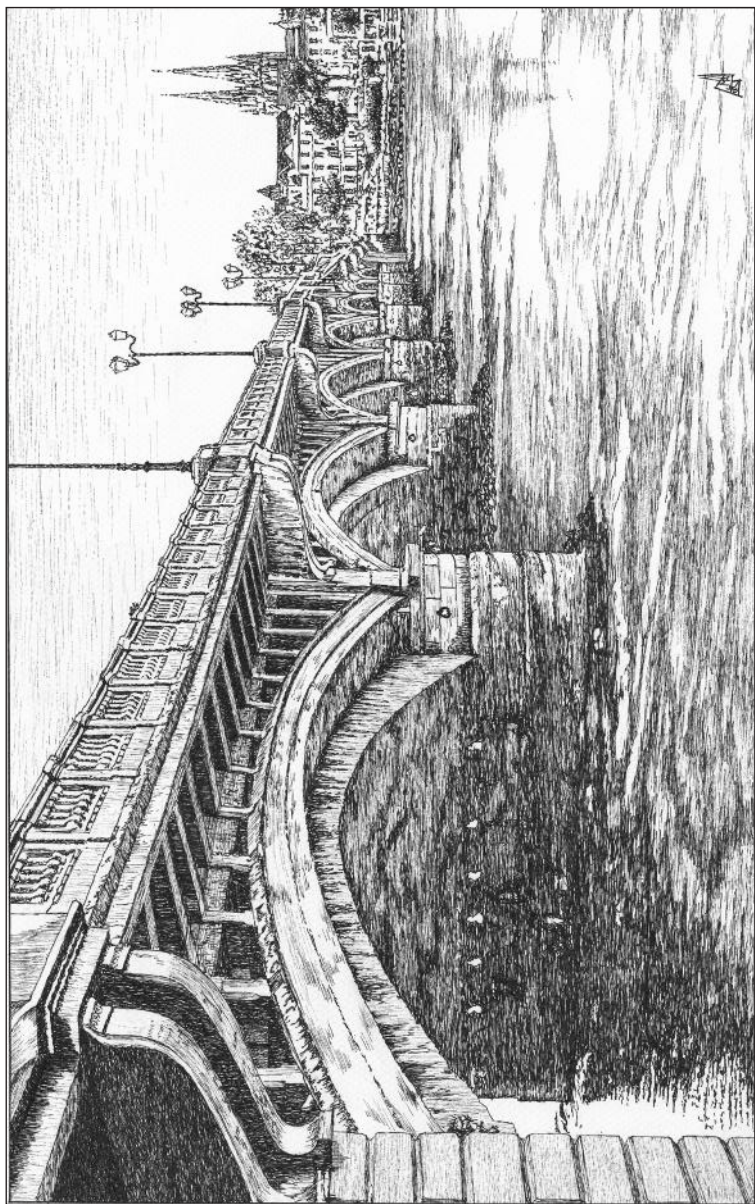
10. Bellas Artes antzokia. Donostia

Eraikin bitxia, eklektizismoaren emaitza. Bi sakontasun perspektiba azaltzen ditu kale bakoitzaren arabera. Ondasun arkitektonikoarekin egin behar ez denaren eredua dugu Bellas Artesen kudeaketa.

11. Alhondiga. Bilbo

1909an eraikia, eraikin baten ideia berri baten baieztapena izan zen, bai ezarkuntza aldetik eta baita eraikuntza aldetik ere. Denbora luzean itxita egon eta gero, kultura-gune bihurtzeko Oteizaren proiektua eragotzi eta gero, 2010ean herritar zentro balio askotako bilakatu zen.

12. Espiritu Sainduaren zubia. Baiona

Izen berdineko Espiritu Saindua auzoa eta Baiona Tipia elkarlotzen ditu. Harriz egina da eta 259 metro luze ditu, 32 arku edo zubibegiz osatua dago. Jada Erdi Aroan, 1139tik egurrezkoa, 1791n harritz eta gaur egungoa XIX. mendean erdialdekoa da.

FRANTZISKO AITA SANTUA

Ez da egongo, gaur egun munduan zehar, beste bat Frantzisko Aita Santua baizen onartua eta errespetatua danik. Estatu Batuetan, esaterako, “Time” aldizkariak, orain bi urte, munduko pertsonaia ospetsuen izendatu eban. Aurtengo udazkenean, bertara egindako bidaian, hango inkestetan agertu denez, %65 - 90 iparramerikarrek begiko dabe Frantzisko Aita Santua.

Ia konturatu barik munduko liderra bihurtu jaku. Bere jokabide umil eta lauaz, bere berbaera astitsu eta leunaz, bere ausardiaz beteriko konpromiso eta mezu historikoaz hunkituta geratzen gara gehienok.

Besteak beste, Aita Santu aukeratu barri, “Civiltat Cattolika” aldizkariaren zuzendariak egindako itaun honi, “Nor da Jorge Mario Bergoglio?” emon eutson erantzuna santu batena dirudi: “Jaungoikoak errukiz beterik begiratutako pekatari bat besterik ez naz”. Baita bere armarria “Miserando atque eligendo” oso ederra eta esanguratsua dogu Aita Santuaren barne-bizitza zerbait ulertzeko. Bere alde otoitz egiteko eskatzen agertu zanean, Vatikanoko balkoian Aita Santu eginda berehala, barneraino sartu jatan eskari hori eta harrezkero ez dot egun bat ere izten haren alde otoitz egin barik.

Handik hona, zenbat bider eskatu deuskun gauza bera. Baita Capitolion bertan ere, Iparrameriketako legebiltzarrekoei egindako hitzaldi sonatuaren amaieran bardin egingo dau: “Mesedez, otoitz egizue nire alde. Eta zuen artean, batzuk fe-

debakoak badira edo ezin badabe erreza, gauza onak gura izan niretzako. Eskerrik asko. Eta Jaungoikoak bedeinkatu dagiala Amerika”.

Ahots bakoen ahotsa

Frantzisko Aita Santuaren pentsamendua ezagutzeko eta beraren asmoak zeintzuk diran jakiteko, nik neuk batez ere, besteak beste, haren hiru dokumentu eder honeek aipatuko neukez: “Evangelii Gaudium”, “Laudato Si” eta “Misericordiae Vultus”. Jesusen zoriontasunen argazkiak dirudie hirurak. Horixe agertzen jaku Frantzisko Aita Santuaren bihotza.

Ahots bakoen ahotsa bihurtu jaku Aita Santua. Txiroen eta baztertuen profeta, ekologiarren eta naturaren profeta, Jaungoikoaren errukiaren eta ontasunaren profeta. “Jaungoikoak maite gaituala” onartu eta bizitzea da guretzako gauzarik pozgarriena eta ederrena.

Deigarria eta aldi berean pozgarria ere egiten jat, Aita Santuak Capitolion egindako hitzaldian jarritako lau aitzindari honeek estatubatuarren arima eta espiritua suspertu eta indarbarritzeko. Hona hemen euron izenak: **Abraham Lincoln** askatasunaren eragile bezala, **Dorothy Day** justizia sozialaren eta giza eskubideen sustatzaile lez, **Thomas Merton** otoitzaren eta erlijioen arteko alkarrizketaren animatzaile bezala eta **Martin Luther King** arrazakeriaren kontrako bultzatzaile lez.

Alkarrizketarako prest

Ez bakarrik bere entziklikan eta beste agiri nagusietan, baita bere eguaztenetako audientzietan eta eguneroko meza sermoietan garbi ikusten da Frantzisko Aita Santuak daukon argitasuna gauzak azaltzeko. Alkarrizketarako ere doai bereziak ditu. Alde batetik, bestearen ikuspegitik gauzak ikusteko gaitasuna eta bestetik umore finekoa, bat ere ernegau barik ber-

ba egiten dakian gizona dogu. Berehala igarten ditu galderen adierak...

Ohitura dauko pastoral bidaietan, Benedikto XVI.ri jarraituz, zuzenean egiten jakozan galderei bat-batean erantzuteko. Horixe gertatu da Estatu Batuetara egindako joanaldian ere. Hainbat galderen artean, nik neuk lau besterik ez ditut go-goan jaso. Estalpean bizi dan ezkondu bako ama gazte baten testigantza, hamasei urteko gazte baten esperientzia eta galdera, eta bi kazetarik egindako galderak.

-Rosemary dau izena estalpetxoan bizi dan ezkondu bako amak. Honen testigantza entzun ondoren, dinotso Aita Santuak: “Mila esker, Rosamary, zure testigantzagaitik. Lehenengo eta behin, gauza bat nahi deutsut esan... Badakit ez dala erraza ezkondu bako ama izatea, badakit sarritan askok txarto ikusten dabela hori, baina gauza bat esaten deutsut: emakume ausarta zarala, kapaz izan zaralako mundu honetara bi alabaxo ekarteko. Ahal zenduzan biak zeure sabelean hil, baina errespetatu egin zenduan zeure barruan zeroian bizia. Eta Jaungoikoak hori saritu egingo deustu eta saritu egiten deustu. Ez izan lotsarik, erabili burua tente eta esan: ‘Nik ez ditut nire alabak hil, mundura ekarri izan ditut’. Zoriondu egiten zaitut eta Jaungoikoak bedeinkatu zaizala”.

-Hamasei urteko gazte batek, (**Ricardo** honen izena) aita istripuz eritu ondoren, ikasketak alde batera laga eta lanean jardun beharra izan dau etxekoei laguntzeko eta itaun hau egiten deutso Aita Santuari: Hainbeste problema eta arazo larri dagoz munduan, ze konponbide aurkitzen dituzu? Aita Santuaren erantzuna: “Zure historia entzunda bistan dago garaia baino lehenago bizitzak aita egin zinduzala, aitaren gaixoaldian, familia aurrera ateratzeko lan egin beharra izan dozulako. Bizitza honetan hainbat injustizia dagoz, eta kristau bezala lehenengo jasan ebazana Jesus berbera izan zan. Kale gorrian jaio zan, ‘homeless’ bat bezala, bere amak ez eban euki

non umea erditu. Jesusi begiratu behar deusagu beti. Galdetu deustazu zelan konpondu arazo hain gordinak. Jesusi begira pauso bat gehiago emoten dogu aurrera. Jaungoikoak batzutan berbaz egiten deusku hitz, Biblian bezala. Beste askotan, gizarteko-egoerekaz. Eta sarritan, bere isiltasunaz. Nik neuk hainbat jente gosez ilten ikusten ditudanean, hainbat gaixo sendagai barik osatzeko, hainbat ume oinarritzko hezkuntza barik, hainbat jente etxerik gabe, gaur egun hainbat etorkin bizimodu hobearen bila eta bidean hiltzen direnak, nik Jesusi begiratzeko deusot kurutzeko eta Jaungoikoaren isiltasuna besterik ez dot aurkitzen. Jesusen kurutzeko heriotzan, Jaungoikoa isilik dago. Munduko injustiziarik handienaren aurrean, Jaungoikoa muturik. Hau esan ondoren, ez ahaztu Jaungoikoak hitzez, bizitzako egoeren bidez eta isilik egonaz ere berba egiten deuskula. Eta zuk galdetu deustazuzan arazo larriak bakar-bakarrik Jaungoikoaren isiltasunaz ulertzen dira, eta Jaungoikoaren isiltasuna Jesusen kurutzeari begira soilik ulertzen da...

Zer egin? Mundu guztia konturatu egin behar da, esplotazioa ez dala bidea. Inok ere ez dauko eskubiderik beste inor esplotatzeko. Horretaz, danok kontzientziatu behar gara. Inok ezin dau esan: “Ez daukat horretan erantzukizunik”. Jaungoikoak danok sortu gaitu alkarri laguntzeko. Bakotxak berak ahal dauan neurrian. Baina badago Biblian ere agertzen dan berba zatar bat. Dinotso Jaungoikoak deabruari, guzurraren aitari, sugeari: “Alkarren etsai egingo zaituet zu eta emakumea”. Eta historian zehar, ikusiezina gehitzen joian eta gero-txoago, anaien arteko areriotasuna: Kainek Abel hiltzen dau. Lehenengo injustizia. Hortik aurrera gerrak, borrokak, hondamendiak. Geroago eta gorroto gogoragoak. Futboleko berbak erabiliz, esango neuskizu, partidua adiskidetasun sozialaren eta areriotasun sozialaren artean jokatzen dala. Eta bakotxak bere bihotzean egin behar dau hautaketa eta guk lagundu hautaketa hori bihotzean hartzen. Drogen menpekotasunaz

edo indakeriaz ez da lortzen. Ez ahaztu: adiskidetasun soziala munduaren areriotasun sozialaren aurka. ‘Ni bon-bon eta zu hor konpon’, hori ez da Jaungoikoaren legea. Hauxe da burura etorri jatana zuri erantzuteko. Nire miresmena aita gaixoaren ordeztu familiaren alde lan egin dozulako. Benetako aita izaten zaranean eta seme-alabak euki, jarraitu zeure aitararen antzera ondo hezitzen. Eta eskerrik asko”.

–“Il Corriere della Sera”ko **Gian Guido Vecchi** kazetariak egindako galdera: “Badira munduan zehar batzuk eta baita estatubatuarren artean ere, holako edo antzeko galdera arraroak egiten dabezanak: ‘Komunista ete da Aita Santua’? eta oraintsu ‘Katolikoa ete da Aita Santua’? Honetaz, zein da zure iritxia”?

“Komunista nazala edo ez nazala esateko arrazoirik ez dago. Seguru nago, nik neuk ez dot beste ezer erakutsi Eleizaren Doktrina soziala izan ezik. Latino Amerikatik egindako joan-etorrian, antzeko galdera bat egin eustan zure taldekide batek esanaz: Zuk herri-mugimenduei eskua luzatu deutzazu, baina Eleizak jarraituko ete dau?. Eta nire erantzuna hauxe izan zan: ‘Neuk naz Eleizari jarraitzen deutzodana’. Nire doktrina soziala Eleizarena da. Beharrezkoa bada, gertu nago Kredoaren errezatzeko be”.

–“France Presse” agentziako **Jean-Louis de la Vaissière** kazetariaren galdera: “Arratsalde on, Txit Aita Santua. Eskerrak bidaia honegaitik. Ego Amerikara egindako bidaian gogor salatu zenduan sistema kapitalista liberala baina Kuban ez dozu hain gogor salatu komunismoa, askotaz ere ahulagoak izan dira zure kritikak. Zergaitik desberdintasun hori?”

“Kuban egindako hitzaldietan, beti erabili izan dot Eleizaren Doktrina soziala. Bat ere makaltasun barik saiatu naz oker dagozan gauzak zuzentzen. Nik ez dot ezer esan kapitalismo liberalaren kontra ‘Evangelii gaudium’ agertzen dana baino gehiagorik. Guzti hori idatzita dago. Idatzi nebana esan dot. Eta nahikoa da! Nahikoa! Nahikoa da!. Guzti hori Eleizaren

doktrina besterik ez da. Gainera Kubako bidaia oso pastoralak izan da, katolikoekin batez ere, kristauekin, eta borondate honetako pertsonekin. Nire hitzaldiak homiliak baino ez dira izan. Baita gazteekin ere, nire hitzaldia itxaropenaren hitzaldia izan da, alkarrizketarako arnasa, batera jokatzeko deia, alkartzen gaituen gauzak bilatzeko deiadarra eta ez sakabanatzen gaituanak, zubiak eraikitzea... Kuban pastoral hizkera erabili izan dot. Entziklikan, oster, hizkera teknikoagoa eta zehatzagoa”.

Eskertzekoa da Jaungoikoari holako Aita Santua daukagutako. Egin daigun otoitz beraren alde. Baita eskertzekoa da Jaungoikoari nire bizitzan ezagutu izan dodazan Aita Santu guztiak ere: Pio XII.a, Joan XXIII.a santua, Paulo VI.a dohatua, Joan Paulo I.a, Joan Paulo II.a santua eta Benedikto XVI.a.

A. Olea

**“JESU KRISTOREN EBANJELIOA”
LIBURUAREN INGURUAN
“ITURRIKO”RI**

Zezeilean argitaratu genduan gure eleizbarrutian **“Jesu Kristoren Ebanjelioa”** liburua. Bilboko Gotzaindegia. 2015. Juan Luis Goikoetxea Arrietak eta biok burutu dogu lana. Eta gero, niretzako ezustean, artikulu bat agertu da “Idatz eta Mintz” aldizkarian, 58. zenbakian *“Jesu Kristoren Ebanjelioa. Testamentu Barriaren itzulpen barria bizkai euskeraz”*. Erruki gabe, zorrotz eta gogor kritikatzan dau gure lana “Iturriko” ezizenaz sinatzen dauan batek.

Benetako izenik gabe argitaratzen zan artikuluari erantzunik ez emotea erabagi neban lehenengotan, eta denpora alperrik galdu barik, zintzo zintzo geure itzulpen lanetan jarraitzea.

Gerora, ostera, artikulua astiro irakurtzeko aukera izan dotanean, erantzun beharra sentidu dot, geure buruaren eta geure lanaren alde urten beharra, asaskatu beharra, Derioko Ikastaroetan eta aldizkari horren inguruan urteetan bizi izandako lan eta bizipenek jartzen eustien galgea askatuz. Eta bakez eta soseguz idazteari ekin deusatz, gauza batzuk argitze aldera.

- “Iturrikok” [I.]

Jesu Kristoren Ebanjelioa. Testamentu Barriaren itzulpen barria bizkai euskeraz.

- Lontzo Zugazagak [L.Z.]

“Jesu Kristoren Ebanjelioa” liburuak gotzaindegian jasotako eskariari “Ebanjelioak behar doguz bizkaiera gaurkotuan” erantzuten deuto. Zuk ipini dozun azpititulua ez da zuzena. Izan be, liburuan Jesu Kristoren Ebanjelioa eskeintzen da, beste barik, eta bertan Testamentu Barriko hogeitazazpi liburuetatik lau bakarrik agertzen doguz, eurek osotzen dabelako Jesu Kristoren Ebanjelioa.

[I.] *“Bizkaiera gaurkotua” borregaz gaur euskeraz darabilgun grafia estandarra eta bizkaiera idatziaren morfologia esan gura dala pentsau lei.*

[L.Z.] Eskaera egin eben abade eta laikoek grafia gaurkotua zaintzea gura eben. Eurak ez ziran sartzen morfologia eta holako kontuetan.

[I.] *Bertsino honen idazkera ikusita, grafia gaurkotua zaindu da, bai. Bizkaieraren morfologiari eta lexikoari jagokenez, oster, itzultzaileek euren kabuzkoa erabili gurago izan dabe; ez behintzat, gaur egun bizkaiera modernoan finkatu dan eredua.*

[L.Z.] Morfologia eta lexikoari dagokionean, esanda dago hitzaurrean gure aukera. Eta azken esaldian *“bizkaiera modernoan finkatu dan eredua”* aitatzen dozu. Gehiegitxu esatea ez ete da hori? Nire eretxia jakin gura bazendu, nik baietz erantzungo neuskizu.

[I.] *Bertsino honek aurretiko hurrena, Elizbarruti-arteko Liturgi-euskeratzaile Taldearen ‘Erromako Meza Liburua. Irakurgaiak’ (ML-I) dalakoan eukan. Euskal eleizbarruti guztien artean ondutako euskerazko testu bakarra (1978) eta baren gaineko bizkaierazko bertsinoa (1988).*

[L.Z.] Begira! Meza Liburua gure artean liburu bik osotzen dabe:

1. Altarako Liburua

2. "Irakurgaiak" liburua.

Vatikanoko II. Kontzilioaren erabagiz barriztatua izan zan "MISSALE ROMANUM". Eta hori gure kristau-herriari eskeini asmoz, egia da euskal eleizbarruti guztien arteko ordezkariak ondu ebena Mezaren Egunerokoa eta Altarako Liburua, eta baita Irakurgaiena be. Gipuzkera osotua deitu eitektion testu bari bakar horri. Eta gero, sarri berandu, egiten ziran eleizbarruti desbardinetarako bertsinoak. Bizkaierazkoa, adibidez, Altarako Liburua (1984an) eta Irakurgaiak Liburua (1988an), oinarritzkoa aspalditxo (1978an) argitaratuta egon arren.

Beste arlo askotan sartuta egozan abade batzuk egin behar izan eben bertsinoa, astiuneetaz baliatuz, eleizbarrutiak, gurean Bilbokoak, argitalpen ofiziala egin arte. Borondate hutsezko lanak sarri kalte hori dakar. Besterik gertatuko litzatekean, liturgiaren erreformaren garrantziaz jabetuz eta hori ahalik lasterren kristau-alkarteei emon guraz, opzino sendoa-go eta eraginkorrangoak egin izan balira. Baina, erakundeetan, baita eleizan be, hizkuntza txikia izateak kaltea dakar, harako Joan Mari Lekuonak esan euskunaren haritik: "herri txiki izanak kalte hau dakar".

[I.] *Liturgiako liburu "ofizialen" eredutik urrats bat aurrerago emona jokabide zuhurra izan da, gaur egungo gizarteari begira. Gure eleizeak bere eleiz liburuetan lehenago emon baleu be, eskertuko zala pentsetan dot.*

[L.Z.] Neu be eretxi berekoa naz, aurretiaz be adierazota daukadanez, eta horrek bultzatu nau lan hau egitera. Dana dala, eskertzen dot zure onarpena.

Liburuaren kanpo ezaugarriak

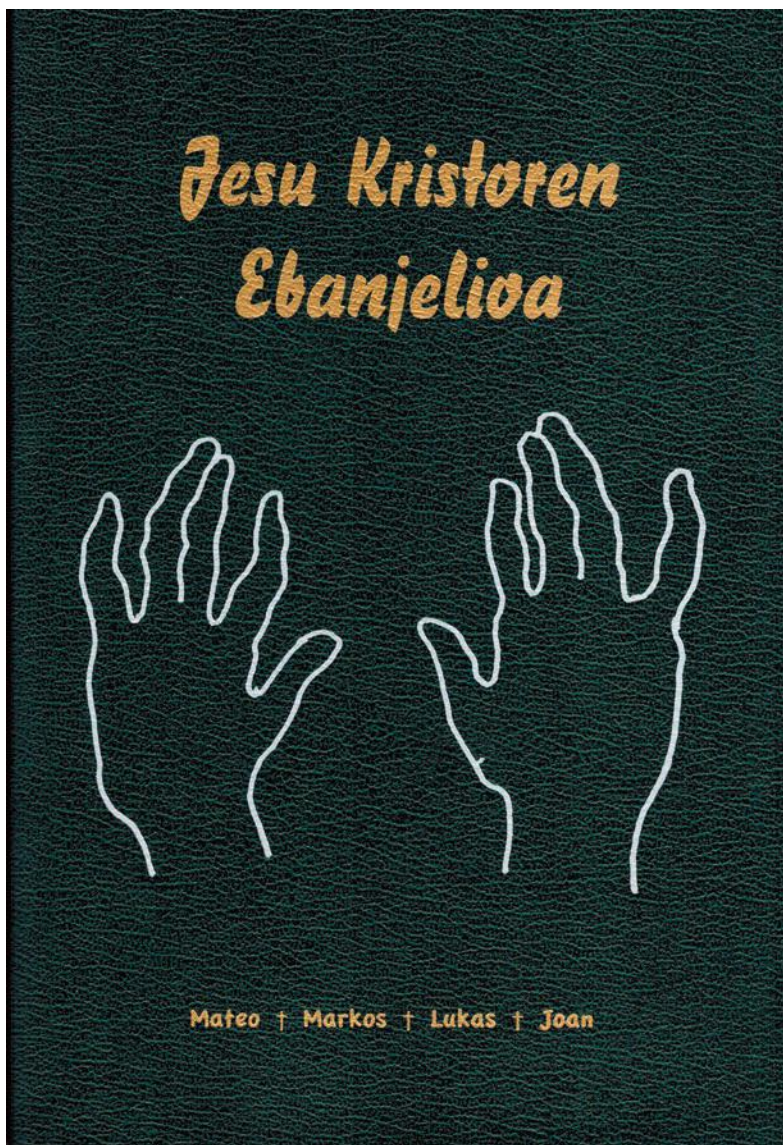
[I.] *Baina kanpo ezaugarriok albora itxita, argitaraldiak badi-tu bestelako muga batzuk, ez EaB-k ez EBb-k ez dituenak. Biblia, eta Testamentu Barria bardin, liburuka, kapituluka eta bertsikuloka antolatua dago. Halan kontsultatu eta ha-lan zitatu obi da. Horregaitik batez be, bertsino ia guztiek daukie gaur egun testuko orri guztietan eta bakotxaren buruan zein libururi dagokion, zein kapituhuri eta kapitu-lu bakotxaren zein bertsikulu hartzen dituan orrialde bakotxak. Ebanjelioaren kasuan, MT (Mateo), Mk (Markos), Lk (Lukas) edo Jn (Joan). Adibidez Jn 3,27-36. JKE honetan ez dago halakorik.*

[L.Z.] Jesu Kristoren Ebanjelioa bizkaieratzen hasi ginanean ez, baina gaur bai esan geinke gure lana amaitu gabe dagoala, Testamentu (Itun) Barria osorik bizkaieratzea erabagi dogu-lako.

Egia da, bai, zuk autortzen dozunez, ardura handiagoa har-tu deusagula, zeinen ebanjelioa dan erakusteari baino, guztia “Ebanjelioa” dalako mezuari.

Halan be, gusturago gengokez zehatz jarri izan balitz tes-tuko orrialde guztietan eta bakotxaren buruan zein ebanje-lariren orria dan, eta zein kapitulu eta zein bertsikulo har-tzen dituan orrialde horrek. Argitaratze bidean egindako akatsa izan da; Testamentu Barria osorik argitaratzean zu-zenduko dogu akats edo zuk aitatzen dozun “muga” hori.

[I.] *Oin-oharrik be ez daroa bertsino honek. Kerexetarenak, ‘Biblia de Jerusalem’ gaztelaniazkoaren oharra euskera-tuta ekarzan, eta ‘Elizen arteko Biblia’ (EaB) be oharrez ondo hornidua etorren; ez, oster, honen aurretikoa dan ‘Itun Berria’ (IB)/1980. Olariagaren ‘Itun Berria’-k (1978) baekarzan, oster.*

[L.Z.] Liturgiarako egina izan da itzulpen honen iturri dan testua. Eta liturgiarako testuek ez dabe sekula oin-oharrik eroaten. Non eta zertarako erabiliko dan testua jakin ezke-ro, ez dago argitu beharrik zergaitik ez daroan oin-oharrik. Meza Santurako irakurgaien liburuek eta Sakramentuen Ospakizunetarako liburuek ez daroe sekula oin-oharrik, nahiz eta Bibliako testu ugariz horniduta egon. Liturgian erabili ohi doguzan liburuek ez dabe sekula eroaten benetako sarrrerarik ez azpisarrrerarik be, eta itzulpen hau liturgian irakurri eta aldarrikatzeko egina izan da, bai iturri testuan (Erroman dagoanean) eta baita gure bertsinoan be.

Bertsinoaren iturriak

Oker-ulertu larrian jausi da “Iturriko” bertsinoaren iturriak aitatzen ditueanean, edo holan emoten dau aditzera. Iturriak egin deutso ihes, hain zuzen. Eta horrek baldintzatu egiten ditu gero irmotasunez emoten dituan eretxi eta epai batzuk.

[I.] *Hitzaurrean autortzen dabe itzultzaileek, EaB eta ML-I izan dirala, testua atontzeko orduan, eredutzat hautu dituen iturriko testuak, jatorrizko grekozkoa be aurrean dabela.[...]*

Aitaturiko iturri testu biok eta grekozko osagarria erabili izanak bertsino honi, mezuaren zehaztasunaren aldetik, berme zindoa emoten deutso. EaB-k jatorrizko testuen itzulpen zuzenak izateak eskeintzen daben ziurtasunagaitik. ‘Meza Liburua’ eta horretako ‘Irakurgaiak’ be bai, estilo jatorraren aldetik. [...]

Iturri-testu bion arteko alderik handiena bizkeran dago, bata batuaz eta bestea bizkaieraz idatziak egotean. [...]

Itzultzaileek iturri-testu biak aurrean dirala ondu dabe eurenena, batean batari men eginez, bestean besteari edota eurenak beregango bidea hartuz.

[L.Z.] Begira! Hitzaurrea zehatz irakurri ezker eta eleizbarrutian martian argitaratu izan ziran argibideak kontuan izan ezker, informazinoa zuhur bilatu ezker edo Go-tzaindegiko Euskera Zerbitzura jo ezker, -ez gagoz hain urrun eta ez gara hain desezagunak be-, erraz ekidingo eban "Iturriko-k" oker-ulertua.

Gure bertsinoa behar dan moduan ulertzeko giltza eta kakoa hementxe dagoan ezker, arlo hau ondo argitzen ahaleginduko naz, itzulpenaren historia be kontuan hartuz.

1994an Elizen arteko Biblia (EaB) argitaratu genduan, euskara batuan. Urrats ikaragarria izan zan, bai itzulpen zientifikoa eta jatorrizko testuen itzulpen zuzena egin zalako, eta baita euskara batuaz egin izanak aurrerakadaz eta gaurkotasunez hornitzen ebalako.

Lau urte geroago, itultzaileon ohiko batzar baten kezka bat agertu zan: "Zer egin Biblia eder hau gizarteratzeko?"

Hiru batzar edo egin genduzan Donostiako IDATZ liburu-dendako gela baten. Bibliaren erabilera bizkortu eta bultzatzea zan gure asmoa eta helburua. Hirugarren batzarrean, 1998-11-03koan, Euxtasio Etxezarretak planteatu eban: "eta eskuko meza-liburua prestatu eta kalera-tuko bagenu?" Ahobatezkoa eta pozezkoa izan zan gure baietza. Danok gengoan prest lanari ekiteko; eta eskuko meza-liburua egindakoan, aurretiko Altarako Liburua eta Irakurgaiak liburua eguneratuko genduzan, eskuko Meza-Libururako egindako lanaz baliatuz. Meza Liburu barria prestatzerakoan EaBren itzulpenaren balioak liturgia munda-eroatea gura genduan itultzaileok.

Dionisio Amundaraini egingo deusat lekua: "Zertan da Meza Liburu Berria", Lazkao 2012-08-28.

"Denok bat etorri gintuan lanari ekiteko. Eta hala hasi gintuan. 1999-02-18an hasirik, urrats importante eta laste-

rrak eman genizkian liburua prestatzen. Neurri handia-goan edo txikiagoan, lagunok hartu genian parte, hasiera hartan: Amundarain Dionisio (Gipuzkoa), Andiazabal Pierre (Lapurdi), Apezetxea Joan (Nafarroa) Arrieta Jesus Mari (Gipuzkoa), Elejalde Jesus Mari (Aramaio), Etxenagusia Karmelo (Bilboko gotzain-laguna), Etxezarreta Euxtasio (Gipuzkoa), Irizar Ramon (Gipuzkoa), Lekuona Joan Mari (Gipuzkoa), Rementeria Jose Mari (Bizkaia), Zugazaga Lorentzo (Bizkaia). Halere, esan dezadan lan funtsa sei lagun-ek burutu dutela, besteena gutxietsi gabe (batez ere, Elejalde eta Apezetxea): Amundarain, Arrieta, Etxezarreta, Irizar, Rementeria eta Zugazaga. Gainera, Ramon Irizarrek testu biblikoak moldatzean bakarrik jardun zian, gogotik eta bizkor jardun ere”. [...]

“Taldeak bukatutzat eman zian bere lana 2009ko azaroaren 23an. Euxtasioren esku gelditu huen liburuari forma eman eta gaineratikoa”.

Egindako lana osotzeko izan doguz ostean batzar banakaren batzuk, baina borondatezko eta astiuneetako lanek atzerapen eta luzapen amaibakoak izaten dabez.

Gerora, tamalez, astiro eta nekez joan dira gauzak, eta Erromako baimenaren begira aurkitzen gara 2015ean.

Hauxe da guk aitatzen dogun Meza Liburua eta horixe izan da gure iturri-testua, guk begirune osoz bizkaieratu doguna.

Guk, EaB kontuan izanda, itzulpen barria egin dogu, balio-kidetasun dinamikoa aintzat hartuz, eta liturgian herriari Jainkoaren Berbea aldarrikatzeko zuzeneko komunikazino aldeari indarra emonez, irakurtzeko baino gehiago entzuteko izan dadin egokitzen ahaleginduz. Hauxe da guk aitatzen dogun Meza Liburu barria, Madrileko Gotzainen Konferentziaren onespina hartu ondoren Erroman aurkitzen

dana, baimen ofizialaren zain. Hori da gure iturri-testu nagusia.

Zuk jakingo dozunez, liturgian ez dira azaltzen Ebanjelioen atal guztiak. Ba, Erroman dagoan Meza Liburu barri horretatik Liturgian agertzen diran ebanjelio atal guztiak jaso ditugu, ebanjelioetako ehuneko laurogeita hamarra inguru eskuratuz, eta gainontzekoa, Mezako irakurgaietan agertzen ez dana, ehuneko hamarra edo gitxiago beharbada, EaBtik hartu dogu, horretara lau ebanjelioen oinarritzko testu osoa lortzeko. Eta horixe izan da gure iturri-testua eta ez zuk behin eta barrero aitatzun dozun 80ko hamarkadakoa. Halandaze, iturria, oso osorik, **batuaz** idatzia jaso dogu. **Zuk behin eta barriz iturri lez aitatzun dozun bizkaierarik ez da hemen agertzen.** Eta guk horrerri jarraitu deusagu eta hori bizkaieratzen ahalegindu gara, horixe izango dalako aurrerantzean liturgian erabiliko doguna.

Gauzak holan izanda, non gelditzen da zure baieztapen seguruaren balioa eta sinesgarritasuna?

Dana dala, guk ez deusagu ezelan be *“batean batari eta bestean besteari men egin”*; aurrean geunkan testu bakarbarri jarraitu deusagu ahalik eta gertuenetik eta zehatzen.

Izan be, holako itzulpena ezin da egin, ez da egin behar, arinkeriaz eta ganora barik, geure gulerietara moldatuz.

Aurretiko itzulpenetako filosofia izan da nagusi oraingoan be: oinarritzkoari zehatz jarraitu, begirunez, iturritik ahalik gitxien aldenduz.

Gure Karmelo Etxenagusiaaren berbak ekarriko dodaz gogorra begirunearena argitzeko [ikusi zeinkenez, beraren idazkera errespetatzen dot]: “Eleiza Amaren eta zentzun onaren legeak eskatzen dabenez, aal danik eta zeatzen jarraitu jako aurretik argitaratua egoan liburuari. Ez da, ba, itzulpen barrria, leengoa bera zerbait aldatu eta egokitzea baino, gure

Bizkaiko fededunak albait ondoen eta errazen ulertu dagien” (IRAKURGAIK liburuauren aurkezpenean, Larran, 1989-04-19an).

Eta 1988an argitaraturiko IRAKURGAIK liburuan Karmelo Etxenagusiak egindako lana aitatzen dozun ezkerok (*“Berak autorturik dakigu, bonen bizkaierazko bertsinoa, Karmelo Etxenagusia gotzain idazlearen galbabetik iragazia da hitzez hitz. Berberak jo ei eban makinaz azken bertsinoa, inprimategira aurretik, letraz letra”*). Honetaz be badaukat esatekorik:

Eleizbarruti-arteko ordezkarietzarekin egin zan 1978an argitaratu zan IRAKURGAIK oinarritzko liburua. Eta gure “IRAKURGAIK” (1988) liburua dala-eta, gogoratu daiguzan Karmeloren berbak: “Beste liturgi itzulpen guztiak lez, au be elizbarruti arteko talde batek itzuli eban euskerara. Talde orretan euskal elizbarruti guztietako ordezkariak egin dabe lan, Manuel Lekuona buru zala. Taldeak egindako irakurgaietatik zatirik beiñena (domeka eta jaiegunetakoa) bizkaieraz argitaratuta euki dogu, urtetik ona (sic), [berak ez dau urterik seinalatzen, baina 1972, 73 eta 74an argitaratu ziran: neure oharra] iru liburutan: A, B eta C (au, zatika; besteak, osorik, urte bakoitxekoa bere liburuan). Donostia, Iruñe ta Gasteizko elizbarrutietarako liburu lodikote bakar baten argitaratu ziran irakurgaiak: ez domeka eta jaiegunetakoak, Eukaristiaren barruan edozein elizkizunetan erabili behar diran guzti-guztiak baiño. Bizkaitarrok orain argitaratu dogun liburua orixe berori da, gure elizbarrutirako bear danez egokituta” (Larran, IRAKURGAIK liburuauren aurkezpenean).

D. Karmelok eleizbarrutian eukazan ardura eta karguakaitik ez eukan asti modurik lan horretarako. Berari lagako deusat berbea, berak esan deigun garbi nortzuk parte hartu eben, eta nork zer egin eban:

“Nortzuk egin daben.- Orain arte erabili doguzan Irakurgaiak (Domeketakoak), Aita Lino Akesolok egokitu zituan Bizkairako, eta badaukez K. Etxenagusiaren eta Pio Zarra-be pasiotarraren ikutu txiki batzuk be. Orain argitaratu dan liburu lodia bizkaieratzeko lagun askoren laguntza eskatu zan: P. Puxana, J.B.Gallastegi, J.F. Garitaonandia, J.F. Zamakona, J.J. Lejarazu izan ziran leenengo lana egin ebenak, bakotxak Bibliako zati batzuk egin zituala. Salmoak, oso-osoan, L. Zugazagak egokitu zituan. Dan-danari batasuna eta azken eskua L. Zugazagak eta K. Etxenagusiak emon deutsoe, eta eurok egindako utsak J.M. Rementeriarren begi zorrotzak zuzendu ditu” (Larran, IRAKURGAIK liburuaren aurkezpenean).

Nahiz eta berak asti handirik ez euki bere ardura astunak tarteko, gogoan dot horraitino hurrengo hau: San Pauloren kartak bizkaieratzeko J. M. Rementeria-gaz eta neugaz hartu ebazan egun batzuk (1985), gure lurraldetik nahiko urrun abade lagun batek itzi euskun bere etxean. Eta egia da, bai, zuk dinozunez, Karmelok jo ebalakinaz azken bertsinoa; neu naz lekuko, neuk esan eta diktatu ahala idatzi ebalako. Astero egun oso bat emoten genduan biok horretan, Begoñako “Refugio” etxean, goiz eta arratsalde. Hailan be, aurretiaz eginda egoan lanari guk ez geuntsan beste munduko aldaketarik egiten.

Estilo eta sintaxi kontuak

[I.] *Hitzak eta esaldiak ordenetako moduak be estilo joera bat erakusten dau. Eta ordena kontuan Altuberen zorroztasunetik burrago dakusku bertsino hau, tradizioaren malgutasunetik baino”.*

[L.Z.] Esan egitea be! Gorago adierazo deusudanez, geuk aurretiaz eleizbarruti-artean eginda geunkan iturri-testuari jarraitu deusagu, ahalik gertuenetik, eta ni zurtz eginda

gelditzen naz hemen Altubereren zorrotzasunak eta aitatzten dozuzanean (gure lankide gipuzkoarrek ez dakit zer pentsatuko daben, ze ez dot uste Altube eta bere jokerak eza-gutu be egiten dabezanik).

[I.] *Joera sintaktiko bi dira euskeraz. Bata klasikoa [...]. Sintaxi klasiko horren aurrez aur, joera modernoa beste hau da [...]. Biak, zilegiak eta zuzenak, jakina.*

[...] Bada sintaxi bildua. Baina bada beste ordena bat, klasikoa dana, Añibarrorena, galdegaia aditz ostean dauala, baina ulertzen erosoak [...]. Biak dira legezkoak. [...]. Ni bigarren bidera obentzen naz gehiago.

[L.Z.] Biak, zilegi eta zuzenak...; biak dira legezkoak ziurtatzen dozu. Zeuk gurago zeunkeana azpimarratzen dozu eta zeure hobespena seinatzen. Ederto! Bide batez zeure informazio zabala adierazten deuskuzu.

Gure jokabidearen egia besterik da, oster. Honetan be guk Erromara bialdu dogun testua izan dogu eredu, eta **ez gara ibili geu geutara estilo eta sintaxi barriak asmatzen, zuk aditzera emoten dozunez.**

[I.] *Erlatibozko mende-perpausak erreferentzia-izenaren aurrean ipintea, euskeran ordena era nagusia izan arren, ez da beti hil edo bizikoa. Lege horregaz zorrotzegi jokatu ezker, komunikabidea galgatu edo ilundu egin daiteke.*

[L.Z.] Osoan konforme. Halan be, zuk hemen papereratzen dozuzan esaldietan ez dot ikusten arazo handirik, danak be laburrak diralako. Esaldi luzeagoetan sortzen da arazoa, azkenera arte itxaron beharrak komunikabide zuzena oztopatu eta esaldia iluntzeko arriskuan ipintzen daualako.

Bizkaiera eredu

[I.] *Ebanjelioen bertsino bonek hartu dauen bidea ez da, ez morfologiaz, ez lexikoz, ez osterantzeko bainbat puntutan,*

ez bizkaierazko tradizinoak, ez gaur egungo bizkaiera idatzikoa.

[L.Z.] Lehengo oker-ulertuaren menpe jarraitzen dozu. Iturri-testuaz argitua eta morfologiaz eta lexikoaz esanda dagoana aintzat hartu beharko zeunke.

Oso ondo deritxot zuk zeure alde egitea, eta “apologia pro vita propria” eginez, beste guztiak be zeure sarera sartu gura izatea. Egia biribila da bizkai euskera arautze aldera urrats garrantzitsuak emon dirana, –jakitun nago–, eta hori Labayru Fundazioaren gidaritzapean eta gure administrazioaren babes eta autormen osoaz egin izan da. Ederto! **Baina hortik jarrera itxiaz bizkaiera estandarra, bakarra ezarri gura izatera badago aldetxua.** Eta hori non eta euskalkian, bizkaieran, noiz eta gaur, 2015ean, aspalditik (1982tik, hogeita hamahiru urte) Euskadi Irratia Bizkaia osoan zehar etxeko eginda dagoanean eta ETB (1982tik, hogeita hamahiru urte) gure uri, herri eta baserri guztietan sakon eta zabal entzun eta ikusten danean. Gure morfologiari eta gure lexikoari ez ete deutso ezelango eraginik ekarri behar olatu indartsu horrek? Ala ez dogu gura ezelango zirkinik egin deigun? Erabat atek eta begiak itxi eta entzungor egitea izango ete da egokiena geurea zaintzeko eta babesteko?

Eta bizkaierazko tradizinoa aitatzten dozun ezkerro, badot horretaz be argibideren bat eskeini beharrik.

Guk hitzaurrean aitatzten dogun “bizkaierako eliz testueta-ko **tradizioa**” behar dan moduan, zehatz eta zuzen ulertu behar da.

Begira! Vatikanoko II. Kontzilio Ekumenikoa ospatu arte (1962-1965) euskerazko testuek ez euken ezelango ofizialtasunik ez Meza Santuan ez Sakramentuen Ospakizunetako liburuetan. Latina zan liturgian hizkuntza ofiziala, bakarra. Kontzilioak emon eutsen liturgiarako ofizialtasuna beste

hizkuntza guztiei (Vatikanoko II. Kontzilio Ekumenikoa, “Sacrosanctum Concilium” Konstituzinoa (1963-12-4).

Gauza bat da zuk dinozun bizkaieraren tradizino idatzia eta beste gauza bat da liturgian erabilitako eleiz testuetako tradizinoa. Eta hau Kontzilio ostekoa da; laburra, beraz, eta erraz azaltzeko erakoa. Horra gure eleizbarrutian gorpuztu dan tradizinoa. Bilbo Eleizbarrutiak, Kontzilioa amaitu ostean, “ofizial” deklaratu zituan (ad interim) harik eta itzulpen barria argitaratu arte.

- Aita Santiago Onaindiaren eta Jaime Kerexetaren “*Egune-roko Meza*”, 1963.
- Eleizbarruti-arteko Liturgi-Euskeratzaile Taldeak prestatu eban testua oinarri harturik, “*Irakurgai-Liburua I (A), II (B), III (C) (1972-73-74)*. Domeka eta Jaiegunetakoak.
- Jaime Kerexetaren “*Euskal Biblia*”, 1976.

Eta azkenez, testu ofizial barria argitaratu zan, irakurgai guztiakaz, astegunetako zein jaiegunetako danakaz:

Liturgi-Euskeratzaile Talde berberak ondutako oinarritzko testutik (1978an Gipuzkoa, Donostia, Iruñea eta Gasteizko eleizbarrutietarako argitaratuta egoanetik) Bilbon argitaratu genduan “IRAKURGAIK” (1988) liburu lodia, Eukaristiaren barruan erabili behar diran irakurgai guztiak, astegunetakoak eta jaiegun eta domeketakoak hartzen dituana, gaur arte indarrean dagoana.

Hauxe da, benetan, gure bizkaierazko eleiz testuetako tradizinoa. Orduan, ez dakit nondik nora eta zer dala-eta joan zaran Añibarro eta enparauengana, hareen sasoian latina baino besterik ezin bazan entzun liturgi-ospakizunetan.

Barriro be errepikatu gura deusut zein izan dan gure iturri-testua: Erroman, baimen ofizialaren zain aurkitzen dana.

Egia esan, testu horretan esaldi ilun eta korapilatsuak aurkitu doguzanean, astiro jo dogu jatorrizko testura, grekora, eta kontsultatu doguz baita Vulgata Barria eta zerrendatu barri dodazan gure tradizinoako testuak, eta baita A. Apaolazarena, M. Etchehandyrena e.a. Esaldi asko izan ez diran arren, ordu asko emon dogu esaldi ilunok bizkaitarrok ulertzeko moduan eskeintzeko.

- [I.] *Itzultzaileek euren kabuzko bide bat hartu dabe: bizkaiera eta batu ereduen artean zibi-zabuan dabilen nabasteko eredu bat; eredu bien nabastura izan gurako bat. Peru Landetakori uragaz eta ardaoagaz jazoten jakon berbera egiten jaku guri be eredu horregaz...*
- [L.Z.] Ez dot uste Peru eta Maisu Juanen alkarrizketako irudia bape egokia danik bizkaiera eta batuaren arteko dana-dalako arazoa argitzeko. Bizkaiera eta batua ez dira berbera bi. Biak dira euskera; zein da ura eta zein ardao? Eta argi dago guk ez deusaguna ezelan be “batean batari eta bestean besteari men egin”; aurrean geunkan iturri-testu bakarrari jarraitu deusagu begirune osoz ahalik eta gertuenetik eta zehatzen.
- [I.] *Morfologia puntu batzuekaz iruzkinduko dot dinodana. Funtsezko legea da **-a** amaierako hitzek **-ea** bihurtzen dirana mugatzaileaz. [...]. Eredutatuaren **-a** horri eutsi deute, sartalde tradizino osoko **-ea** baztertuz.*
- [L.Z.] Lege hori beti eta zorrotz aurrera eroateak, ez ete dau astunegitxu egiten bai diskurtsoa eta baita testua be?
- [I.] *Erakuslea eta mugatzailea sintagma berean agiri diran kasuetan, erakusle bi balira lez tratatu ditue. [...]. Bokatibo atributiboa danean be, **-ori** mugatzaile hurbila dana **“bo-ri”** erakusle bihurtu dabe.*
- [L.Z.] Zure azalpena aintzat hartuz, zuzenduko dogu gure idazkera, nahiz eta entzulearentzat (liturgiako partaideak

rentzat) ezertxo be aldatuko ez dan. Eta pluralean, “hareek gizonareek” idatziko zeunke?

[I.] *Izen bokati boak mugagabez markatze hori be moda barrikoa da, euskal telesailetan eta entzuten dana, baina ezetarikoa sustrai bakoa izen neutroakaz.*

[L.Z.] Oinarrizko testua egin genduanon arteko inortxok ez eban izan ezelango eragozpenik izen bokati boak mugagabez markatzeko, eta erabili dogun moduan mantentzeko asmoa daukagu. Ez dozuz ikusi Irakurgaiak A.B.C. / Kexeta / Itun Berria 1980 / Irakurgaiak 1988 / Apaolaza 1994 / Elizen arteko Biblia 1994? Egizu, mesedez, ahalegintxu hori.

[I.] *Soziatibo kasurako -rekin atzizkia bultzatu dau eta -gaz bizkaierarena baztertu. [...]. Batzuetan -gaz be irristatu jake horraitino.*

[L.Z.] Hona hemen bilaketa handiak egiten ibili barik Mateoren araberrako Ebanjelioan agertzen diran forma batzuk (beste ebanjelarietan be beste horrenbeste aurkitu ahal izango dituzu).

Neugaz / senideagaz / arerioagaz / beragaz / Jesusegaz / ikasleekaz / predikazinoagaz / beragaz / erreinuagaz / sareagaz / aitagaz / hondarrekaz / morroiekaz / lagunagaz / mahasti-nagusiagaz / honegaz / alargunagaz / alkarregaz / neskatilekaz / nigaz / neugaz / hagaz.

Ez dozu uste “irristada” hutsak izateko askotxo dirana? Zerk eragin ete deutso zure buruari aurrekoa ez ikusteko, eta -gaz baztertu egin dogula merketxu esateko?

Ia berrogeita hamar urte joan dira Eleizbarruti-arteko Liturgi-Euskeratzaile Taldean Mezaren Egunerokoa, bateratua, osotu zanetik. Harrezkero, asko eta asko dira Bizkaia osoan zehar, milaka egunero edo astero, “Jauna zuekin” entzun eta “Eta zure Espirituarekin” erantzuten ohituta

dagozan bizkaitarrak, eta “zurekin eta Espiritu Santuarekin batean” amaitzen diran otoitzei “amen” erantzuten deutesiak. Askok egunero entzuten dabe “Aita Santuarekin, gure Artzainarekin...Eleiz-gizon guztiarekin..., zure Semearekin., Maria dohatsuarekin, apostolu santuekin, zure adiskide izan diran santuekin., eurekin., Honekin eta Honengan., Espiritu Santuarekin batean...”. Ez da, ba, ezelan be arrotza eta desezaguna **-rekin** forma gure artean. Eta, nahiz eta Bizkaiko eskualderik gehienetan **-gaz** izan formarik erabiliena, **-rekin** be ez ete da ba geurea beste eskualde batzuetan, eta ez ete da geure bihurtu azken hamarkadetan?

[I.] *Motibatiboan be **-gaitik** irakurri dogu, bizk. **-gaitik** obidauen lekuan.*

[L.Z] Txitean-pitean ikusi zeinke **-gaItik**. Adibidez, 17. orrialdean:

LurragaItik / zeruagaItik / JerusalemengaItik / buruagaItik.

Beste horrenbeste 91. orrialdean, (eta beste askotan):

Egiteagaitik / tenpluagaitik (3tan) / urreagaitik / altareagaitik (3 bider) / opariagaitik / guztiagaitik / Jainkoagaitik / zeruagaitik / tronuagaitik, dagoanagaitik.

Zelan euki leike begi hain zorrotza **-gaitik** bat ikusteko eta jarraian itsu gelditu txitean-pitean ikus leitekezan hainbeste **-gaitik** ez ikusteko? Ulertezina egiten jat. Izan be, zenbat gura **-gaz** eta **-gaitik** ez ikusteko, ebanjelioetan agertzen dan “bihotzeko itsukeria” ete dago tartean? Ez neuke hola-korik pentsatu be egin gura.

[I.] **Gaurdanik** ekialdeko egitura da, eta bizkaieraz badauka ordaina: *gaurganik (edo gurago bada, gaurgandik).*

[L.Z.] Gamizen “*gaurgandik*” esaten da eta holan ikasi neban nik txikitan; halan be, iturrian *gaurdanik* egotean ez do-

gu zuzendu, ez deuskulako ezelango arazorik sortzen huskeria txiki horrek, ez ulertzeko eta ezta esateko be.

- [I.] *Aditz morfologiara etorrira, zer-nori-nork egituran **eutson**, **deutsozu**, **deutsodan** erakoak darabilz, Kerexetak Azkueri jarraituz darabilen bide beretsutik, tradizinoko eta bizkaiera arautuko **eutsan**, **deutsazu** erak bazter lagata. [...]. ...zertara jo atzera Azkueren gramatika logikazalera?*

- [L.Z.] Bai berba egitean eta baita idazterakoan be, biak erabil-tzen dira eta guk biak onartzen doguz arazo barik. Dana dala, nik, pekatari honek, apal-apal autortu behar deusut ez dodala sekula irakurri Azkueren “gramatika logikazalea”, zuk haren menpeko eta jarraitzaile nazala ziurtatu arren.

- [I.] *Adizki aoristoen zer-nork jokoan be, (ikusi) **dagizun**, (izan ez) **dagidan**, emon **begio** erakoak baino ez ete zan hobe **daizun**, **daidan**, **beio** erakoak erabiltea, askoz zaba-lago dabilzanak?*

- [L.Z.] Zabalago ibiltzeak beti holan erabili beharra eskatzen dau ala? Biak ondo badagoz, askatasuna beharko dogu ba-ta nahiz bestea erabiltzeko. Horrez gain, badago beste arra-zoirik **-GI-** hori ez baztertzeko, liturgian behintzat. Begira! Mezaren Egunerokoa egin zanean euskal musikalariei es-katu jaken letra hari doinua jar egioela. Halan, esate bate-rako “egin dezagun otoitz” eta “atera gaitzazu, Jauna”ri doi-nua ipini eutsienez, guk, bizkaitarrok, egokitu egin behar genduan geure letrea, ahal izanik silaba kopuru berbera jagonez. Halandaze, “**egin daGigun otoitz**” eta “**atara gaGizuz, Jauna**” idatzi genduzan, bidezkoa zanez. Eta holan jarraitzen dogu.

- [I.] *Abalerazkoetan (jakin) **dagiket** oraineko abalera adizki-etara joten dabe, bizkaieraz askoz ezagunagoak diran **nei** edo **neike** albora itxita.*

[L.Z.] Egia da oraineko ahalerak onartzen doguzana eta erabili doguzana: halan be, ez doguz laga besteak alde batera, eta ezin ukatu zeinke hor agertzen dirana. Adibidez:

Jaio leiteke / sartu ete leiteke / gertatu leiteke / ezin leiteke ezer be egin / zelan egin leike / edegi ete leikez / idatzi leitekez / ezin leikie barau egin / ezin leiteke inor sartu / nor salbatu leiteke / ezin leiteke izan / nork itzi leike / nor salbatu leiteke, orduan? / ezin leitekez hil / urten leike ezerk onik.

Guk biak onartzen doguz eta erabiltzen doguz, zabaltasunez. Ala orainekoak kendu eta ezabatu egin behar ete dira betiko euskal aditzetik eta euskal hizkuntzatik? Ni ez nengoke sekula horren alde. Hasieran “daGiket” eta “leGike” idazten genduan; baina gerora kendu egin deusiegu “G” ahalerazkoei, “daiket” eta “leike” formak erabiliz.

[I.] *Aditz trinko batzuk, dino erakoak, **ba-** aurrizkiaz markatu ditue sistematikoki, galdegai bihurtu gurarik, benetako galdegaia ondoren datorren konpletiboa dan kasuetan be. Halan: eta badinotsuet ez nozuela ikusiko, barik eta hau esango dozuen arte (Mt 23,38).*

[L.Z.] Nondik nora eta zertarako atara dozu azalpen hori? Nik baieztapena sendotze aldera erabili dot baliabide hori. Izan be, jatorrizko testuan, grekoan, ez da esaten “lego ymin” bakarrik, “lego gar ymin” baino. Eta zuk aitatzen dozun “hor” hitzak ez dau euskeratzen ezelan be jatorrizko testuan agertzen dan **“gar”**. “Lego gar ymin” ebanjelioetan sarri agertzen dan “amen, lego ymin” eta “amen, amen lego ymin” espresinoen bidetik gertu egon leiteke. Eta azken honeek “benetan dinotsuet” eta “bene-benetan dinotsuet” euskeratu doguz.

[I.] *Aditzizenetan, bizk. **“-ten”** ebaten diranak **“-tzen”** bihurtu ditue, batu eredura jo gurean: eregitzen, etortzeko, hiltzen, iragartzen eta ez eregiten, etorteko, bilten, iragarten.*

[L.Z.] Bai, holan jokatu dogu eta aukera hori mantentzea da gure asmoa, eta euskara batuak “-tzen” ebaten dauanean geuk be onartzea. Ez dogu uste horrek aparteko kalterik ekarriko deuskunik geure bizkaiera babesteko.

[I.] *Aditz konposatuaren bidez aspekto burutua edo ekintza bat amaiturik dagoala adierazoteko, ekialdeko bizkeretan “joana da” esaten dana, “joanda dago” esaten dogu sartaldean. Bertsino honetan, EaB ereduari men eginda seguruena, ekialdekora jotzen dabe sarri. EaBe: Ikasleak hirira joanak ziren (Jn 4,7-8), JKE: Ikasleak urira joanak ziran. Ez ete zan gozoago bizkaitarren belarrientzat: joanda egozan? Beste adibide bat: Zazpietariko zeinen emazte izango da, ze, danena izana zan (Mt 22,27). Bizkaieradun batek beste era batera adierazoko leuke hori.*

[L.Z.] Gauza bera ete da beti? Lehenengo adibideari jarraian jarri deusazu ordaina; bigarrenari, oster, ez. Ez ete dago aparteko ñabardurarik hainbat esalditan? Eta zer galtzen dau bizkaierak ekialdekoa onartzen badogu?

EaB ereduari men egin deusagula dinozu. Behin eta barriro argitu dodanez, hemen be ez deusagu men egin EaBri, geuk eleizbarruti-arteko Liturgi-Euskeratzaile Taldeak egin da geunkan itzulpenari baino.

[I.] *Egitura zalantzazkoak dira beste honetarikook be: Babiloniako **erbestealdi ostean** (Mt 1,12), erbestealdiaren ostean toketan zan, aurretik Babiloniako izenlaguna eukirik.*

[L.Z.] Zuk zeure artikuluan “estilo jatorraren aldetik” goraipatzen dozun guk laurogeiko hamarkadan egindako “Irakurgaiak” liburuan (1988) eta Kerexetarengan “erbestealdi ondoren” agertzen da. Dana dala, hemen be guk, aurretiaz geuk batuz eginda geunkan itzulpen barriari (Erroman dagoanari) jarraitzen deusagu.

[I.]. *Mende perpausetan azertuz jo dabe kausazkoetan, esate-rako. “Ze” kausazko aurre-bitzaz baliatzeaz itu-itudan jo dabela esango neuke. Sarritan darabile eta txito egoki. Kausazko egitura batzuk eta euren esangurak testuan ondoen josteko modua sarritan.[...].- Ez dakit, ostera, “ze” aurre-marka hori koma barruan zergaitik hesitu daben. Aurrean bai, baina atzean ez leuke ezer eroan behar, sarrrera emoten deutsan kausazko perpausa ez bada.*

[L.Z.] Tira! Zeozer ondo egin dogunean sikeran. Ba, ez pentsatu erraz hartutako erabagia izan danik. Osoan bi-dezkozat jo arren, bagenkian askoren gustokoa ez zana izango, eta kritikak leporatuko genduzala uste genduan. Izan be, “ZORIONTASUNAK” adibidez beste era batera entzuten ohituta dago jente asko, eta urteetan gainera: “Zorionekoak gogoz behartsu diranak: eurena dabe-eta zeruetako Erreinua”. “Zorionekoak zuzentasunaren gosegarri diranak: asetuak izango dira-eta”. Halanda ze, bide barri honek aurkariak izango ebazalakoa geunkan. Esker-tzen dogu azertuz jo dogula baderitxozu.

Gero, komaren arloak badauka bere azalpen bidea. Izan be, liturgiako gure liburuetan preminazkoa baino hainbat ugariagoa izan ohi da puntuazinoa (ik. Irizar Arabaolaza Ramon, “La traducción del leccionario litúrgico en el contexto de la traducción bíblica general”: *“Un elemento menor, pero en absoluto desdeñable, es el cuidado de la puntuación, que tiende a ser más abundante que la estrictamente necesaria; así se ponen de relieve las pausas lógicas del discurso (y de la lectura). Y sobre todo la comprobación en la fase de producción del texto de su adecuación a la lectura-proclamación pública”, 28. or.*). Era horretan irakurleari sentidua emonez irakurri dagian laguntza eskeini gura deutsagu, eta entzuleak be errazago bereganatu leike, entzun ahala, esaten jakona.

[I.]. *Denporazko mende-perpausetan “-larik” atzizkidun adizkiak agiri dira behin baino sarriago, “-la” atzizkia obi darabilgun lekuan. Halan: abade-zerbitzua egiten ebilelarik (Lk 1,8). Bizkaieraz, bai tradizinoan, bai berbaz, “ebilela” esango genduke holakoetan.*

[L.Z.] Bai. Arrazoi osoa daukazu. Halan be, ez dogu uste noiz behinka bizkaieran be onartu ezinekoa danik. Ala ezin bestekotzat jo behar dogu holako huskeria be baztertzea bizkaiera garbi eta kutsadura barik jagoteko? Kantuetan, adibidez, ez deusku arazorik sortzen, bizkaitar hutsek jardun arren: “Iruten ari nuzu... ardura dudalarik, ardura dudalarik”. “Maitatua sobera nintzelarik...”. “Agur Zuberoa..., sorlekua utzirik gazte nintzalarik”. Dana dala, banaka batzutan azaltzen da -larik eta gehiengo ikaragarrian “-la”, beste barik. Eta gogoan izan beharko geunke geure “MEZA LIBURUA”n, bizkaierazkoan (Bilbao 1984) behin baino gehiagotan sartu genduala -larik. Ikusi, adibidez: “ezagutzen dogularik” (314 or.), “artu daualarik” (318 or.), “zalarik” (469 or.), “egiten dogularik” (585 or.), “ospatzen dogularik” (601 or. Eta 640 or.), “seinale diralarik” (667 or.), “biurtzen zalarik” (748 or.). Horreek onartuz, ez dogu uste bizkaieraren kontrako pekatu astunean jausten garanik.

Lexiko eredua

[I.]. *Bizkaierazko bertsinoa izanik, agiri diran hitz edo hitz-aldaera askotan be ezagun dau EaBren testuaganagerako obendura. Hitz batek bizkaieraz eta batuaz aldaera bereziak dituanean, baturako obentzen da behar baino sarriago.*

[L.Z.] Oinarrizko aurrean geunkan testua batueraz egotean, baleiteke testu horretara makurtzea, gehiegitxu beharbada. Dana dala, hemen be ez gara makurtu EaBren eredura, geure oinarrizko testura baino.

[I.] **“Nazioa”** *darabile, ez “nazinoa”, bizkaierak erderako “-iōn” guztiak “ino” egiten dituanean.*

[L.Z.] Ihes egin deusku. Ikusi zeinkenez, “nazino” be badarabilgu eta gehiagotan gainera (ik Lk 21,10 “nazinoa nazinoaren aurka”). Eta neke handi barik ikusi zeinkez: kontribuzino, predikazino, madarikazino, kondenazino, burutazino.

Ez da bidezko, edo nik holan deritxot behintzat, **nazio** behin ikusita beste barik, hori opzino eta lege bihurtu dogula esatea.

[I.] *Eskuma edo eskoi (eskoe) bizk. aldaeraren ordezkari **“eskuin”** darabil: “nire seme bi boneek jesarri daitezala zure erreinuan bata zure eskuinean eta bestea zure ezkerrean”.*

[L.Z.] Bai, egia da. Ihes egin deuskue “eskuin” batek edo bik. Baina irakurtzen jarraitu ezkerre ezin ukatu izango dozu beste aldera jo dogula. Ik. Mt 27,38: eskuman. Mk 10,37: eskuman. Mk 10,40: eskoi-ezkerretan. Lk 23,33: eskumaldean. Eta halan be ezin ahaztu 1969tik hona “Jesus Jau-na, gure alde otoitz egiteko, Aitaren eskui-aldean (sic) zaituguna” eta Kredoan “Aitaren eskui-aldean jarririk dago” gure eleizbarrutiko parroketan egunero esaten eta kantatzen dihardugula (**Mezaren Egunerokoa**, Erroman onetsia: “Confirmatur interpretatio vasconica novi Ordinis missae, die 24 oct. 1969. Sacra Congregatio pro cultu divino, Prot. N. 1412/69).

Dana dala, zuk guk egindako “aukera” modura aitatzen dozuz forma batzuk: **-zio**, **-gatik**, **eskuin**. Ebanjelioen liburua osorik irakurri ezkerre, argi be argi geratzen da ez dirana izan gure opzino. Gertatu dana beste hau da: beti be ez gara argi eta zuhur egoten, eta aurrean dogun testua eus-kara batuan egotean, “aliquando bonus dormitat Homerus”, eta banakaren batzuk bizkaieratu barik geratu dira. Ez dago beste misteriorik.

[I.] *Sinonimoak izanik “**handinabia**” eta “handigurea”, eta bigarren hau askoz sustraituagoa bizkaieraz, JKE-k “**handinabia**” (Mt 20,20) bautatu dau.*

[L.Z.] Egia da “handinahia” jarri doguna, oinarritzkoan agertzen zan moduan. Ez dogu ikusi arazo modurik aurretik egoana onartzeko. Ezinbestezkoa ete zan “handigurea” ipintzea? Zenbat urte daroa Bizkaiko herriak (ia bost hamarkada) “egin bedi zure nahia” esaten eta kantatzen? Liburuan zehar behin baino gehiagotan ikusi zeinke “nahia”, baina horrek ez dau esan gura “gura” baztertu dogunik. Adibide modura, horra hor San Joanen araberrako ebanjelioan agertzen diran “**gura**” batzuk: gurago izan / adoratzailleak gura ditu / zer gura eban / gura ete dozu / ez dozue etorri gura / eroan gura ebela / hartu gura izan eben / alde egin gura dozue / ez eban ibili gura / ezagutzera emon gura dauanak / hil gura dabena / Joan gura ete dau / hartu gura eben / ni hil guran / onartu gura ez dozuelako / Aitaren gogoa gura dozue egin / egin gura deustazue / hartu gura izan eben / egin gura izan eutsuen / gura dozue askatzea / ez eben gura / gurako ez dozun lekura / gelditzea gura badot... Beste ebanjelarietan be zenbat gura “gura” aurkituko dozu.

Gogoeta modura

Derioko ibilbidean hasierarik ikur moduko jarreraren agerpen izan zan “baturantz” esapideak gaur be indarrean irautea gurako neuke. Baturantz urrats barri batzuk emoteak ez leuskio kalte handirik ekarriko bizkaierari, ugari berba egiten eta idazten jarraituko bagendu. Hizkuntzak eta hizkerak bizia dauke, eta bizikidetzak arauak behar ditu, baina araez gain hartu-emonakaz bizkortzen eta aberasten da egiazko alkarbizitza, baita hizkuntzan be.

1969an hartu neban nik “bateoa” itzulpen munduan, On Manuel Lekuonagaz eta Mikel Zarategaz “Eskolarako Katezismoak” (erderaz orduan halan deitzen ziran, nahiz eta benetakotezismoak ez izan) euskeratzeari ekin geuntsanean. Mikel eta biok hamabostero joaten ginan Donostiako Seminaria, eta han ekiten geuntsan, goiz eta arratsalde, jo eta ke.

Gerora, Kerexetaren “Alkartasun Barria” liburuko sarrerak eta beranduago “Euskal Biblia”ren liburu guztien sarrerak idatzi nebazan D. Jaimeren eskariz (nahiz eta berak “grafia” bere erara moldatu). Azken hamarkadetan eten barik lan egin dot Eleizbarruti-arteko Liturgi-Euskeratzaile Taldean, Elizen arteko Bibliaren itzulpenean, “Euskal Baliabideak” taldean, Katekesirako eta Liturgiarako baliabide guztien itzulpenetan eta, aparteko eran, neure eskutik eta azterketatik pasatuz argitaratu dira (batuaz eta bizkaieraz) Eleizbarruti-arteko Hautzaroko eta Helduen Katekesia ibilbideak, euren kreazi-
noan be partaide izanik, Bilbo Eleizbarrutiko Gotzainaren Katekesirako Ordezkarari modura. 2013an Eleizbarrutiko Euskera Zerbitzuko zuzendari izendatu ninduen.

Derioko Udako Ikastaroetan hasierarik izan naz laguntzaile eta bigarren urterik gora urteetan irakasle. Aurretiaz, inoiz, abadegai zinala, filosofia ikasketak egiten zengozanean, zeure irakasle be bai?

Idatz eta Mintz aldizkarirako be behin baino sarriago idatzi izan dot, bertako arduradunen eskariei erantzuna emonez. Beste jarrerarik eta jokaera zabalagorik eta hurkoagorik itxaron neikean nik? Zoritxarrez ez da holakorik gertatu. Tamalgarria?

Zorroztasuna eta zehaztasuna oso onak eta beharrezkoak dira, eta nire ikasle ohiek badauke horren barri eta badakie zeozor horretaz. Baina malgutasunak eta askatasunak be euren lekua behar dabe. Geureari eta barrukoari begira egote-

tik kanpokoa be ikusi eta aintzat hartzeak, kanpokoagaz eta besteenakaz geurea aberastera eroaten gaitue. Labayru Fundazio ohoragarriaz eta eskertu beharrekoaz kanpo be bada bizkaierarik, eta, akatsen bat gorabehera, bada baita bizkaieraz duintasunez edo txukun antzean idazten dauanik be. Bejondeiela!

Artikuluaren azken parrafoa irakurri dodanean, harako gure Mikel Zarateren **“Bestelan ondo baina, ez?”** bururatu jat behingoan: golpea bekokian, autoa ezertarako ez dala, den-dea hutsik lapurretan egin deusielako, seme zaharra gaixorik geroago eta txarrago, beste semeak alde egin etxetik, emazteak dibortzioa eskatu... Bestelan ondo baina, ez? Bai, bai, bestelan... oso ondo! (Bilbo irribarrez, 77.or.).

Aurreko zaparrada luzearen ostean, sei lerrotako argiunea egin dozu itzulpena maila onekoa dala autortzeko, eta jarraian gehitzen dozu:

“Zoriontzekoa, danari begiratuta, kritikak gorabehera. On beharrez eginak dira”. Egin dozun kritika eta erabili dozun modua ikusita, inor gitxik autortuko dau *“on beharrez eginak dira”* azken esaldi horren sinesgarritasuna. Niri neuri gatz egiten jat, benetan. Dana dala, sinistu egin gura dot zure autor-mena, harako ebanjelioko berbak neure eginez: *“Sinistu gura dot! Lagundu sinisbako boni!”* (Mk 9,24).

Artikulua idatzi aurretik informazinoa zehatz eskuratu bazendu edo nigaz berba egin bazendu, oker-ulertuetan ez zinan jausiko, eta kritika argiagoa, neurritsuagoa eta zuzenagoa egingo zenduan, duda barik.

Kontuan hartzen doguz zure erreguak, nahiz eta beti ez jarraitu. Zure erreguak erregu, neuk be gurako neuke zugan, zeure artikuluan aitatzen dozun malgutasuna, non eta euskalkian, eta noiz eta euskara batuak gure artean bide luzea egin dauanean, bizkaieraz berba egiten eta idazten dogunontzat

be, bai orain eta bai gerora, onuragarria eta aberasgarria izango dalakoan nagoalako.

Gauza batzuk argitze aldera esanak esanda, nire izena ezelan be estaldu barik eta asaskaldi askatzailearen ostean, nire aldetik behintzat lehengo bestean lagun, bizkaieraren eta euskeraren alde lan egiten jarraitzeko prest.

Lontzo Zugazaga

MATERIALISMORIK GARBIENA

Filosofia da zientzien zientzia, eta zientzien zientzia bezala ez da literatura, ez da artea, eta filosofia egiterakoan, idazterakoan, ez da okupatzen ederraz eta bai egia bilatzen du. Hain zuzen ere, egiaren bilatzea, eta inoizka aurkitzea, da filosofoaren zeregin handiena, bakarra ere, eta horretan datza haren lana edo beharra.

Izan dira historian filosofoak oso ederki espresatu direnak, eta hizkuntza garbiaren eredu ere izaten ahal direnak, hala nola Hegel eta Shopenhauer, eta justiziaz deituak izan daitezke hizkuntzaren maisu, titulu hori erreserbatua dagoenean literatura egiten dutenei, eta ez nahitaez egia bilatzen dutenei. Zeren edertasuna bada ere presentazio kartarik hoberena engainua ere ezkuta dezake, eta holaxe filosofo handitzat har genezake, adibidez, Hegel, egiaren bideetatik aldentzen bada ere bere egiazko filosofia. Harek idazteko moduak liluratu gaituelako. Eta berdin esaten ahal da Shopenhauer batengatik.

Erabaki dut lantxo honetan egiari ahalik eta lotuen joatez batera nire prosaren estiloa ere izatea garbia, ederra. Inportanteena, hala ere, egiari lotzea da. Eta, nire pentsakizunetan sarri gertatu zaidan bezala, nire lehen liburura itzultzen naiz. Konfesatua ere dago liburu hura, baina oraindik interesgarria dela deritzot. Ni, orduan, oso influentziatua nengoen materialismo dialektikoaz. Baina beste eragin asko banituelako nahi izan nuen, inor ez da ohartu, logika dialektikoan jardun beharrean logika formalaren

bitartez, eskuinaren logika, adieraztea nire ideal progresistak. Horretara eskuina batere argumentazioarik gabe uzten ei nuen. Baina Aristoteleren logikaren antza handia duen predikatuen logika erabiliz iritsi nintzen ondorioztatzera ezen materialismo garbian, dena igarotzea delako, ezinezkoa dela kuantifikatzaile unibertsala sartzea, unibertsal bihurtzerik ezin dela. Horrela igarotzea molde dialektikoan gertatzen dela afirmatzea falsua da. Hobe da afirmatzea kosmos material hau igarotzea dela beste adjektiborik eransteke. Ni iritsia nintzen materialismorik garbienera, eszeptizismora, hain zuzen ere.

Eszeptizismoa sortu zen Platonen akademian, akademia hartan jarraitu zutenen pensamenduaren baitan. Hala ere, Sokrates izan bazen ere arrazonamendu induktiboa eta definizio unibertsala ekarri zituen, ez zioten hari eta Platoni jarraitzen unibertsaltasunaren posibilitateaz, eta horrekin batera zientziaren posibilitateaz negatiboak ziren. Platonek formak bereizi zituen, definizio unibertsalak, esentziak, baina materialismo garbian ez denez hori egiten, edozein dela objektu material bati ematen diogun definizioa beti da posible definizio hoberik, eta beraz sekula ezin daiteke definizio bat unibertsala izan materialismoan, erran daiteke okerrrik gabe eszeptizismoa dela materialismoak hartu duen lehen teorizazioa. Eta ez bakarrik lehen teorizazioa, teorizaziorik egiazkoena materialismoarena eszeptizismoan dago.

Baina eszeptizismo klasiko hura erori zen larregikerietan jausi gabe materialismo garbian jarraituz platonismoan eta aristotelismoan egiten zen formen bereiztea bada posible kritikatzeko eta arrakasta handiz. Zeren Platonek, adibidez, oso modu arkaikoan egiten baitu formen bereizte hori, eta berdin gertatzen zaio bere ikasle Aristotelesi. Definizio hobeak

beti direla posible dio eszeptiko moderno batek, unibertsaltasunera, materialismo garbian, ezin baita iritsi, eta unibertsaltasuna izango litzateke, eta da, topea, eta portu definitibo, legenda poetiko samar batek dioen moduan. Izarren definizio bat, Eudoxorena, onartu zuen Aristotelesek, eta teleskopioekin egin ahal izan dira definizio hobeak, eszeptikoak dioen moduan, materialistak dioen moduan, eta holaxe eskolastikaren erdi aroa, aristotelismoaren komentarietara, pasatu da historiara garai iluna bezala. Eta hori ez da justua.

Orain argituko dut zergatik ez den justua aristotelismoaren gainbehera. Jakinekoea da nola a prioristikotasunak adierazten duen unibertsaltasuna, eta Errebelazioaren bururatzear, Jesusek kontzienteki egiten zituen mirarien definizioan a prioristikotasuna ageri-agerikoa da, beraz unibertsaltasuna ezagutzen gutxienez bazuen Jesusek, hori baino gehiago ere bada miraria, baina ni geratzen naiz horrekin. Eta gauden gaiarekin jarraituz zer ondorio duen horrek egiari buruz dihardugarik dudak komentatu. Horrek erran nahi du materialismo garbian ezinezkoa dena, definizio unibertsala, Jesusen baitan badela posible. Eta objektu baten definizio unibertsala da horren esentzia, horren forma definitibo, horren arima ere aristotelismoan. Eta Jesusekin jakiten dugu Platonek egin zuen formen bereiztea egiazkoa dela, ez dela soilik intuizio sobresalientea, eta bai egiari lotutako ondorio erlazio bat. Baina humanoen definizio unibertsala, arimaz dihardut, ez dugu guk, Jesusek dauka. Eta guk ez dugunez horregatik beti zaigu posible definizio hoberik egitea, eta sekula ez dugu iristen kosmos honetan egiazko definizio unibertsalera, hori Jesusek dauka. Baina badakigu ez intuizioz eta bai errealtatean gertatutako mirariei erreparatuz, ondorio erlazio sinple egiazko batez, materialismo garbiak, eszeptizismo modernoak, ezin duena azaldu mirariei,

Jesusen mirariei, erreparatzen ez badie behintzat. Horregatik da injustua aristotelismoa errefusatzea izarren definizio bat unibertsaltzat hartu zuelako. Hori baino gehiago bada Aristotelesen filosofia.

Platonen akademiaren eszeptizismoa, larregikerietan (absurdoan) jausi zena, da lehen materialismo teorizatua filosofiaren historian, eta da materialismorik garbiena, ezinezko ikusten duelako unibertsal bihurtzerik, laburbilduz afirma genezake dena dela igarotzea, baina ezin dezakegula igarotzea esplikatu definitiboki gure teoriak ez direlako unibertsaltasunera iristen. Ikasi dugu badela posible, Jesusek unibertsaltasunetik ziharduelako, baina misterio zaigu, egiazko ezagutza baten errealitate goragoko baten egiazkotasuna (don Kijotek esango zuen moduan), eta, Jesus joan zen eta ez dugu ikusten, lekukotasunengatik dakigu hori gehiago, eta asko jakitea da, eta guk jarraitzen dugu kosmos material honetan filosofia material batekin, baina ez da filosofia materialista, metafisikan ere badu gure filosofiak bere sartu irtenak egiten. Baina zientzia egiteko, ez zientzien zientzia eta bai zientzia egiteko ezin dugu mirariei begira jardun, hor misterio santu bat dagoelako, eta hortik ezin atera dezakegu ondorio materialik (etika eta politika alde bat lagata, jakina). Beste gauza bat izango litzateke mirariak egiten bageneki, baina ez dakigu.

Badago beste gauza bat esan nahiko nukeena. Iniziatiba humanoa denean materialismo garbitik nekez ateratzen ahal gara, beti jausten gara materialismo garbian, historiak hori erakusten du, baina Errebelazioaren historia bestelakoa da. Hor iniziatiba Jainkoaren baitatik dator, eta gora jasoak gara, filosofo bezala diot, metafisikara ere. Beti ere oinak lurrean ditugularik, erotu gabe.

Eta hanka sartze artean da gure ibilia mundu honetan, kosmos material honetan. Eta eszeptizismoan ere jausten gara, ni jausi nintzen bezala.

Gaur egun nik farorik badut, eta espero dut portu definitibora iristea ere. Ekaitz zakar batek ez nazala galdu. Amen.

Roman Garmendia

KONTU-KONTARI

PERKAIN PILOTARIA, HISTORIA ETA MITOA

Gure historian badira pertsonaia asko errealitatearen eta mitoaren artean murgildurik iristen zaizkigunak. Horietako bat Jean Martin Inda , Perkain deitua daukagu. Pilotari bikain eta entzutetsua izatera iritsi zen Perkain Nafarroa Behereko Alduden herrian, Zamukegi auzoan, sortu zen 1760-1770 urteen artean. Sortze datari buruzko agiririk topatu ez badugu ere, Perkainek jokatu zituen partidetan oinarriturik, badirudi XVIII. mendeko aipatu seigarren hamarkadan jaio zela. Perkain ezi-zena bere sortetxetik zetorkiola dirudi, Perkainea edo Perka- inenea izeneko etxetik, hain zuzen, euskaldunon artean ho- rren ohikoa den bezala.

Frantziako Iraultzaren ankerkerietatik alde egin nahian, Na- farroa Garaira igaro zen, Baztan aldera, eta 90.eko hamarka- dan famatua egin zen pilotari gisa jokatu zituen partida go- goangarriengatik. Perkain laxoan aritzen zen, gaur ia galduta dagoen modalitatean. Egun Baztanen jokatzen da, gehienbat. XVIII. mendean laxoa zen Euskal Herrian gehien jokatzen zen pilota jokoa. Lau lagunez osaturiko bi talde aritzen ziren au- rrez aurre, gaurko tenisean bezala, baina bi taldeen artean ez zen inolako sarerik jartzen. Pilotariek eskularru berezi bat era- biltzen zuten, laxoa deitzen zutena. XIX. mendean laxoa gibe-

latzen joan zen, eta gaur ohikoak ditugun joko modalitateak sortu eta zabaldu ziren.

Pilotariak partida hasi aurretik

1. Oiartzungo partida

1796ko urriaren 18an sekulako partida jokatu zuen Oiartzunen. Ikus dezagun horren inguruan dokumentaturik daukaguna. Ematen duenez, ordurako Perkain pilotari biziki ospetsua zen Euskal Herri osoan. Oiartzungo partida hori aspaldian zeukaten hitzartua urriaren 18ko goizeko 8etan jokatzeke. Jendea partida ikusteko eta apustu ikaragarri handiak egiteko irrikan zegoen, hori dela eta, Migel Barkaiztegi Gipuzkoako ahaldun nagusiak galarazi zuen.

Eguna iritsi zen eta hitzartutako orduan Perkain Oiartzungo frontoian azaldu zen. Berarekin batera Ximun Nafarra zihoan. Oiartzungo ordezeko alkateak debekua oroitarazi zion, baina frontoia gainezkatzen zuen publiko handiaren presiopean, beste partida bat jokatzeke baimena eman zion, baina 30 dukateko apustuak egiteko aukera ere, horixe baitzen foruek holakoetarako baimentzen zuten gehienezko diru kopurua. Perkainek ez zuen proposamena onartu, baina ondoren, akor-

dio batera iritsi ziren. Hitzartutako partida bertan behera utzi behar izan zuten, baina horren ordeztan, beste partida bat jokatzeko aukera atzeman zuten, eta bitxia bada ere, lehen partida hartan jokatu behar zuten pilotari berberekin. Eta horrela jokatu zuten. Alde batetik, Perkain, Ximun Nafarra, Goizuetako bat eta laugarrena andoaindar bat. Bestetik, Arantzako Estudiantea, Txintxoia, saratar bat eta Toloxa donostiarra. Agirietan azaltzen denez, partida hura izan zela eta, Oiartzungo ordeztan alkateak emandako baimena justifikatu behar izan zuen agintarien aurrean.

Ikusten ahal dugun bezala, Perkainek bazuen ordurako pilotari ospe handia. Lapurdin eta Baxenafarroan izugarri maitatua zen eta heroi handitzat zeukaten. Zehazki ez dakigu nolako itxura zuen. Batzuen ustez luzea eta argala zen beste askoren aburuz, berriz, txikia eta sendoa. Batzuek baserritarra zela zioten, zurgina zela besteek. Beraz, ez dugu Perkainen itxuraz eta bizibideaz datu zehatzik. Hori bai, Azantza lapurtarrek eta Gurutzet “Ezkerra” mitikoekin jokatu zituen partidak aski ongi ezagutzen ditugu.

2. Perkain eta Azantza, Donapaleuko errebantxan

Badirudi Perkainek izan zuen aurkari handiena Azantza lapurtarra izan zela. Jakin badakigu gutxienez bi partida handi jokatu zituela Azantzaren kontra. Horietako batean lapurtarrak eta nafarrak aritu ziren aurrez aurre norgehiagoka bizi. Bederatzi urte lehenago Donapaleun jokatu zen partida batean lapurtarrek nafarrak garaitu zituzten eta gero bigarren partida batean Perkain buru zuen laukote nafarrak sekulako errebantxa hartu omen zuen. Bada bertso bilduma bat, Perkainen Kantua edo Perkain eta Azantza deitua, horren berri ematen diguna: Piarres Harizpe apez lapurtarrak egin zuen.

Horra hor:

*Norat joaiten zira zu adiskidea!
Donapaleura dut ene segida.
Urreño bat deramat, bertze baten bila,
baldin lapurtarrak jalgitzen badira.*

*Lapurtarrak jin ziren trebesak doblezka,
banitatearen orde bazuten nobleza;
Galdu duen gaixoak kontsidera beza
ez dela egun oroz lapurtarren besta.*

*Azantzako semea nik ez dut mendratzen
bere parerik ez du pilota botatzen.
Bainan Perkain hori ez zuen lotsatzen,
plaza guziarentzat bera aski baitzen.*

*Zazpi joko zituzten, guk bederatzi,
halere lapurtarren plaza ez zen aski,
has berrian bezala trebezian beti,
urguluz nahi zuten partida irabazi.*

*Amikuzeko duzu Donapaleu /
hango ezpada ere hurbil darraio.
aldudiarrrak eta ainitz gehiago
handik ari zeraizkon dihuru karraio.*

*Orai betetzen ditu bederatzi urte
Baigorri trufa hunik egin zinaukuten,
gure amen sariak juan zinituzten
errebanjak baitiago hor, konpon zitezte.*

*Lapurtar jaunak, orai zuek zer zaizue
Monedako Etxea hurbilxko duzue
eskasten bazaitzue horra joan zaizkete
ukaiten baduzue harturen duzue.*

*Ehun urte galdu tuzte, gastuak bertzalde
Hek ere nere ustez zerbait badirade
gizon bat aberatsa izanikan ere,
holako zimikoak senditzen dirade.*

*Mainuak ur epelez, saldan oilaki
gorputzari plazerak nola egin badazki.
Antzar-ixterrak ere jan beharko ditik,
dirurik ekar zekotz Donapaleutik.*

*Azantzako semea, gure Jaun Pierre,
mainuak hartu tzu bainan debalde
Akizko uretarat joan behar zirade
handik jiten zirenian beti prest girade.*

*Azantzako semea, gure Jaun Pierre,
ez duzu berehala sinesten zuk ere,
baldin balinbaduzu aitzina kuraie
leheneko pilotan beti prest girade.*

Anjelusaren ordua

3. Perkain eta Azantza Luhusoko pilota-plazan

Ahoz aho gure egunetaraino iritsi den beste kontakizun herrikoi batek Lapurdiko Luhuson Azantzak eta Perkainek aurrez aurre jokatu zuten partidaren berri ematen digu. Aipatu kontakizunean esaten denez, hasiera batean Perkain irabazten ari omen zen, eta mando baten gainean zen nafar batek honela oihukatzen zuen behin eta berriro: *300 libera Perkainen alde!*

Inork ez zion apustua onartzen, hala ere, nafarrak segitzen zuen: *300 libera Perkainen alde!* behin eta berriz oihukatzen.

Azantzak, nafarraren oihuez nardaturik, pilotakada bat bidali zuen mandoaren aurka, horrela nafarraren erorketa eragin zuelarik. Izugarrizko kalapita sortu omen zen. Une nahas haietan Azantzaren arreba batek: *1000 libera nire anaiaren alde!* oihu egin omen zuen eta ikusleetako batek onartu. Perkain, hura dena ikusirik, izugarri urduritu zen eta azkenean, Azantzak partida irabazi omen zuen.

4. Tolosako partida

Zehazki zein urtetan izan zen ez badakigu ere, jakina da Perkainek partida handi bat jokatu zuela Gipuzkoako Tolosan. Badira sei bertso horren berri ematen digutenak. Lehena “*Bat zen Perkain zaharra*” esaten hasten da.

Bertso honetan kontatzen denez, Perkainekin batera honen semeetako bat eta Kurutxet aritu ziren Azantza, Elhorga eta Haroztegiren aurka. Irabazle Perkainen taldea izan omen zen. Lehen bertsoak honela dio:

*Bat zen Perkain zaharra, bertzea Haroztegi
Jaun hek bide zakiten kozinaren berri;
Elgar frogatzeko untza bat edo,
ongi pentsatua duk disimula hori!*

Laugarren bertsoan, berriz, honela dio:

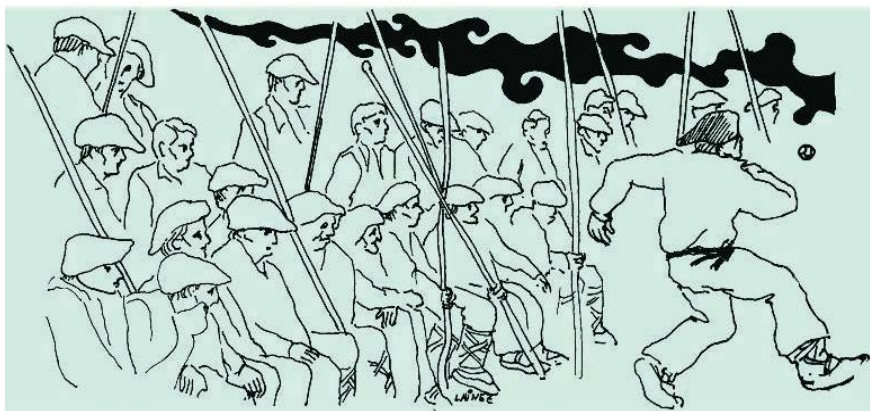
*Adios Probintzia, adios Lapurdi,
Perkainekin pilotan ez daite liberti;
Hirur erreinu huntan bera da nagusi
Azken partidaraino ez dute sinetsi!*

5. Aldudeko desafioa

Hauxe omen da Perkaini buruz kontatzen den istoriorik famatuena. Aldudetik alde egin ondoren Baztanen finkatu zuen bizitokia, eta han zegoela jakin zuen bere aurkari handia zen Kurutxetek Alduden jokatu behar zuen partida baterako desafioa egin ziola. Perkainek ezin zuen Iparraldeko lurraldeetara itzuli frantses iraultzaileak gibeletik baitzebilzkion. Hori dela eta, Perkainek baimen berezi bat eskatu zuen partida Alduden jokatu ahal izateko eta amaitzean Nafarroa Garaira itzuli ahal izateko. Aldudeko agintariak baimena eman omen zioten eta Perkain bere herrira bertaratu zen partida jokatzeke asmoz.

Hortik aurrera badira zenbait bertsio edo aldaera gertatu zena kontatzeko. Batzuek diote agintariek emandako baimena errespetatu zutela eta Perkain, Kurutxet garaitu ondoren, Baztanera itzuli ahal izan zela. Dena den, gehien zabaldu den bertsioaren arabera, horrela ez zela izan kontatu eta zabaldu egin da gehienen ahotik. Bertsio horren aldekoek kontatzen digutenez, Baionan ziren frantses agintari iraultzaileak ez omen zeuden prest Aldudeko agintariek eman baimena errespetatzeko, eta soldadu talde bat bidali omen zuten Perkain atxilotzeko. Aldudera iritsi zirelarik, Perkain 6.000 lagunez inguraturik topatu omen zuten. Denak Perkainen garaipena ospatzen ari omen ziren, eta soldaduak ikusirik, partida ikustera hurbildutakoak makilez armatu ziren eta Perkain mugaraino zuten eraman.

Zenbait tokitan kontatzen denez, soldadu taldea partida jokatzan ari zirela iritsi omen zen Aldudera. Soldadu-buruak partida bukatu arte ez zutela Perkain atxilotuko agindu omen zuen. Perkainek partida jokatu zuen eta Kurutxet garaitzeko azken tantoa eskas zuenean, pilotakada latza igorri zuen soldadu-buruarengana eta bertan hil egin omen zuen. Herritarrek gero lagundu omen zuten mugaraino.

Lainezen marrazkia. Auñamendi Entziklopedia

6. Perkain eta Harizpe marixala

Kontatzen denez, Perkain, zaharra zela, partida bat ikusten ari omen zen Baigorri Harizpe marixalaren ondoan. Partida hartan Perkainen garaian baino handiagoak ziren eskularruz jokatzeko ari ziren. Harizpek, hori ikusirik, honela galde egin omen zion Perkaini:

- *Hire garaian horrelako eskularru handiak ukan izan babitu, noraino bidaliko bukeen hik pilota?*

...eta Perkainek erantzun:

- *Erratzuraino aisa bidaliko nike!*

Gogora ekar dezagun Baigorri eta Erratzuren artean kilometro aunitz daudela eta bi herrien artean 1000 metro inguruko mendiak badirela.

7. Perkaini buruzko bertso eta idatziak

Ikusten dugun bezala, Perkain pertsonaia historikoa izateaz gain, gure mitotetan ere bete-betean sartu zen, euskal heroien aldareetaraino iritsiz. Horrela izanik, ugariak dira Perkaini buruz egindako bertso eta idatziak. Ikus ditzagun:

- a. *“Bat zen Perkain zaharra”* 6 bertso Tolosako partida kontatuz.
- b. *“Perkainen kantua”* edo *“Perkain eta Azantza”* izeneko bertso bilduma, Piarres Harizpe (1854-1925) apez lapurtarrak egindakoa.
- c. *“Perkain; drame sous la Terreur et dans le Pays Basque”* (1903) izeneko kontakizuna, Piarres Harizpe apezak frantsesez egina. Aldudeko desafioa kontatzen du.
- d. *“Perkain le basque”* (1931) Pierre-Barthélemy Gheusik idatzitako opera. Jean Poueigh-ek musikatu zuen. Bordenen estreinatua zuten 1931n, eta Piarres Harizpe apezaren dramaren oinarritua dago.

- e. Pierre Topet-Etxahun koblakari zuberotarrak egin zuen
 “Pilotarientzat” izeneko bertso bilduma. Honela dio:

*Bozkariozko besta huntan
 Obore Ama Eskual Herriari!
 Gure izar gidari ona
 Egun zirade, Baigorri!
 Zure plaza handi maitagarrik
 ederrez ez du parerik
 Agur, agur, izar pilotarik!
 Agur gogotik deneri!*

*Egun Baigorrirat jin dira
 Eskual Herriko haurrik baliosenak!
 Gure biru probintzietako
 pilotari famatienak:
 Badira gaztiak eta heiekin
 adinak baztertu dituenak,
 denek batian egin beharrez
 familiarik goxoena.
 Ahal oroz lagunt zazu, Ama.
 Hoiek egun hasi lana!*

*Nun zituztegu, Perkain, Otharre,
 Larralde, Xilbar, Leonis, Xikito?
 Ta zuekin zonbat bertzerik
 itzali direnak bethiko!
 Ez da denbora labur bat baizik
 Gure plazetan jokatzeko.
 Hoiek utzi etsenplu ona
 ez dugu, ez, ahantziko
 izanez denak gogo bereko,
 ez da pilota galduko.*

*Batasun berri bat, gazteak,
zuentzat egina hemen bada egun
Hortara bil zaitezte denak:
Hemen giratezke lagun!
Elgarrekilan joko zabarra
gorenetik altxa dezagun, t
ta kaskoin gutaz jelos direnak
atxiki ditzagun urrun...
Atzo, bihar, bala nola egun,
bego pilota eskualdun!*

Perkainek historiaren mugak zeharkatu zituen pertsonaia dugu, mitora iritsi zen pilotari handia. Pastoral baterako süjeta hoberik ez genuke aisa atzemango.

Joseba Aurkenerena Barandiaran

NEGU-GOMUTETAN

I

BIZITZA OTE-LOREA OTE?

Azken eguzki-errainuetan
horitan dir-dir hori
badute ote-lorek
mendiaren hegal-magalean.

Zer ote duten erakargarri
jakin nahi eta ezin.
Atzoko ziztadek min,
bihar izango omen da argi.

Erleak loreari bezala
nahiko nioke so egin
bizitzari benetan
presarik gabe oso-osoan.

Ezin oratu, ezin laztandu,
nahiko nukeen arren.
Mingarri oso dagit
izatea hain gertu, hain urrun.

II

BI TXORI EKAITZETAN DANTZAN

Bi txori, bi arima
paraleloan hegan
haizearekin dantzan
elkarri helduta bezala.

Beltz da ageri
zerua sakon antzera
hodei koskorrez betea
haien zelatari atzean.

Bi txori, bi arima
paraleloan hegan
haizearekin dantzan
elkarri helduta bezala.

Ez dira ikaratu,
kikildu, gelditu,
galdu, errenditu,
damutu, ernegatu.

Bi txori, bi arima
paraleloan hegan
haizearekin dantzan
elkarri helduta bezala.

Badator ekaitza
mehatxuka, oihuka,
hartu nahian moduan
gerizpetan preso argia.

Bi txori, bi arima
paraleloan hegan
haizearekin dantzan
elkarri helduta bezala.

Ez dute ordea ihes egingo,
gora baino, zeru alderaino,
aske eta ez mendeko
gailenduko baitzaizkio.

III

GEROAREN DENBORA GELDIARAZIZ

Zeru hodeitsu ilun,
itsasoa bare geldi.
Bi maitemindu
eskutik oraturik
hondar zuritan leun,
geroaren denbora geldiaraziz.

Zergatik patuari beldur izan?
Arbelezko harkaitzetan
labainkor diren olatuak bezala
izan beharko liratekete
hilkorrontzat kezka guztiak.

Urertzean eraikitako gaztelua,
idatzitako mezua,
behin-behineko kontua,
halabeharrez desagertzera kondenatua,
argazki batean jaso ezean.

Sustrai sakonak dituen maitasunak
jasango ditu hodei ilunak, itsaso handiak,
iragana zinez berritzen
itsaso baretan, hondar zuritan,
argazkia errealitate eginez.

F. Javier Arrieta Idiakez

egin zazu lagun bat KARMEL aldizkariaren harpidedun...!

(urteko harpidetza: bakarrik 15d).

Izena-deiturak -----

Kalea ----- Zbkia.----- Solairua -----

Herria ----- Tfnoa.----- Postakodea -----

Herrialdea -----

Ordainketa

Banku edo Aurrezki Kutxa -----

Kontu korrontea/libreta _-----

Entitatea Sukurtsala K.D. Kontu-zenbakia

Aldizkariaren helbidea:

KARMEL - Zuzendaritza

Karmengo kalea, 5

48270 Markina (Bizkaia)

(Tel. 946 166 019)

www.karmelaldizkaria.com/karmel

